

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lucie Lacková

Proměna charakteru přátelských vztahů od adolescence k mladé
dospělosti

The Changes of Character of Friendly Relationships from
Adolescence to Young Adulthood

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Morávková Krejčová, PhD.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze, dne

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Lence Morávkové Krejčové, PhD. za to, že se ochotně ujala vedení mé práce, a po celou dobu mi svědomitě poskytovala nejen cenné podněty, ale také vřelou lidskou podporu. Děkuji také svému manželovi Jirkovi, který stál vždy při mně, dodával mi sílu a trpělivě mi pomáhal se zpracováním empirické části. Velký dík patří mým rodičům a sestře, kteří mě stále podporovali ve studiu a sdíleli se mnou dobré i zlé; totéž platí pro celou rodinu. Nemohu opomenout své přátele, za jejichž nekončící podporu, péči a naslouchání jim také velmi děkuji.

Abstrakt

Člověk má po celý život silnou potřebu navazovat vztahy s druhými lidmi. Některé vztahy jsou svým charakterem těsnější než jiné; nazýváme je těsnými vztahy. Jedním z druhů těsných vztahů je přátelství, o němž pojednává tato práce.

V teoretické části práce je kladen důraz na popis těsných a posléze přátelských vztahů a na přehled jejich vývoje v lidském životě. Zvláštní pozornost je věnována období adolescence a nastupující dospělosti a jejich specifikům v oblasti přátelských vztahů. Právě změny přátelských vztahů v těchto vývojových obdobích jsou předmětem práce.

Empirická část zahrnuje kvantitativní a kvalitativní šetření, která se zaměřila na otázku, jak se liší přátelství od adolescence k mladé dospělosti. Na základě studia odborných pramenů a předvýzkumu byly stanoveny charakteristiky přátelství, resp. zkoumané kategorie. Ve výzkumném vzorku 146 respondentů ve věku mezi 15 a 30 lety byly zjištěny jen mírné změny charakteru přátelství, a to v oblasti společných činností, důvěry a frekvence kontaktu.

Klíčová slova: Adolescence, nastupující dospělost, přátelství, těsný vztah.

Abstract

During the whole life people tend to make new relations with other people. Some relationships, based on their character, are closer than others; therefore we call them close relationships. Friendship, which is described in this thesis, is a type of the close relationship.

In the theoretic part, the emphasis is put on the description of close, later friendly relationships and on the overview of their development in human's life. Special attention is paid to the adolescence and emerging adulthood and their specifics in the area of friendly relationships. The particular changes in friendly relations at these developmental stages are the subject of the study.

The empirical part includes quantitative and qualitative analysis of the differences in friendship in adolescence and emerging adulthood. Based on the study of scientific resources and prior research, characteristics of friendship, respectively of the researched category, were provided. The sample involved 146 respondents between the age 15 to 30. Only small changes in friendship's character in the area of common activities, trust and frequency of contact were discovered.

Key words: Adolescence, emerging adulthood, friendship, close relationship.

Obsah

Úvod.....	8
I. Teoretická část.....	10
1. Těsné vztahy	11
1.1 Vztah.....	11
1.2 Těsnost.....	12
1.3 Specifické znaky těsných vztahů.....	13
1.3.1 Emoce	13
1.3.2 Vzájemná závislost	15
1.3.3 Závazek.....	16
1.3.4 Intimita.....	17
1.3.5 Důvěra.....	18
1.3.6 Obsažení „já“ druhého	18
1.4 Druhy těsných vztahů	19
1.4.1 Vztah rodič - dítě	20
1.4.2 Milostné vztahy.....	20
2. Přátelství	22
2.1 Znaky přátelských vztahů.....	24
2.2 Přátelství v různých obdobích života	27
3. Adolescence.....	31
3.1 Adolescence a přátelské vztahy.....	36
4. Nastupující dospělost	45
4.1 Nastupující dospělost a přátelské vztahy.....	51

II. Empirická část.....	55
5. Předmět výzkumu	56
6. Předpoklady a hypotézy	57
6.1 Předpoklady	57
6.2 Hypotézy.....	58
7. Volba základních metod	62
8. Výběr a ověření výzkumných technik.....	65
8.1 Předvýzkum	65
8.2 Pilotní výzkum.....	66
9. Výběr výzkumného souboru	67
10. Průběh výzkumu	69
11. Zpracování dat	70
11.1 Kvantitativní rozbor.....	70
11.2 Kvalitativní rozbor.....	71
12. Výsledky a jejich interpretace	72
12.1 Výsledky kvantitativního rozboru	72
12.2 Výsledky kvalitativního rozboru	86
13. Diskuze	91
13.1 Zhodnocení výzkumného procesu	95
13.2 Návrhy na další výzkum a aplikaci poznatků.....	97
Závěr.....	99
Seznam použité literatury	100
Přílohy	106

„Nic tak nepotěší duši jako věrné a oddané přátelství. Kolik dobra je v tom, mít kolem sebe srdce, do nichž můžeš bez nebezpečí uložit každé tajemství, o jejichž svědomitosti můžeš mít menší obavy než o svou vlastní, jejichž řeč mírní neklid, jejichž rady řídí naše rozhodnutí, jejichž veselí rozptýlí smutek a samotný pohled potěší a které nám stačí jen vidět, abychom pocítili radost!“

Seneca

Úvod

V psychologii často slycháme spíše o negativních aspektech lidského života, osobnostního vývoje a vztahů. Pokládám to za naprosto legitimní a neoddiskutovatelné právo naší vědy, protože je třeba rozumět problematikým a temným stránkám psychiky, a díky tomu i přispívat k jejich poznání a mnohdy i nápravě. Jsem však přesvědčená, že je třeba věnovat se i těm pozitivním, salutogenním oblastem lidského života. Rozhodla jsem se věnovat tématu přátelství, protože věřím v motivační a terapeutickou formuli, která zní: „Čeho si všímáme, to roste.“ Proto si chci ve své práci „všímat“ právě přátelských vztahů, a to zejména ve dvou vývojových obdobích člověka, která mi jsou i vzhledem k mému věku blízká. Adolescentem jsem byla ještě nedávno, na dospělost si postupně zvykám a přátelství je pro můj život zcela zásadní a vždy aktuální téma. Z tohoto důvodu je pro mě moje práce nejen počinem výzkumným, který by měl přispět k zakončení mého studia, nýbrž i zájmem ryze osobního charakteru.

V dnešní době jsou pojmy jako láska a přátelství často lehkomyšlně skloňovány nejen lidmi, ale také médii a dochází tak v podstatě k jejich vyprázdnění. Zajímalo mě proto, jak vlastně přátelství vnímají dnešní mladí lidé a zda jej prožívají tak, jak si podle mého názoru tento jedinečný a zásadní vztah zaslouží.

V první kapitole teoretické části se zabývám vysvětlením těsných vztahů, popisem jejich charakteristických znaků a druhů s důrazem na rodinné a milostné vztahy. Postupně se tak dostávám k přátelství jako specifickému druhu těsného

vztahu, který je vzhledem k tématu práce rozpracován podrobněji a je pro něj vyčleněna samostatná (druhá) kapitola. Popisují v ní specifické rysy přátelství, jeho důležitost v životě člověka a odlišnost od ostatních typů těsných vztahů. V závěru kapitoly stručně uvádím vývoj přátelských vztahů napříč vývojovými etapami lidského života. Třetí kapitola navazuje na závěr předchozí části. Vymezuje období adolescence a popisuje zvláštnosti přátelských vztahů v tomto vývojovém stádiu. Obdobně je tomu u čtvrté kapitoly, která se zabývá charakterizací nastupující dospělosti a popisem přátelských vztahů v této etapě života. V závěru kapitoly srovnám charakter přátelských vztahů v adolescenci a nastupující dospělosti.

V empirické části je nejprve vymezen předmět výzkumu, tedy otázka, jak se mění charakter přátelských vztahů od adolescence k mladé dospělosti. Následuje výčet předpokladů a formulace specififikujících hypotéz, které budou ověřeny, a dále vymezení výzkumné metody, kde popisují použitý dotazník. Dále uvádím průběh předvýzkumu a pilotního výzkumu, které mi pomohly nejen k vytvoření dotazníku, ale také k hladkému průběhu výzkumu. Poté popisují výzkumný soubor např. na základě pohlaví a dalších charakteristik respondentů. Následuje deskripce samotného průběhu výzkumu, kde uvádím způsob distribuce dotazníku, který jsem při výzkumu použila. V další kapitole podrobně popisují, jak jsem postupovala při zpracování kvantitativních a kvalitativních dat, následně uvádím výsledky, které interpretuji. V závěru empirické části uvádím její stručné shrnutí. Následuje důležitá kapitola - diskuze, ve které reflektuji klady a zápory své práce, porovnávám výsledky svého výzkumu s poznatky uvedenými v teoretické části a navrhuji další výzkumy, které by mohly obohatit zkoumanou oblast. Práci zakončuji závěrem, který je shrnutím teoretické a empirické části.

I. Teoretická část

1. Těsné vztahy

„Nejhlubší lidská potřeba je proto potřeba překonat odloučenost, opustit vězení své samoty. (...) Před člověkem všech věků a kulturních oblastí stojí tedy řešení jedné a téže otázky: jak překonat odloučenost, jak dosáhnout spojení a osvobozující jednoty? (...) Je to stále táž otázka, protože vychází z téhož základu: z lidské situace, z podmínek lidské existence. Odpovědi jsou různé. (...) I když takových odpovědí – jejichž záznam tvoří historii lidstva – je mnoho, nejsou přesto nespočetné. Odpověď závisí do jisté míry na stupni individualizace, jehož jedinec dosáhl. U novorozeněte je jáství ještě málo vyvinuto; stále ještě pociťuje jednotu s matkou, nemá pocit odloučenosti, pokud ona je přítomna. (...) Teprve když se u dítěte postupně vyvine smysl pro odloučenost a individualitu, fyzická přítomnost matky již nestačí a vzniká potřeba překonávat odloučenost jinými prostředky.“ (Fromm, 1996, p. 17).

Navazování interpersonálních vztahů je základní lidskou potřebou. Tato potřeba se nazývá afiliace a vyjadřuje touhu navazovat vztahy s jinými lidmi (Slaměnik, 2008). Je to potřeba někomu patřit (Baumeister & Leary, 1995), která vede lidi k vyhledávání kontaktů a přilnutí k druhé osobě. Tato sociální potřeba se projevuje různými způsoby od náhodných setkávání s lidmi na základě společných zájmů, po dlouhodobější vztahy nebo touhou nebýt sám při těžké životní situaci (Janoušek & Slaměnik, 2008). Stěžejním tématem mé práce je proměna přátelských vztahů od adolescence k mladé dospělosti. Než přejdu k popisu samotného přátelství a vymezení dvou zkoumaných vývojových období, definuji pojmy vztah, resp. těsný vztah, a charakteristiky, kterými se těsné vztahy vyznačují.

1.1 Vztah

Většina vztahů je autory vnímána jako interakce, která probíhá mezi dvěma lidmi (Berscheid & Reis, 1998). Dva lidé jsou vnímáni jako interaktivní v okamžiku, kdy jejich vztah ovlivňuje toho druhého a naopak (Berscheid & Ammazalorso, 2003). Pokud se dva lidé nikdy neovlivňovali, pak nemají vztah, pokud se ovlivňují

jen výjimečně, pak pravděpodobně nemají žádný zvláštní vztah, ale pokud se ovlivňují hojně a pokud je jimi ovlivněno chování druhého člověka, tak jsou spolu tito dva lidé ve vztahu. Koncept vztahu proto odkazuje na dva lidi, jejichž chování je vzájemně závislé – změna v chování jednoho zapříčiní změnu v chování druhého jedince (Berscheid & Ammazalorso, 2003). K tomuto konceptu se mohu přiklonit a pro úplnost dodávám, že pro účely této práce se budu zabývat dyadickým vztahem, tedy interakcí dvou lidí, kteří se vzájemně ovlivňují.

1.2 Těsnost

Autoři zabývající se těsnými vztahy zkoumají, co vlastně těsnost ve vztahu znamená. Používají přídavné jméno „blízký“, „těsný¹“ (close) vzhledem k odkazu na interakční vzorec, ve kterém partnerovo chování vysoce závisí na chování toho druhého (Slaměník, 2011). Proto jsou za blízké, potažmo těsné vztahy obvykle považovány ty, ve kterých na sobě partneři navzájem závisí. Tato závislost se vyznačuje např. vysokou korespondencí zájmů obou partnerů, kdy chování v interakci přináší prospěch oběma partnerům (Slaměník, 2011).

Zároveň však existují i další charakteristiky, kterými se budu v následující kapitole zabývat. Těsné vztahy se vyznačují také vzájemnou péčí o druhého, odpovědností a důvěrou, intenzivním emočním prožíváním, a s ním související tzv. emoční nákazou a emoční konvergencí (viz níže). Dále vysokou mírou intimity, integrací blízké osoby do vlastního „já“, závazkem a vytvořením vlastních norem (Slaměník, 2011).

Za těsné vztahy tedy pokládám ty, ve kterých vykazují partneři vysokou závislost na sobě navzájem. Partneři se v těchto vztazích silně ovlivňují (vědomě i nevědomě), a to na úrovni myšlenkové, emocionální, fyziologické, verbální i neverbální komunikace.

---

¹ Přívlastek těsný (close) považuji za výstižnější než označení „blízký“. Těsnost (closeness) dle mého názoru vyjadřuje vyšší stupeň blízkosti a lépe tedy vystihuje moji představu velmi blízkého vztahu. Nicméně ze stylistických důvodů budu v textu používat i přívlastek „blízký“ a považovat jej za analogický k pojmu „těsný“.

1.3 Specifické znaky těsných vztahů

V této kapitole se zaměřuji na jednotlivé znaky blízkých interpersonálních vztahů. Uvedené příklady se týkají i jiných typů vztahů, než jen přátelství, protože se v této kapitole stále zabývám těsnými vztahy v obecnější rovině. Různí autoři uvádějí podobné i mírně se lišící charakteristiky těsných vztahů, vybírám proto ty, které pokládám za nejdůležitější v kontextu tématu této práce.

1.3.1 Emoce

Protože jsou emoce důležitou součástí blízkých vztahů, na úvod této kapitoly je definuji. O to se samozřejmě pokoušelo již mnoho autorů, čímž v této oblasti vznikly různé rozpory a teorie. Budu se držet definice, která chápe emoce takto: „*Emoce vymezujeme jako uvědomované pocity různého ladění, které vyjadřují vztah člověka k relevantním událostem vnějšího prostředí i k sobě samému a které jsou spojeny s různou mírou fyziologické aktivace, jejíž funkcí je navodit stav připravenosti k jednání. Intenzita emocí koresponduje s úrovní významnosti situace či události pro jedince. Vnitřní prožitky mohou být provázeny vnějšně pozorovatelným výrazem (mimika, gestika, hlasové změny aj.). Emoce mají – jak zdůrazňují mnohé koncepce – podstatnou roli v sociálních vztazích.*“ (Slaměník, 2011, p. 12).

Složitost emocí je dána mj. jejich proměnlivostí. I bez zjevné změny vnějších okolností se může emoce člověka měnit na základě subjektivního hodnocení situace (Stuchlíková, 2002). Tato vlastnost emocí má značný vliv na dynamiku interpersonálních vztahů (Berscheid & Ammazalorso, 2003).

Blízké mezilidské vztahy vyvolávají v lidech většinu nejčastěji prožívaných intenzivních emocí. Jedná se jak o pozitivní emoce, jako je láska a radost, tak o emoce negativní, včetně strachu a hněvu. V žádném jiném kontextu, ve kterém se lidé běžně nacházejí, nenajdeme tak úrodnou půdu pro emocionální prožitky. Když mají mladí dospělí lidé vyjmenovat věci, kterým by si přáli v blízkých vztazích porozumět, emoce vždy figurují na vrcholu jejich žebříčku (Berscheid, 1998).

Těsné vztahy, ve kterých se aktivity obou partnerů navzájem vysoce ovlivňují, jsou obzvláště bohaté na prožívání intenzivních emocí v kontrastu s méně blízkými vztahy. S rozvojem vztahu se partneři² (např. přátelé) poznávají stále lépe. Poznání druhého znamená schopnost předvídat jeho chování v různých situacích; to pak vede k očekáváním. Všechna očekávání o druhém člověku vedou k určitému chování v interakci s ním. Dovolují lidem koordinovat jejich akce a plány k maximálnímu zvýšení vlastní i vzájemné spokojenosti. Čím je vztah trvalejší, tím jsou očekávání nejen početnější, ale i pevnější tím, jak se opakovaně potvrzují. Čím více máme očekávání a čím jsou silnější, tím spíše představují potenciální příležitost pro emoce (potvrzení, ale i narušení očekávání přináší emocionální odezvu) (Berscheid & Ammazalorso, 2003). Pod povrchem všech vztahů je takových očekávání mnoho. Většina dlouhodobých partnerských nebo přátelských očekávání samozřejmě narušena není. Chování, plány a cíle dané dvojice se časem zkoordinovaly tak dobře, že poskytují jen málo příležitostí pro intenzivní emoce. Některé vztahy, a to především ty velmi blízké, tak mohou vypadat jako emocionálně vyhaslé, jelikož jejich partneři, kteří na sobě hodně závisí, se naučili hladce zkoordinovat svoje aktivity a tak nenarušovat vzájemná očekávání (Berscheid & Ammazalorso, 2003). Domnívám se, že lidé v takovém vztahu jsou naopak velmi spokojeni a jejich emocionální ladění je spíše pozitivní. Spočínutí v blízkosti jiné osoby dává člověku příležitost chovat se tak, aby urychlil dosažení svých cílů a plánů. Toto usnadnění, které zvyšuje naši spokojenost, je jakýsi motor většiny blízkých vztahů – speciálně partnerských a manželských (Berscheid & Ammazalorso, 2003) a je nasnadě, že se to bezesporu týká i přátelských vztahů. Tento předpoklad je potvrzen mnoha studii, které ukazují, že lidské štěstí a fyzické i mentální zdraví jsou silně spojovány s uspokojením ve vztahu. Zvýšená blízkost a interakce nejen umožňují prožívání pozitivních emocí v životě s blízkou osobou, ale také poskytují možnost změnit výkony v obvyklých aktivitách a dosáhnout vysněných cílů.

---

² V kontextu mé práce jsou partneři chápáni v širším smyslu jako osoby, které spolu sdílejí blízký vztah. V textu nahrazuji slovo „partner“ na několika místech slovem „přítel“ nebo „kamarád“, aby pojmy odpovídaly zaměření práce.

Emoční konvergence

Mezi lidmi, kteří jsou spolu v těsném vztahu, probíhá emoční konvergence (sbližování). Teorii emoční konvergence vyslovili autoři Anderson a Keltner (2004). Je založena na tvrzení, že mezi aktéry blízkého, těsného vztahu se zvyšuje vzájemná podobnost emočních reakcí na různé události (Anderson & Keltner, 2004). Tento proces slouží ke koordinaci prožívání různých událostí obou jedinců v těsném vztahu, k lepšímu porozumění a vcítění se do druhého, k predikci chování druhého, k pocitu větší soudržnosti těsného vztahu a spokojenosti obou jedinců v těsném vztahu (Slaměník, 2011). V těsných vztazích je pro konvergenci emocí příležitost s každou společně prožitou událostí. To, že ke sbližování emocí dochází, se projevuje podobným prožíváním událostí, aniž by jeden znal emoční projevy druhého (Slaměník, 2011).

Emoční nákaza

Emoční nákazou je míněn přenos emocí z jedné osoby na druhou na základě vnímání (vizuálního, auditivního nebo posturálního) emočního výrazu druhého člověka (Hatfield, Cacioppo, & Rapson, 1993). Tento přenos je snazší právě v těsných vztazích, díky vzájemné závislosti (Slaměník, 2011).

1.3.2 Vzájemná závislost

Jsou-li spolu dva lidé v těsném vztahu, vykazují vzájemnou závislost. Tato závislost se projevuje např. změnami chování, které se odvíjejí od prožívání a chování druhého člověka (Berschied & Ammazalorso, 2003) nebo plánováním společných aktivit, které oběma přinášejí radost (Slaměník, 2011). Úroveň závislosti je definována například tím, jak moc se dva lidé ve vztahu vzájemně ovlivňují, nakolik jsou naplňována jejich očekávání, jak je to pro ně emocionálně přínosné, nakolik si uvědomují odpovědnost jeden za druhého (resp. za jeho pohodu), jak usilují o pomoc jeden druhému atd. (Slaměník, 2011). Čím více se dva lidé poznávají a přibližují sobě navzájem, stávají se jejich činnosti včetně denní rutiny a plnění jejich plánů a cílů na sobě vzájemně závislými (Berscheid & Ammazalorso, 2003).

Vzájemná závislost se navozuje a prohlubuje spontánně tím, že se oba navzájem blízcí lidé ve vztahu aktivně angažují (Buunk, 2006). Ačkoliv partneři mohou být vzájemně závislí jeden na druhém, je nepravděpodobné, že by stupeň jejich závislosti na sobě navzájem byl stejný. Většina vztahů, včetně těch blízkých, je asymetrických. Činnosti jednoho jsou více ovlivněné tím druhým než naopak. Například ve vztahu rodič - dítě, což je jeden typ blízkého vztahu, panuje asymetrie, protože dítě je více ovlivněno rodiči (přímo na nich závisí) než naopak (Rusbult, Arraiga, & Agnew, 2003). Vzájemná závislost je provázána se známou teorií sociální výměny, která akcentuje maximalizaci zisku a minimalizaci nákladů ve vztahu (Thibaut & Kelly, 1961). Slaměník (2011) se však domnívá, že se tato teorie týká spíše povrchnějších vztahů a nikoli těsných, kde při rozvinutí vzájemné závislosti platí spíše sociální zodpovědnost či závazek. Rozvinutá vzájemná závislost se pak projevuje silně negativními emocemi při ohrožení druhého, blízkého člověka a snahou o pomoc, bez ohledu na výši vyvinutých nákladů (Slaměník, 2011). K tomuto tvrzení se přikláním, proto nepovažuji za nutné dále rozvádět teorii sociální výměny, i když je často při popisu interpersonálních vztahů zmiňována.

1.3.3 Závazek

Závazek v těsných vztazích je reprezentován orientací na druhého, plnění jeho potřeb, přání a s ohledem na jeho zájmy (Slaměník, 2011). Dle některých autorů se jedná v podstatě o subjektivně prožívanou závislost na druhém (Rusbult & Buunk, 1993). Jedinci, kteří tento závazek prožívají intenzivně, mají také silnou potřebu udržet těsný vztah. Autoři vytvořili koncept nastiňující zdroje prožívání závazku. Těmito zdroji jsou: **uspokojení vlastních potřeb** (pokud blízký vztah saturuje potřeby, má člověk tendenci takový vztah zachovat); **vědomí horších alternativ** (pokud člověk vnímá, že vztah s blízkou osobou je jeho nejlepší alternativou, má snahu vztah zachovat; pokud se vyskytne atraktivnější protějšek, vztah může být ohrožen) (Rusbult & Buunk, 1993). Domnívám se, že tento zdroj prožívání závazku platí spíše pro partnerské, milenecké nebo manželské vztahy. Zejména v naší kultuře, kde je obvyklý a legitimní monogamní svazek dvou lidí, je otázka atraktivnějších alternativ aktuální a rozhodnutí pro jednoho životního partnera je mnohdy složité.

Blízkých přátel může mít člověk několik (i když často je obvyklý pouze jeden nejbližší přítel), proto nevystává otázka nevěry a hledání jiných alternativ, jak je tomu často u manželských a mileneckých vztahů. Ačkoli přátelé kladou důraz na vzájemnou oddanost a předpokládají, že určité intimní záležitosti jsou sdíleny výlučně s jednou osobou, není existence jiného kamaráda pro stávající přátelství ohrožující. Myslím si, že různé druhy vztahů a stejně tak i různá blízká přátelství mohou naplňovat rozmanité potřeby člověka. Proto lidé často navazují více přátelských vztahů, a to i těsných.

Třetím zdrojem prožívání závazku mezi blízkými osobami je **míra investic**, zejména emocionální vklad do vztahu. Také vstup vlastního „já“ do vztahu je pociťován jako silně zavazující. Ztráta blízké osoby by znamenala ztrátu části vlastního „já“ (Rusbult & Buunk, 1993).

1.3.4 Intimita

Intimita je považována za jeden z hlavních znaků interpersonálních těsných vztahů (spolu se závazkem) (Simpson, Fletcher, & Campbell, 2003). Jako velmi komplexní znak blízkých vztahů je vykládána různými způsoby. Pro potřeby své práce se přikláním k vymezení intimity jako překročení osobní hranice, za kterou se nacházejí soukromé, exkluzivní zóny druhého jedince, kdy zároveň dochází k vlastnímu sebeodhalení (Výrost, 2008). Pozornost při studiu těsných vztahů je věnována právě vzájemnému otevírání. Sdělením něčeho hluboce osobního vyzve člověk k podobně odhalujícímu sdělení i protějšek. Tím se intimita prohlubuje (Křivohlavý, 2004). Intimita je také synonymem pro blízkost dvou lidí chovajících k sobě hluboké city (Výrost, 2008). Zajímavé propojení milostných a přátelských vztahů prostřednictvím intimity uvádí Corneau (2004, p. 218): *„Nesoudíme své přátele, ale partnery, protože se s nimi ztotožňujeme. Oni jsou „my“. Nicméně jedním z faktorů, které nejvíc přispívají k pocitu skutečné intimity, je přátelství. Umožňuje nám přijmout toho druhého a pochopit ho se vším, co prožil, s minulostí i vklady, které nejsou naše. Přátelství umožňuje dvojici dýchat a pro dlouhodobý vztah je pevnějším a trvalejším zakotvením než sexualita. Spočívá v autentické a pravdivé komunikaci, opírající se o slova, která vyjadřují city. V přátelství lze všechno sdělit i*

přijmout bez odsudků.“ Právě prvek sebeodhalení a citovosti obsažený v tomto tvrzení potvrzuje i výše zmíněné vymezení intimity. Navíc se zde přidávají i autenticita, přijetí a otevřenost jako její další charakteristiky.

1.3.5 Důvěra

Důvěru lze chápat jako očekávání člověka, že se může spolehnout na druhého; že se bude chovat v souladu s jeho potřebami a ve prospěch vzájemného vztahu. Důležitý je prvek konzistence a upřímnosti v chování druhého (Rempel, Holmes, & Zanna, 1985). Důvěra znamená také opřít se o druhého v kritických situacích s očekáváním, že druhý člověk nezklame a skutečně pomůže; totéž platí pro uchování důvěrných informací (Slaměník, 2011). Důvěra, ať už v sebe sama, ve svět nebo své nejbližší okolí je jedním ze zásadních témat lidského života již od narození. Dítě by mělo prostřednictvím svých nejbližších osob zažít uspokojení svých potřeb stálým a spolehlivým způsobem, a tím získat základní důvěru ve svět (Erikson, 2002). Důvěra se tedy buduje prostřednictvím těsného vztahu.

Podle autorů Rempela, Rosse a Holmese (2001) existují tři stupně důvěry v blízkých vztazích: vysoký, střední a nízký. Lidé pociťující vysoký stupeň důvěry v blízkém vztahu cítí bezpečí a jistotu, že o ně bude druhý člověk pečovat a zodpovědně plnit jeho potřeby. Vnímají, že činy druhého korespondují s jeho očekáváním. Se středním stupněm pociťované důvěry ve vztahu se pojí jistá ambivalence. Jedinec je zčásti spokojen s plněním svých potřeb, není si však zcela jist, zda se může na druhého plně spolehnout. S každou pozitivní událostí ve vztahu se situace otočí k lepšímu a důvěra sílí, negativní události pak působí přesně opačně. Nízký stupeň důvěry ve vztahu znamená, že člověk má jen malou jistotu, že se může na druhého opravdu spolehnout. Nemusí to znamenat přímo očekávání negativního chování, ale spíše pocit, že vlastní potřeby nevyvolají u druhé osoby kýženou odezvu (Rempel, Ross, & Holmes, 2001).

1.3.6 Obsažení „já“ druhého

Těsné vztahy se také vyznačují tím, že člověk v takovém vztahu do určité míry obsahuje „já“ druhého člověka. V podstatě jde o zahrnutí osobních vlastností,

úspěchů, názorů, znalostí, prožitků atd. druhého člověka do vlastního „já“. To činí ze vztahu s blízkou osobou výjimečný vztah mezi běžnými sociálními vztahy (Aron, Aron, & Smollan, 1992). Autoři Aron, Aronová a Smollan (1992) vyvinuli *Škálu obsazení druhého ve vlastním já*, kterou jsem v mírně modifikované podobě použila v empirické části této práce. Tato škála zjišťuje míru obsazení druhého ve vlastním „já“ a klade důraz na propojení obou jedinců. Čím více jsou jedinci propojeni, tím více je u nich prohloubena také intimita a empatické vnímání druhého člověka (Aron, Aron, & Smollan, 1992). Emoce a potřeby druhého člověka jsou v těsném vztahu díky obsazení „já“ druhého prožívány jako emoce a potřeby vlastní (Slaměnik, 2011). Obsazení „já“ druhého ve vlastním „já“ vysvětlují autoři větším množstvím tráveného času, díky kterému se zvyšuje důvěra a vzájemná podobnost (Aron, Mashek, & Aron, 2004).

Dalšími charakteristikami blízkých vztahů jsou například **společně vytvořené sociální normy**. Ty si blízcí lidé vytvářejí na základě společně sdílených hodnot, zájmů, cílů atd. Základem je společné prožívání různých situací, které může být odlišné od očekávání většiny. **Fyzická atraktivita**, která je důležitá zejména pro navazování partnerských, mileneckých vztahů, a **osobní atraktivita** (založená na sympatii, přitažlivých hodnotách, zájmech, názorech druhé osoby) významná pro udržení vztahu je dalším ze znaků těsných vztahů. Také specifická komunikace odlišuje těsné vztahy od ostatních (Slaměnik, 2011).

1.4 Druhy těsných vztahů

Pro mou práci je stěžejní jeden z těsných vztahů, a to přátelství. Bude mu věnována samostatná kapitola. Považuji však za užitečné stručně vymezit i ostatní blízké vztahy, aby byl jasně patrný rozdíl mezi nimi a právě přátelstvím. Téma blízkých vztahů je velmi obsáhlé, pro potřeby své práce se tedy omezím na stručné vymezení několika autorů.

1.4.1 Vztah rodič - dítě

Za nejzákladnější vztah, který ovlivňuje člověka po celý život, pokládám vztah dítěte s jeho rodiči, potažmo s jinými blízkými pečujícími osobami. Je to právě tento vztah, který do značné míry předznamenává, jak bude člověk v budoucnosti navazovat a prožívat další vztahy s lidmi. Na druhé straně také vztah rodičů (i širší rodiny) k dítěti mění jejich vlastní prožívání a pohled na svět, vytváří novou dimenzi blízkosti, emocí a zkušeností. Pro vývoj dítěte je velmi důležitá zkušenost bezpodmínečné lásky. Tedy pocit, že je přijímáno takové, jaké je, a milováno, zkrátka proto, že *je* (Fromm, 1996). Potřebuje jistotu ve vztahu ke „svým“ lidem, ať je to matka, otec nebo jiné pečující osoby (Matějček, 1994). Rodina poskytuje dítěti vzory chování, umožňuje mu procvičovat si toto chování v interakcích a vytváří základ pro vztah dítěte k sobě, svému okolí i společnosti (Šulová, 2005). O procesu získávání základní důvěry ve svět, který se odehrává právě prostřednictvím vztahu rodič – dítě (Erikson, 2002), se zmiňuji již výše (viz podkapitola 1.3.5 Důvěra). Tyto pevné základy by měly být vytvořeny v raném dětství; vztah dětí s rodiči, ale i další interpersonální vztahy, se však vyvíjí po celý život. Dle zákonů lidského vývoje má dojít k oddělení dítěte od rodičů, k separaci, která umožní nyní již dospělému potomkovi žít vlastní život a navazovat vlastní blízké vztahy s druhými. Ve všech těchto již dospělých vztazích lze vysledovat stopy prvních základních vztahů, které se do člověka otiskly právě v rodině (i když v průběhu života se na utváření vztahů podílejí i další faktory). Vztah mezi rodičem a dítětem je ze své podstaty intimní a velmi důvěrný. Od přátelství se liší silnou asymetrií ve vzájemné závislosti a také opačnou tendencí ve vývoji – směřuje od výhradní závislosti k postupné separaci (při zachování stabilních vzájemných kontaktů a podpory).

1.4.2 Milostné vztahy

I romantické vztahy jsou nesmírně obsáhlé téma a byl o nich napsán nespočet odborných textů a uměleckých děl. Romantický vztah dvou lidí může mít mnoho podob a prochází dlouhým vývojem, který se navíc ubírá různými cestami. Milostný vztah předpokládá rovnocenné vzájemné ovlivňování obou jedinců v tomto vztahu (Slaměník, 2011). Milostné vztahy se v mnohém podobají vztahům přátelským (např.

důležitostí podpory, důvěry, sdílení, intimacy). I když i v souvislosti s přátelstvím se dá mluvit o jistém druhu lásky, mezi dvěma lidmi v romantickém vztahu je prožívána láska jiného charakteru. Fromm hovoří o erotické lásce, o touze po úplném splynutí s druhým člověkem (Fromm, 1996). Láska je ústředním motivem romantického vztahu. Člověk se nevyvíjí nezávisle na jiných lidech, ale ve vztazích, nejvíce v těch milostných (Willi, 2006, p. 31): „*V milostném vztahu chce muž, aby na něj žena reagovala jako na muže, chce, aby podněcovala potenciál jeho mužství, chce být uznáván, obdivován a používán právě jako muž. A žena chce být právě tak ctěna a potvrzována ve svém ženství, touží po pocitu, že jí muž otevírá prostor pro rozvoj jejího osobnostního potenciálu a že jejímu rozvoji přitakává.*“ Ráda bych podotkla, že tak, jako v ostatních mezilidských vztazích, i v těch milostných se setkávají dva jedineční lidé s různými očekáváními – proto mohou mít oba partneři poněkud jiná očekávání než ve výše zmíněném tvrzení.³ Oproti přátelství je zde zásadní odlišující faktor – tělesná přitažlivost a sexualita, která v přátelském vztahu chybí (stejně jako směřování ke společnému soužití⁴, manželství a rodičovství). Také důraz na výlučnost vztahu s jediným partnerem a požadavek vzájemné věrnosti má jinou kvalitu než u přátelství. Manželství je pak oficiálně stvrzený svazek dvou lidí, který má zákonem vymezená pravidla, např. ohledně majetku, péče o děti atd.

Dalším typem těsného vztahu je přátelství, o němž bude pojednáno v následující kapitole.

---

³ Jiné pojetí také předpokládám v případě homosexuálních vztahů.

⁴ I přátelé spolu mohou v určitých obdobích života žít (např. po dobu studia atd.) a není to nijak neobvyklý jev, v tomto případě mám ale na mysli dlouhodobé soužití ve společné domácnosti, které je alternativou soužití manželů.

2. Přátelství

„Co je sladšího, než mít někoho, s nímž máš odvahu hovořit o všem tak, jako sám se sebou?“

Cicero

Jak jsem již naznačila v úvodu své práce, chci odvrátit pozornost od negativních a patologických jevů v lidské psychice, od „negativních ctí“ (jako jsou např. trápení, psychická zranění, projevy nepřátelství, nelásky, zášti atd.) (Křivohlavý, 2007) a zaměřit se na „příjemné ctí“ (mezi které patří např. radost, vděčnost, dodržení slova, mít rád, důvěřovat, odpustit, projev přízně, úcty, podání ruky, laskavost, zmírnění bolesti atd.) (Křivohlavý, 2007), kterou je i přátelský vztah.

Říká se, že lásky přicházejí a odcházejí, ale přátelství trvá. Také já považuji přátelství za velmi důležitou trvalou hodnotu a přisuzuji mu nezastupitelnou roli v životě člověka. Jak jsem již uvedla v předchozí kapitole, přátelství je jedním z druhů těsných vztahů. Má obecné charakteristiky shodné s dalšími typy těsných vztahů, ale zároveň je vztahem jedinečným. Jedinečnost přátelství spočívá jednak v odlišnosti od jiných těsných vztahů (např. od romantických vztahů se liší svou asexuální podstatou, od vztahu rodič – dítě mírou závislosti), jednak v originalitě každého vzniklého přátelského vztahu mezi dvěma jedinečnými osobnostmi. Přátelství není jednotvárná ani jednoduše uchopitelná zkušenost v životě člověka. Tento vztah je tvořen právě dispozicemi jedinců, kteří do vztahu vstupují (Zarbatany, Conley, & Pepper, 2004). V této kapitole popíši přátelství⁵ s jeho charakteristikami a stručně uvedu jeho vývoj napříč obdobími lidského života.

Přátelství je „vztah zřetelně prosociální, překonávající osobní sobectví, blízký lásce, na rozdíl od ní zbavený sice pohlavní mužsko-ženské dvojpólovosti, nikoli však nutně pohlavnosti. Je to vzájemný pozitivní vztah jak mezi muži (...), tak mezi ženami

---

⁵ Pojem přátelství bude ze stylistických důvodů obměňován pojmem kamarádství; pojem přítel pak pojmem kamarád. Kromě stylistických důvodů mě k tomu vede i to, že část populace vnímá pojem „kamarádství“ jako vyjádření bližšího vztahu než pojem „přátelství“. Budu s těmito pojmy tedy pracovat jako s ekvivalenty vyjadřující stejnou měrou těsný mezilidský vztah.

(...), *nevylučuje se však ani přátelský vztah mezi muži a ženami*“ (Matějček, 2005, p. 151). Jedná se o dobrovolně navázaný vztah (Soudková, 2006) asexuálního charakteru, který může vznikat mezi jedinci stejného i opačného pohlaví. Základem vzniku vzájemné závislosti (která je znakem všech těsných vztahů) je sympatie, která postupně přechází v náklonnost (mít rád). Stěžejní jsou společné aktivity, které navíc přátelům poskytují potěšení. Přátelský vztah je důležitý pro jedince bez dlouhodobého partnerského vztahu, protože poskytuje chybějící intimitu, pomoc a podporu. I pro lidi žijící v trvalém svazku je však přátelství významným zdrojem pozitivních emocí, opory a intimity, třebaže poněkud jiného druhu – naskýtá možnost sdílet s kamarádem např. záležitosti, které z nějakého důvodu nelze vždy svěřit partnerovi (Slaměník, 2011). Navíc poskytuje cennou příležitost pro seberozvoj, což pozitivně ovlivňuje nejen samotného jedince, ale zpětně také jeho interpersonální vztahy a život vůbec. Je tedy evidentní, že přátelství je obohacující vztah, který patří mezi významné salutogenní faktory lidského života. Byl prokázán pozitivní a významný vztah mezi kvalitou přátelství a psychickou odolností. Sebeodhalení, loajalita, důvěra, blízkost a přátelská vzájemnost umožňují predikovat různou míru psychické odolnosti (Hejazi & Solimani, 2011). Přátelství je považováno za významný pozitivní faktor, který napomáhá také trvalosti a pevnosti partnerských vztahů (např. manželství) (Matějček, 2005). Soudková (2006) považuje za nejdůležitější „místo“ pro přátelství právě manželství. Pokládá přátelství za důležitý aspekt vztahu, který předurčuje, zda manželství vydrží. I já se domnívám, že přátelství coby součást romantického vztahu (ve všech jeho fázích, od počátku až do pozdějších období) je důležitým protektivním faktorem, který napomáhá optimálnímu fungování vztahu. Právě umění chovat se k protějšku nejen jako k sexuálnímu partnerovi, ale také jako k blízkému příteli, by mohlo být tím prvkem, který chrání vztah před všedností, vzájemnými boji „o pozice“ a stále aktualizuje pozitivní emocionalitu.

Filozofický rozměr chápání vztahu dvou lidí přináší M. Buber (1969). Myslím si, že jeho pojetí lze vztáhnout i na blízké přátelství. Buber přináší koncepci tří světů: „život s přírodou“, „život s lidmi“ a „život s duchovními jsoucný“. Pro mou práci je

stěžejní právě „život s lidmi“, ze kterého vychází základní dvojice, dyáda „Já - Ty“. „Ty“ nelze vyjádřit jen souhrnem vlastností, ale pouze setkáním s bytostí v její celistvosti. Právě jen v případě dvojice „Já - Ty“ můžeme hovořit o vztahu, o setkání dvou bytostí. Tento vztah je vyjádřen řečí. Setkání znamená vstup do bezprostředního vztahu s „Ty“. Vždy jsou na to potřeba dva – opravdové, autentické „Já“ a opravdové „Ty“ - kteří na sebe vzájemně působí a zároveň za sebe mají zodpovědnost. Tento okamžik setkání může trvat i jen krátce (Buber, 1969). Domnívám se, že právě intenzivní a blízké setkání dvou lidí ve své celistvosti bez skrývání, kteří za sebe nesou zodpovědnost a vzájemně na sebe působí, velmi dobře vyjadřuje podstatu blízkého přátelství. Navíc je zde zdůrazněna i funkce setkání coby rozvíjejícího činitele, neboť pouze když se „Já“ stane sebou samým, může oslovit „Ty“ (Buber, 1969). To koresponduje i s následujícím tvrzením Corneaua: *„Důvěrné přátelství s druhými nás vrací k nám samotným a důvěrnost k sobě nám umožňuje pokročit v důvěrném vztahu k ostatním“* (Corneau, 2000, p. 225). Okamžik setkání může trvat i krátce a interpretovala bych jej jako zážitek souznění, sjednocení s blízkým člověkem, který je pociťován v určité chvíli jako velmi intenzivní. Tento silný pocit nemusí trvat dlouho, ale v přátelství se čas od času objevuje. Patří to k pozitivní emotivitě a intimitě, které jsou znaky přátelství. Pocity sjednocení a provázanosti, ač ne tak intenzivní a spíše skrytě přítomny, však v blízkém přátelství existují neustále, jako neviditelné pouto.

2.1 Znaky přátelských vztahů

Jelikož je přátelství jedním z druhů těsných vztahů, shoduje se většina jeho znaků s těmi obecnými, charakterizujícími těsné vztahy. Můj popis přátelství tedy spočívá zejména ve volném rozvinutí znaků, které jsem již uvedla v podkapitole 1.3 *Specifické znaky těsných vztahů* tak, aby vysvětlovaly právě přátelství.

Přátelé jsou lidé, se kterými se rádi vidíme a v jejichž společnosti se cítíme dobře. Být s přáteli je jedním ze zdrojů radosti a životní spokojenosti. Mají pro nás plné pochopení, můžeme jim věřit. Přátelství nám poskytuje sociální a emoční oporu,

a poskytuje prostor, kde můžeme otevřeně mluvit o svých problémech. Kamarádi mívají většinou společné zájmy a sdílí spolu různé činnosti (Soudková, 2006).

Ve vztahu k našim přátelům pociťujeme různé stupně blízkosti: „*S důvěrnými, blízkými přáteli, můžeme diskutovat i o intimních problémech, navzájem si poskytujeme více pomoci, cítíme se s nimi plně uvolněni, protože si můžeme dovolit být sami sebou. Z dobrého přátelství netěžíme jen my samotní. Jde o vztah, který zároveň zahrnuje zodpovědnost starat se o blaho našich přátel. Přátelství není jednostranné: učí nás nejen brát, ale i dávat*“ (Soudková, 2006, p. 46).

Přátelství je mnohvrstevnatý vztah a existuje mnoho oblastí, kterých se dotýká. Soudková (2006) vymezuje tři takové oblasti:

1. Konverzace – přátelé tráví podstatnou část společně tráveného času konverzací. Odehrává se při vzájemných návštěvách, výletech, posezeních i jiných činnostech. Intenzivní je komunikace osobní, elektronická i telefonická. Přátelé se potřebují vzájemně svěřovat, a také si naslouchat, jsou si v podstatě „amatérskými psychoterapeuty“. Rozhovory se navzájem obohacují, a pokud dojde k volné výměně názorů, není to pro vztah ohrožující (Soudková, 2006), ale spíše rozvíjející. Na konverzaci a poskytování emocionální podpory jsou zaměřené především ženy. Muži oproti tomu preferují spíše společné aktivity a praktické záležitosti (Slaměník, 2011; Soudková, 2006). Konverzace, tedy důležitý prvek komunikace je i obecným znakem těsných vztahů. Co se týká otevřené komunikace, je někdy kritika považována za formu zastřené nepřátelství (Soudková, 2006). Domnívám se, že v autentickém upřímném přátelství je tomu právě naopak – není neobvyklé, když od sebe kamarádi upřímný názor přímo vyžadují, byť by mohl vyznít poněkud kriticky. Přítel, který i díky pociťovanému závazku (což je znak těsného vztahu, a tím pádem i přátelství) jedná v zájmu svého protějšku, by neměl váhat se sdělením kritiky (nejlépe konstruktivní), pokud vnímá, že přítel dělá něco ohrožujícího (ať již pro sebe nebo pro přátelský vztah atd.). „*V přátelství ať nejvíc platí autorita přátel, kteří dobře radí, a tato autorita ať je uplatňována nejen k otevřenému napomenutí, ale i*

k napomenutí důraznému, jestliže to situace bude vyžadovat, a druhý ať ji pak poslechne.“ (Cicero)

2. Pomoc – Soudková (2006) uvádí, že přátelé nejsou při poskytování pomoci tak důležití jako rodina (přestože i je považuje za důležité). Dle mého názoru tomu tak není – naopak si myslím, že v mnoha případech je přátelství minimálně na stejné úrovni, co se týká podpory a pomoci, jako rodina. Mnozí lidé pokládají svého nejbližšího přítele v podstatě za člena rodiny nebo dokonce za důležitějšího než je jejich rodina. Samozřejmě záleží na jeho životní situaci, celkovém fungování rodiny, přátelského vztahu a také na věku. Dospívající lidé v rámci své emancipace od rodiny obvykle vnímají vrstevníky, resp. přátele jako stěžejní osoby ve svém životě a podporu často hledají spíše u nich. Časem se stává hlavní osobou v životě člověka milostný partner a vlastní založená rodina, ale přátelství stále plní nezastupitelnou roli a poskytuje podporu tam, kde na to partner nestačí. Také záleží na tom, o jaký druh podpory se jedná. Je pravda, že rodina spíše poskytne materiální pomoc než přítel (zejména v dospívání), ale co se týká emocionální podpory, pokládám rodinné i přátelské vztahy za minimálně stejně důležité. Soudková rozlišuje ještě poskytovanou pomoc jako službu (např. pomoc v domácnosti), materiální pomoc, emocionální podporu a podání informací (Soudková, 2006).

3. Společný volný čas a zábava – přátelé zažívají vysoké uspokojení ze společně konaných činností. Vzhledem k afiliační potřebě je toto uspokojení mnohem vyšší než kdyby člověk dělal danou činnost sám. Společná činnost je významným činitelem podílejícím se na vzniku vzájemné závislosti v přátelském vztahu (Slaměnik, 2011).

Pro přátelství je důležitý respekt k druhému člověku, jeho podstatě a tím k jeho specifickému myšlení, jednání a prožívání; chápání druhé osoby jako svým způsobem plně žijící lidské bytosti (Soudková, 2006). Jedná se o přijetí člověka takového, jaký je. S přijetím druhého souvisí i zaměření na ego druhého člověka, nejen na své vlastní. Přátelé na sebe berou zodpovědnost za to, jak se druhý člověk cítí. Je to ovlivňování druhého člověka (ale nikoli ve smyslu manipulace). Přítel

jedná s úctou a upřímností (Soudková, 2006). Odpovídá to dalším znakům těsných vztahů, tedy závazku (kdy člověk bere ohled na naplňování potřeb druhého) a vzájemné závislosti.

Mezi charakteristiky přátelství patří poskytování pomoci v čase potřeby, respektování soukromí druhého, diskrétnost, důvěra, sdílení, zastání, emoční podpora, snaha o spokojenost druhého, tolerance, umění požádat o radu, umění žertovat, diskutování o pocitech a problémech. Tyto charakteristiky se poněkud liší dle blízkosti kamaráda (Soudková, 2006). Podobně vnímá znaky přátelství i Matějček, který považuje za důležité zejména pozitivní přijetí, závazek a oddanost, spolehnutí, sdílení (Matějček, 2005), Křivohlavý dodává také důležitost vděčnosti. Předpokladem fungování pozitivních charakteristik přátelství je jejich autenticita (Křivohlavý, 2007). Významným znakem přátelského vztahu je také dobrovolnost - akty dobré vůle a obětavá práce pro druhého bez vázanosti zákonem nebo rodinnými vazbami (Soudková, 2006). Pozornost je věnována také intimitě, vzájemné úctě, přijímání druhého, řešení konfliktů, důvěře, vzájemnosti, atribuci atd. (Křivohlavý, 2004).

2.2 Přátelství v různých obdobích života

Formy a funkce přátelství, jakož i možnosti (a způsoby) jejich navazování se mění v průběhu jednotlivých fází života. Je důležité si uvědomit tento fakt jednak z hlediska znalosti vývoje, jednak proto, aby nedocházelo k nepochopení mezi jednotlivými generacemi (Soudková, 2006). V této kapitole nastíním vývoj vrstevnických, resp. přátelských vztahů od dětství do stáří. Nebudu přesně vymezovat věk jednotlivých období, jedná se spíše o přibližný nástin vývoje přátelských vztahů, který se ostatně děje spíše nerovnoměrně. Vzhledem k zaměření práce jsou pro období adolescence a nastupující dospělosti vyčleněny zvláštní kapitoly (kapitola 3 a 4).

Už u novorozence můžeme pozorovat silné prosociální chování. Nejen, že upřednostňuje lidskou tvář před jinými objekty, ale stejně tak preferuje lidský kontakt před jeho náhradními zdroji. Jistý druh interakce vykazuje i vzhledem

k ostatním novorozencům – pokud slyší pláč dětí, rozpláče se také (Langmaier & Krejčířová, 1998). Samozřejmě, že tuto interakci nemůžeme nazývat přátelským ani vrstevnickým vztahem, nicméně je to důkaz vysoké sociability člověka již od narození.

Do předškolního věku se dítě pohybuje zejména mezi rodinnými příslušníky, ke kterým od narození získává silný vztah. Jeho prostřednictvím se začíná orientovat v okolním světě a postupně objevovat i lidi mimo rodinu - dospělé, ale také své vrstevníky. V batolecím věku je vztah dítěte k vrstevníkům nejprve málo diferencovaný (záleží však také na zkušenosti se sourozenci), postupně však získává pro dítě kouzlo. Děti se napodobují navzájem, komunikují (Vágnerová, 2000).

V předškolním věku začínají vrstevníci hrát v životě dítěte významnější roli. Jeho vztahy k nim se budou dále rozvíjet a prohlubovat a nadále budou tvořit podstatnou část jeho života (Matějček, 2007). V tomto věku se u dítěte začíná rozvíjet schopnost spolupráce, ale i soupeření mezi vrstevníky, a také pochopení druhého (Šulová, 2005). Dítě se s výchovnou pomocí dospělých propracovává k přátelství, odpovědnosti za druhého a schopnosti pomáhat ostatním (Matějček, 2007).

Ve školním věku dítě rozvíjí v interakcích s ostatními dětmi různé sociální dovednosti. Vztah k vrstevníkům je jiný než vztah s dospělými – je symetrický, založený na vzájemné podobnosti. Zvýrazňují se rozdíly mezi dětmi (např. v průbojnosti nebo submisivitě) (Langmaier & Krejčířová, 1998). Děti si začínají uvědomovat přátelství jako trvalý svazek (Soudková, 2006). Přes toto uvědomění se domnívám, že před dětmi je zatím velmi dlouhá cesta k dosažení trvalého přátelství (i když je pravda, že některá přátelství ze základní školy vydrží až do dospělosti).

V období pubescence, tedy přibližně od 11 nebo 12 let začíná postupná emancipace dítěte od rodiny, a jeho významný zájem o vrstevnické vztahy. Ty jsou diferencovanější a dále se vyvíjejí (ne u všech stejně rychle). Nejdříve se tvoří skupiny složené z jedinců stejného pohlaví (skupinová izosexuální fáze), později vzniká potřeba blízkého párového přátelství (individuální izosexuální fáze)

(Langmeier & Krejčířová, 1998). Přátelství v adolescenci a nastupující dospělosti bude popsáno v samostatných kapitolách.

V dospělosti je člověk obvykle nejvíce zaměřen na vlastní rodinu a profesi. Dle Soudkové (2006) je přátelství v tomto období méně intenzivní, právě kvůli nárůstu ostatních povinností. Podle mého názoru je však rozdíl mezi intenzitou kontaktu, která se vlivem okolností může skutečně snížit, a mezi kvalitou přátelství. Domnívám se, že intimní přátelství je stále důležité. I v dospělosti procházejí lidé změnami (byť mírnějšími oproti dětství a dospívání), tudíž potřebují cítit emocionální podporu a přijetí, aby tyto změny lépe zvládali. Kromě vývojových změn dochází zákonitě k různě náročným životním situacím, od vážných, až po ty radostné. Je tedy stále co sdílet a s čím se svěřovat. Toto sdílení se samozřejmě může odehrávat v rodině, ale právě přátelé jsou vhodnou alternativou k rodinnému životu, pokud rodina chybí, nefunguje nebo se jedná o záležitost, kterou je třeba svěřit někomu zvenčí. Kontakty a společné činnosti s přáteli jsou obohacující nejen pro jedince samotného, ale zároveň i pro jeho partnerský vztah a rodinu. Buď tím, že si člověk s přáteli odpočine a obnoví tak síly pro rodinné fungování, nebo spojením společných aktivit s přáteli a rodinou. Není výjimkou, že se přátelé navzájem seznámí se svými rodinami, podnikají společné činnosti (např. společně cestují, slaví spolu narozeniny atd.) a vytvářejí tak jedinečnou sociální síť, která je zajímavým prostředím nejen pro ně, ale i pro děti, které zde přirozeně vyrůstají a získávají další modely chování. Tyto širší sítě přátel se nevyklučují s intimním párovým přátelstvím v dospělosti, ba naopak jej doplňují.

Ve stáří se přátelství hůře vytváří a intenzita kontaktů bývá nižší (Soudková, 2006). Může to být dáno sníženou pohyblivostí staršího člověka, který pak nemá tolik možností aktivně se scházet s přáteli. Nicméně díky moderním technologiím se možnosti kontaktu podstatně rozšířily a i starší člověk dnes může komunikovat s přítelem telefonicky nebo přes internet. Přátelství je důležitým faktorem chránící staršího člověka před pocitem osamělosti, když přijde o partnera nebo nemá oporu v rodině. V případě, že partnera a rodinu má, plní přítel důležitou roli důvěrníka nebo funguje jako zdroj pomoci různého druhu, stěžejní je ventilace vlastních zkušeností,

radostí a trápení. Velmi bolestnou zkušeností je ztráta blízkého přítele. Nejen, že tak člověk přichází o důležitý zdroj opory, vzpomínek a část svého „já“ (když vezmeme v úvahu charakteristické vzájemné přijetí druhého do vlastního „já“ v těsném vztahu, ztrácí člověk smrtí přítele vlastně i kus sebe), ale také mohou přicházet obavy a otázky ohledně vlastní smrti. Pokud to fyzická a psychická kondice dovolí, mohou senioři navazovat nové přátelské vztahy. Předpokládám, že se jedná o kvalitativně jiná přátelství než ta intimní, emocionálně bohatá a bezpodmínečně přijímající, protože emocionalita staršího člověka již nebývá tak intenzivní a dochází ve vyšší míře k zaměření na sebe sama (Langmeier & Krejčířová, 1998). Také společné činnosti jsou jiného druhu. Jako ve všech mezilidských vztazích však platí, že přátelství je tvořeno dvěma jedinečnými bytostmi a ubírá se tudíž mnohdy originálními cestami, a to v každém věku.

3. Adolescence

V této kapitole popíši některé charakteristiky vývojového období adolescence. Považuji toto vymezení za důležité pro úplnost a správné podchycení tématu mé práce. Za významné považuji zejména charakteristiky týkající se socializace dospívajícího člověka.

Za začátek adolescence se u nás tradičně považuje tělesné dozrání a počínající příprava na povolání (střední škola⁶, učební obor) (Říčan, 2006), tedy přibližně 15 let. Konec adolescence není jednoznačný a různí autoři jej určují odlišně. Neexistuje zde zlom v biologickém vývoji, ale určitá změna ve vývoji sociálním – tedy ukončení střední školy, který je volně určen 18. rokem života (Arnett, 2009), resp. v pozdními „nácti“ lety (Santrock, 2010). Adolescence je některými autory dělena na časnou (asi 10 – 13 let), střední (14 – 16 let) a pozdní (17 – 20 let i déle), protože tyto časové úseky se od sebe kvalitativně velmi liší (Macek, 1999). Období zhruba od 10 do 13 let pokládám ve shodě s některými našimi autory za období pubescence (Langmeier & Krejčířová, 1998), proto považuji za vhodné vymezení adolescence **15 – 20 let** s individuální variabilitou (v oblasti psychické a sociální, někdy i v somatické) (Vágnerová, 2000), přičemž jsem si vědoma rozdílů, které mezi sebou mají např. patnáctiletý a dvacetiletý dospívající.

Adolescence neexistovala vždy a neexistuje všude. V jednoduše organizovaných společnostech je dětství a dospělost odděleno bezprostředně, kdežto v naší industrializované společnosti nastává **specifické období**, které má své zákonitosti, znaky i důvody (Langmeier & Krejčířová, 1998). Jakmile se společnost rozvinula, došlo k odlišnému pojetí různých složek dospělosti. To je zároveň důvod ke vzniku přechodného období (Vágnerová, 2000). „*Postupně se v našem sociokulturním okruhu vytvořila adolescence jako zvláštní životní období mezi dětstvím a dospělostí*“ (Říčan, 2006, p. 193). Dnes se dosažení sociální zralosti u nás oproti minulosti odsouvá, přestože fyzicky se jedná už o vyvinuté jedince (je to

---

⁶ Zvláštní situace nastává v našich podmínkách u žáků osmiletých gymnázií, kteří přechází do adolescence bez zvláštního předělu, tedy beze změny školy a zaměření (k tomu došlo již dříve vstupem na gymnázium).

individuální), ale zároveň jsou ještě závislí na rodičích (Říčan, 2006). Role dospělého je nyní mnohem náročnější, než byla kdy v historii (Vágnerová, 2000). Dochází k tzv. sekulární akceleraci, tedy ke zkrácení dětství (rychlejší nástup tělesného i duševního dospívání) a zároveň k oddálení dosažení plné dospělosti. Znamená to tedy více času k plnému rozvinutí všech potencialit člověka (Langmeier & Krejčířová, 1998). Je to období přechodu mezi dětstvím a dospělostí, ve kterém dochází k biologickým, kognitivním a socio-emocionálním změnám (Santrock, 2010). Adolescence je některými autory vnímána jako zcela samostatné a právoplatné období života, nejen pouhé přípravné období na dospělost (Macek, 1999). K tomuto vnímání adolescence se ve své práci přikláním.

Pojem adolescence je odvozen z latinského slova *adolesco* = dospívat, vyvíjet se, sílit. To koresponduje s jedním úhlem pohledu, který vnímá adolescenci jako vrchol mládí, krásy, svěžesti tělesné i duševní a jako dobu, kdy má mladý člověk život ve vlastních rukou; to vše v ideálním případě. Jiný pohled vidí adolescenci jako čas hledání svého místa na světě, ověřování schopností, hledání vlastního přesvědčení a „životního programu“, dokončení přípravy pro práci nebo výběru vysoké školy. Ve vztazích se objevuje snaha o bližší poznání druhého, a také touha nechat se sám více poznat druhým (Říčan, 2006). Změny v různých oblastech nejsou stejně rychlé; nejsou ani stejně definovány a stejně subjektivně prožívány (Vágnerová, 2000).

Stát se zcela dospělým se adolescentům⁷ mnohdy zdá být příliš těžké. Obnáší to hodně úkolů, závazků a rozhodnutí (Říčan, 2006). Nastává tzv. **psychosociální moratorium** – období, které Erikson popisuje jako stádium mezi dětstvím a dospělostí, resp. mezi získanou morálkou dětí a etikou dospělých. Moratorium je doba, kterou společnost jedinci poskytuje, aby si vytvořil dostatečně stabilní identitu. Dospívající tak mají možnost experimentovat a zkoušet si roli dospělých (Erikson, 2002). Pro toto období je odklad zásadních rozhodnutí zcela typický, potřebný a odpovídající dostatku času dospívajících na rozhodování a hledání vlastní cesty.

---

⁷ Pro adolescenta budu používat také označení dospívající.

Nyní stručně vyličím některé charakteristiky období dospívání v různých oblastech prožívání, myšlení a jednání adolescentů. Toto období se zvláště ve svých raných stádiích (za rané stádium pokládám věk kolem 15 nebo 16 let, vzhledem k mému vymezení adolescence od 15. roku života) vyznačuje určitými zmatky v adolescentově myšlení i pocitech, neujasněností, osobními krizemi, „vylomeninami“. Koncem období se objevuje radostnější ladění, pocit vnitřní síly, citové i rozumové uklidnění. Adolescenti mají většinou čas na mnoho různých aktivit; stěžejní jsou rozhovory s vrstevníky, dále četba, tanec, sport, sebevzdělávání (Říčan, 2006). Činnosti se samozřejmě odvíjejí od motivace, zkušeností, schopností a preferencí dospívajícího. Ráda bych k důležitým a frekventovaným činnostem doplnila čas strávený na internetu, který se stal významnou součástí života nejen pro dospívající. Internet saturuje část sociálních potřeb a umožňuje i nový způsob sebepoznávání. Dospívající ve virtuálním prostředí trénují některé komunikační dovednosti v subjektivně pocíťovaném relativně bezpečném prostředí, cítí se zde jistěji než v opravdovém světě. Jde např. o komunikační pohotovost, schopnost argumentace, ale i o různé experimenty v komunikaci, hraní rolí, porušování norem, testování vlastní identity atd. Tyto dovednosti se však nedají beze zbytku aplikovat v reálném životě; ten má svá specifika. Přesto se komunikace ve virtuálním světě dá považovat za užitečný trénink, pokud je využívána přiměřeně a nenahrazuje přirozený kontakt tváří v tvář (Šmahel & Konečný, 2006).

Erikson charakterizuje období adolescence jako období konfliktu mezi hledáním identity a zmatením rolí: *„Pátrajíce po novém smyslu kontinuity a totožnosti, musejí probojovat znovu bitvy z dřívějších let, i když jsou proto nuceni přisuzovat naprosto dobře smýšlejícím lidem vykonstruované role svých protivníků“* (Erikson, 1996, p. 14). Adolescent se zabývá tím, jak vypadá v očích druhých ve srovnání s tím, jak prožívá sebe sama. Řeší také otázku, jak propojit dříve nabyté dovednosti s tím, co je od něj vyžadováno nyní (Erikson, 2002). Rozvíjí se také mužská a ženská role, která je významnou složkou identity adolescenta (Vágnerová, 2000).

Hledání vlastní cesty se týká i víry; mění se její charakter. Adolescenti získávají jiný vztah k duchovní oblasti (pochopení něčeho vyššího mimo vlastní život), snaží se najít opravdové hodnoty, spolehlivý rámec, podle kterého by bylo možné se orientovat ve všech situacích (Vágnerová, 2000). Dospívající lidé často procházejí obdobími, ve kterých hledají mnoho informací o různých náboženstvích a duchovních směrech, zkoušejí, jak by se cítili jako vyznavači některého z nich. K hledání světonázoru a místa ve společnosti patří také to, že adolescenti jsou ochotni akceptovat společenské normy a pravidla, ale ne slepě. Přemýšlí o nich, vybírají si, která chtějí přijmout. Zároveň si volí hodnoty, které budou vyznávat (Vágnerová, 2000).

Piaget podmiňuje sociální a emocionální vývoj v adolescenci myšlenkovým obratem (vymanění se ze závislosti na konkrétních jevech a obrat k nereálnému a budoucímu), ke kterému dochází asi mezi 12. a 15. rokem života a který vlastně období adolescence zahajuje (Piaget & Inhelderová, 2007). Adolescent na rozdíl od dítěte uvažuje hypoteticky a nezávisle na přítomnosti a skutečnosti - dochází k rozvoji formálních operací (Piaget, 1999). Adolescence je díky této změně myšlení období ideálů a vlastních teorií (Piaget & Inhelderová, 2007). V oblasti řešení problémů objevují dospívající nová východiska, která bývají často radikální a absolutní, protože zatím neumí moc dělat kompromisy (Vágnerová, 2000).

Velký důraz je v adolescenci kladen na emoce. Citové hodnocení je pro adolescenty typické, zároveň se učí interpretovat a pojmenovávat své pocity, což již klade značné nároky na introspekci (Vágnerová, 2000). Dospívající často prožívají výrazné emocionální výkyvy, ale nazývat adolescenci jako období „bouře a vzdoru“ (jak bývá někdy zvykem) je do určité míry přehnané a patří mezi stereotypy, které o adolescenci přetrvávají (Santrock, 2010).

V souvislosti s adolescencí můžeme hovořit o tzv. **subkultuře mládeže** (Macek, 1999). Tato subkultura se projevuje právě způsobem řeči a speciálními jazykovými prostředky, které dospívající používají: mnoho slov (specifické výrazy označující postoje k druhým lidem, které jsou známé především adolescentům mezi

sebou); speciální označení pro zážitky a situace, které prožívají; slang jako prostředek získání určitého statusu ve vrstevnické skupině; slova, která upevňují vztahy ve vrstevnické skupině a ubezpečují o příslušnosti k ní; specifický slovník, který vyjadřuje hodnotovou orientaci. Subkultura mládeže se vyznačuje také zvláštním stylem oblékání nebo účesu, který slouží k vymezení se vůči světu dospělých, potvrzení příslušnosti k vrstevnické skupině a také ke komunikaci mezi adolescenty navzájem (vysílají signál, že k sobě patří). Stejným způsobem funguje i hudba, která je zároveň velmi důležitým prostředkem k vyjádření emocí a slouží také ke sblížení a seznamování mezi dospívajícími (na koncertech, festivalech, diskotékách atd.) (Macek, 1999). Právě na tomto základě vznikají přátelské vztahy mezi adolescenty. Při společných aktivitách a díky podobnému druhu komunikace (verbální i neverbální) se postupně sblíží a zjišťují, jak jsou si blízko, jak je jim spolu dobře a ověřují si, že se na sebe mohou vzájemně obrátit a důvěřovat si.

Komunikace dospívajících se postupně mění, pozbývá pubertální znaky (hlučnost, teatrálnost). Časem se blíží dospělému, běžnému standardu. Dospívající si potřebují ujasnit vlastní názory, proto často a rádi vyjadřují kritiku a polemizují. Nacházejí nový způsob komunikace s autoritou. Potřebují mít někoho dospělého, kterého by mohli uznávat, kdo by je samotné také bral vážně (může to mít i duchovní charakter, v tom případě se adolescenti obracejí např. k Bohu nebo jiné „vyšší moci“) (Vágnerová, 2000).

Kromě již zmíněné virtuální komunikace hraje významnou roli také kontakt skrze mobilní telefon, který se stal také velmi důležitým činitelem v komunikaci mezi dospívajícími. Zároveň je jakýmsi symbolem jejich statusu a důkazem příslušnosti k určité skupině. Dospívající touží po neustálé dosažitelnosti svými vrstevníky a po interakci s nimi. Chtějí vědět, co přátelé právě dělají, a také dávat vědět o sobě samých. Kontakt přes mobilní telefon, zejména psaní SMS zpráv, často usnadňuje řešení reálných obtížných situací, např. konflikt, nebo i prozatím obtížné sblížení (Vykoukalová, 2006).

Emancipace od rodiny je dalším z úkolů, které je potřeba v adolescenci dovršit (Langmeier & Krejčířová, 1998). Odehrává se transformace (nikoli úplné odmítnutí) hodnot a postojů rodičů; adolescent si musí sám najít jejich smysl. Vztahy s rodiči se zklidňují a stabilizují (Vágnerová, 2000). Vztahy v rodině jsou i nadále velice důležité, protože právě jejich kvalita ovlivňuje schopnost dospívajících vyvinout a používat účinné strategie při zvládnání nejrůznějších situací v dospělosti (Baril, Julien, Chartrand, & Dubé, 2009). Adolescenti, kteří mají vytvořen kvalitní emoční vztah s rodiči a pocítují jejich podporu, mívají i uspokojivější vztahy s kamarády z okruhu vrstevníků (Širůček & Širůčková, 2006).

3.1 Adolescence a přátelské vztahy

Významným rysem adolescence je vysoká sociabilita – dospívající chtějí mít přátele, družít se, poznávat nové lidi a spojovat je i se stávajícími přáteli. Ve společnosti kamarádů jsou šťastní a uvolnění. Dospívající se zdají být v oblasti přátelských vztahů velmi rozmařili – často si rychle hledají a tvoří nová kamarádství, do určité míry nové kontakty „sbírají“ (Cotterell, 2007).

V různých kulturách se liší důraz na roli vrstevníků v adolescenci, resp. je role vrstevníků různě akcentována (Brown & Larson, dle Santrock, 2010). Ve většině západních národů zaujímají právě vrstevníci v životě adolescentů výsadní místo (Santrock, 2010). Vztahy s vrstevníky jsou pro adolescenty zásadní z několika důvodů. Názor druhých je pro adolescenty důležitý, protože u nich stále přetrvává nejistota a pochybnosti o vlastní hodnotě. Ty se mohou prohlubovat i s tím, že adolescent např. mění působiště /školu/ a musí si své postavení opět vydobýt. Vrstevníci mu mohou v tomto případě být i oporou (i proto, že prožívají podobnou situaci). Navázat s někým vztah (s jednotlivcem i skupinou) se stává součástí identity. „*Člověk je definován i tím, ke komu patří*“ (Vágnerová, 2000, p. 268). Příslušností k určité skupině, se kterou se adolescent identifikuje, se zároveň vymezuje vůči tomu, co je skupině cizí, a tím lépe vymezuje i sebe sama, udržuje tím svou celistvost. Ve skupině se lidé navzájem přenesou přes vlastní tápání a nejistoty. Může se jednat o extrémní vymezení, kdy jedna skupina vykazuje agresivní postoje a

chování vůči ostatním (Erikson, 1996). Pro většinu dospívajících je oblíbenost mezi vrstevníky důležitým zdrojem motivace – zvláště důležitá je školní třída (Santrock, 2010). Vrstevníci také hrají zásadní roli v utváření názorů a rozhodování adolescentů (Ponti, Guarnieri, Smorti, & Tani, 2010). Skrze své vztahy adolescenti dále rozvíjejí důležité sociální, potažmo interpersonální dovednosti, například zvládání emocí v mezilidských vztazích (Cook, Buehler, & Blair, 2013).

Přátelé jsou podskupinou vrstevníků; poskytují podporu a intimitu. Přátelské vztahy jsou bližší než obecné vrstevnické vztahy. Někteří adolescenti mají několik blízkých přátel, jiní jednoho, další žádného (Santrock, 2010). Přátelství nabývá různých kvalit, od vzdálenějších kamarádů, po skutečně blízké přátele. Dohromady tvoří síť přátel. Rozdíly jsou také v tom, co si dospívající představují pod pojmem přítel – pro někoho je to nejlepší kamarád, pro jiného běžný známý atd. (Cotterell, 2007). Přátelství jsou různého druhu, což ukazuje například studie Selfhouta, Branje a Meeuse (2009). Podle nich existují dva typy adolescentních přátelství: tzv. vnitřně provázané přátelství, s vyšší mírou závazku a vyváženou vzájemnou závislostí či spojenectvím; a tzv. nezúčastněné přátelství, kde chybí silnější závazek a vyváženost vzájemného propojení. Domnívám se, že ve skutečnosti existuje celá škála různých druhů přátelství, která se mohou lišit právě mírou závazku, spojenectví, intimity apod. Kamarádi jsou důležití nejen jako zdroj sociální opory, ale také kvůli společným prožitkům pohody a důvěry, možnosti spolehnout se na blízké a pocitu dostupnosti druhých (Širůček & Širůčková, 2006). Čas trávený s přáteli také zvyšuje odolnost adolescenta vůči různým potížím a překážkám, což se zúročí i v dospělosti (Masten, Telzer, Fuligni, Lieberman, & Eisenberger, 2010).

Adolescenti spolu se svými vrstevníky tvoří tzv. sociální síť⁸, které můžeme dělit na tzv. party (cliques) a skupiny⁹ (clusters) (Cotterell, 2007).

Parta je přirozeně vzniklá skupina vrstevníků, kterou tvoří nejméně tři členové. Jsou podobného věku, mají podobné zájmy, tráví spolu hodně času. V časnějších fázích adolescence se jedná o izosexuální složení party; později se již

---

⁸ V této práci nemá pojem sociální síť stejný význam jako virtuální sociální síť typu Facebook, apod.

⁹ Vlastní překlad. Pojem lze přeložit také jako shluk, seskupení, hlouček, banda.

setkávají chlapci i dívky v jedné partě (Cotterell, 2007). Podmínkou soudržnosti takové skupiny je, aby spolu všichni její příslušníci snadno komunikovali (Frank, 1995). Přestože party zůstávají pro lidi důležité i v dalších životních obdobích, potřeba intenzivního sdružování v nich je nejvyšší právě v adolescenci (Cotterell, 2007).

Skupina je širší uskupení než parta. Zahrnuje několik volně propojených part (Cotterell, 2007). Tato specifická uskupení mívají 15 – 30 členů ve věku mezi 13 a 21 lety (Dunphy, 1963). Velké skupiny kamarádů spolu navštěvují různé kulturní akce, sportují, cestují apod. (zmněné aktivity lze provádět i bez vyloženě blízkých přátel, ale právě z podobně zaměřených seskupení často vzejde opravdu blízké přátelství). Tato uskupení jsou oblíbená u starších adolescentů a mladých dospělých, protože více lidí pro ně znamená hodně zábavy. Sdílení zážitků je velmi povznášející (Cotterell, 2007). Velmi důležitý je společný humor a uvolnění od napětí. Společné zážitky jsou v podstatě jakýmsi lepidlem sociálních vztahů (Rook, dle Cotterell, 2007). Ve vrstevnických skupinách se rychle mění role. Kamarádi jsou si navzájem vzory, sdílejí zkušenosti, nejistoty a problémy. Často si ale i mezi „svými“ připadají sami, protože skupina mívá mnohdy hlavně instrumentální funkci (mnozí členové ji používají jako nástroj k ujasnění hlavně vztahu k sobě samému) (Macek, 1999).

Skupiny adolescentů se liší od ostatních lidí; ať už nekonvenčním **chováním**, odlišným oblékáním, zvláštními znameními a pozdravy, kterými vyjadřují příslušnost ke své partě nebo skupině (to odpovídá Mackovu konceptu subkultury mládeže). Hlasitě se smějí, vtipkují, popichují se navzájem, jsou rozjařeni. Je to zároveň odraz přátelské intimity (Cotterell, 2007). Dalším významným komunikačním prostředkem jsou **doteky**. U dospívajících dívek to bývá objímání, hlazení, vzájemné pletení copánků nebo opečovávání pleti, nehtů, sezení těsně u sebe; u chlapců se jedná o spíše drsnější doteky ve formě plácání, i kopání a hraných rvaček (Cotterell, 2007). Toto chování je směřováno hlavně ke členům skupiny, ne vně skupinu; a zároveň jde o kontakt mezi stejným pohlavím (v rámci skupiny). Mladší adolescenti jsou v dotecích spíše ještě drsnější, starší už jsou jemnější. Dotekem vyjadřují své pouto ke členům skupiny, navíc v dospívajících upevňuje

pocity přijetí a má pozitivní vliv na jejich osobní pohodu (Cotterell, 2007). **Mluva** a konverzace se mezi přáteli také vyznačuje jistými specifiky. Často jde o způsob řeči, kterému vnější pozorovatel z větší části nerozumí. Kromě sdílení radostí, strachů, nadějí, vtipů a různých názorů se adolescenti rádi baví pomluvami ostatních vrstevníků (posiluje to soudržnost skupiny). Velmi rádi vyprávějí příběhy (vznikají v podstatě značně zdramatizované báje příběhy). Jejich osobní účast na příbězích, tedy to, že se něčeho zúčastnili, posiluje jejich ego (Cotterell, 2007).

Studie zkoumající specifické znaky rozhovoru mezi přáteli a mezi známými přinesla následující výsledek: mluví-li spolu přátelé (tedy nikoli jen známí), přerušují se navzájem, propukají v smích, používají více slangových výrazů, mluví rychleji, vyjadřují více negativních soudů, kritiky, konverzace je více uvolněná atd. Ve srovnání se známými byla v konverzaci přátel zaznamenána větší intimita, vyšší účast a zájem o druhého (Planalp & Benson, 1992).

Kromě běžné verbální komunikace vstupují do kamarádkých vztahů i nové technologie. Internet se stal součástí života nejen u adolescentů. Dospívající jej již vnímají zcela přirozeně a samozřejmě, jsou on-line (dle možností) v podstatě kdykoli potřebují. Udržují tímto způsobem komunikaci se vzdálenými přáteli, sdílejí okamžitě pocity a zkušenosti i s bližšími kamarády, zároveň na internetu hledají nové vztahy (přátelské i partnerské) (Šmahel & Konečný, 2006). Rozdíl mezi čistě virtuálním „přátelstvím“ a skutečným, prožívaným kamarádstvím s dobře známým člověkem je jasný i dospívajícím. Sami adolescenti označují virtuální „přátelství“ jako povrchní, ne opravdová. Přesto však ve virtuální realitě hledají nové kontakty, které mohou v přátelství nebo partnerský vztah skutečně vyústit (Šmahel & Konečný, 2006).

Přátelské vztahy adolescentů se vyvíjejí od pubertální skupinové izosexuální fáze (v pubertě jsou skupiny stabilnější a lépe organizované do rolí než v mladším školním věku) k individuálně izosexuální fázi. Přestože jsou skupiny kamarádů stále zachovány, sílí potřeba **intimního párového přátelství**, možnost sdílet nejsoukromější pocity a otázky ohledně sebe sama (Langmeier & Krejčířová, 1998).

Častější jsou přátelství mezi jedinci stejného pohlaví, občas se však mezi adolescenty vytvoří i heterosexuální přátelství, která často bývají asymetrická, protože jeden z dvojice touží navázat erotický vztah (tyto vztahy ale dobře slouží k sebepoznání a vyvinutí různých strategií vhodných pro budoucí partnerské vztahy) (Macek, 1999).

Bezpečí poskytuje stabilní kamarád, který naplňuje potřebu blízkého vztahu s jedincem, který je podobně zaměřen a mívá tudíž i stejné problémy (Vágnerová, 2000). Někdy v adolescenci přetrvávají vztahy ze základní školy, většinou se ale jedná o nově navázané vztahy na základě sdílení určité role (např. student střední školy). Pro navázání těchto vztahů je důležitá podobnost a blízkost obou přátel. Dospívající se sice už umějí vcítit do druhého člověka, ale ještě nedokáží zcela akceptovat podstatnou odlišnost, proto si vybírají kamarády na základě podobnosti. To dokládá i Santrock (2010), který vymezuje podobnost jako důležitou charakteristiku přátelství: napříč vývojovými fázemi se ukazuje, že přátelé jsou si navzájem **podobní**, a to jak věkem, pohlavím, etnikem, podobnými studijními cíli, hodnotami a v mnoha dalších faktorech. To ukazuje na tendenci spojovat se s podobnými lidmi, jako jsme my sami (Prinstein & Dodge, dle Santrock, 2010).

Stěžejní pro kamarádský vztah je také podpora, vzájemné pochopení, přijetí druhého a intimita. Intimita v širším slova smyslu znamená sdílení všeho. V užším pojetí má význam sebeodhalení a sdílení osobních, soukromých myšlenek. Tyto velmi osobní znalosti o příteli jsou znakem intimity v přátelství (Prinstein & Dodge, dle Santrock, 2010).

Je velmi důležité, jakého přítele si adolescent vybere. Podporující přítel je samozřejmě výhodou, naopak konfliktní, násilný člověk po boku vývoj dospívajícího spíše brzdí (Waldrup, Mallcolm, & Jensen-Campbel, 2008), ne-li dokonce ohrožuje. Studie ukazují, že vliv přátel na adolescenty je značný. Například dospívající, jehož přítel již má sexuální zkušenost, inklinuje taktéž k brzkému zahájení sexuálního života (Sieving et al., 2006). Naproti tomu přátelství s člověkem zaměřeným na sport, školní aktivity a například náboženství, má na dospívajícího spíše pozitivní vliv (Santrock, 2010). Dokonce bylo zjištěno, že školní průměr kamaráda byl

pozitivním prediktorem školního úspěchu adolescenta a byl též propojený s nižším výskytem negativního chování v oblasti závislosti na drogách (Cook, Deng, & Morgano, 2007).

Vztahy adolescentů s vrstevníky pomáhají dospívajícímu nejen osamostatnit se od rodiny, ale uspokojují zejména některé potřeby (Vágnerová, 2000):

1. Potřeba stimulace - vrstevníci¹⁰ spolu sdílejí prožitky a účastní se společných aktivit.

2. Potřeba orientace a smysluplného učení – kamarádi spolu experimentují a trénují strategie řešení problémů a ověřují si, které jsou účinné a které nikoli. Poznávají sebe sama porovnáváním podobností a rozdílů mezi sebou navzájem.

3. Potřeba jistoty a bezpečí – kamarádi zčásti nahrazují rodinu, od které se adolescent postupně odpoutává. Zároveň poskytují oporu a jistotu.

Ke konci adolescence dochází k odpoutání i od vrstevníků a dospívající se více spoléhá na svůj názor (Vágnerová, 2000).

4. Potřeba partnerského vztahu a sexuality – hledání partnera a sexualita se postupně stávají psychickou, sociální a tělesnou potřebou. „*Vztah lásky lze chápat i jako projev potřeby poznání, resp. sebepoznání, na jiné úrovni*“ (Vágnerová, 2000, p. 287). Partnerské vztahy v adolescenci bývají komplexnější. Dospělost je definována schopností vztahové intimity; ta ale vyžaduje ztrátu jisté části sebe sama, své identity. Pro adolescenta je to zatím příliš těžké, obvykle totiž ještě nemá tak zralou a stabilizovanou vlastní identitu. Proto se tyto vztahy často rozpadají, někdy i náhle a trvalejší vztahy zatím nejsou běžné, zejména u chlapců (Vágnerová, 2000).

Jiní autoři (Gottman & Parker, 1987) vymezují přátelství v adolescenci na základě funkcí, které plní:

---

¹⁰ Vrstevníky budu v tomto členění potřeb ztotožňovat s přáteli a kamarády.

1. Společnost – přátelé poskytují adolescentovi dobře známého/osobního partnera, někoho, kdo s ním chce trávit čas a je ochoten podílet se na společných činnostech.

2. Stimulace – kamarádi poskytují zajímavé informace, vzrušení, zábavu.

3. Fyzická podpora – přátelé poskytují zdroje a pomoc.

4. Podpora ega – přátelství přináší člověku pocit očekávané podpory, povzbuzení a zpětné vazby. Jinými slovy, jsou na něj kladeny nároky, které plní nebo neplní vůči svým přátelům. To pomáhá adolescentovi uchovávat si dojem o sobě samém jako o kompetentním, atraktivním, smysluplném jedinci.

5. Sociální srovnávání – přátelství umožňuje adolescentovi zjistit, jak si stojí oproti svým přátelům, zdali si vede dobře.

6. Intimita/náklonnost – kamarádi poskytují blízkost, důvěrný vztah s druhým jedincem, možnost sebeodhalení (Gottman & Parker, 1987).

Další autoři shrnují funkce přátelství v pozdějším období adolescence a částečně i v nastupující dospělosti (asi 15 – 24 let): **stimulující společnost, spolehlivé spojenectví, pomoc, intimita, sebepotvrzení, emocionální bezpečí** (Mendelson & Aboud, 1999).

Dívky mívají mezi sebou hlubší přátelství založené na otevřené komunikaci a sdílení pocitů. Chlapci se spolu přátelí spíše v rámci kolektivu, jejich přátelství bývají založená spíše na společných aktivitách a zájmech (Macek, 1999). Je však zapotřebí přistupovat ke každému přátelství individuálně a zajímat se o to, jaké mají přátelé potřeby a očekávání od svých přátelských vztahů. Jistě najdeme dívky, které se kamarádí s ostatními dívkami v rámci skupiny; a na druhé straně chlapce, kteří potřebují sdílet s druhým kamarádem velmi intimní pocity. Přátelství často přetrvávají dlouho, někdy od adolescence až do pozdní dospělosti či stáří (Langmeier & Krejčířová, 1998).

Někteří dospívající lidé se drží na okraji sociálních skupin a ani se nesnaží dostat do jejich středu. Bývají to něčím odlišní jedinci, ať již neobvyklým vzhledem, jinou národností, neobvyklým nadáním. Někteří na sebe svou odlišností strhávají pozornost, jiní jsou pro své okolí téměř neviditelní (Cotterell, 2007). Často se jedná o stydlivé jedince, kteří pociťují silný neklid a inhibovanost v situacích nastávajících mimo rodinu (Asendorpf & Wilpers, 1998). U těchto lidí se často projevuje zvýšená sociální úzkost, strach, osamělost atd. Mají menší okruh přátel, hůře nacházejí nové kontakty, trvá jim dlouho získat kamarády.

Outsideři jsou lidé úplně na okraji. Nikam nepatří, ani se nesnaží dostat do skupiny. Ostatním zůstávají neznámí, nikdo nezná jejich minulost, vrstevníci jsou vůči nim nedůvěřiví. Pro mladé dospívající lidi, pro něž má účast na sociálním životě velký význam, je být outsiderem velká zátěž. Přesto je s touto zkušeností konfrontováno mnoho lidí, byť přechodně – např. když přicházejí do nového prostředí (škola, práce, město) (Cotterell, 2007). Většinou se dospívajícím podaří začlenit, ale ti, kteří jsou vnímáni jako odlišní, dál v mnoha případech zůstávají sami. Nepatří nikam a jsou si toho vědomi. Pokud je tato zkušenost zažita poprvé, vybičuje to jedince k pokusu začlenit se do skupiny. Pokud je však tento zážitek dlouhodobý, úzkost osamělého adolescenta se zvýší až do bodu, kdy je ochromen a motivace kontaktovat ostatní slábne. Tím se osamělost prohlubuje. Osamělý dospívající člověk pak může vykazovat známky deprese, emoční prázdnoty a izolace. Odmítnutí je pro adolescenty velké téma; je to vidět také na množství pojmenování jedinců, kteří jsou nějakým způsobem odlišní¹¹ (Cotterell, 2007). Je ovšem rozdíl mezi samotou plynoucí z odmítnutí vrstevníky a samotou, kterou si dospívající zvolí, protože ji v tu chvíli potřebuje. Tak se i samota může stát, stejně jako přátelství a obecně kvalitní mezilidské vztahy, přínosem pro psychickou pohodu (Corsano, Majorano, & Champretavy, 2006). „*Samota v nás probouzí touhu po lidech, společnost touhu po nás samých, jedna druhé bude lékem*“ (Seneca).

---

¹¹ Pro zajímavost uvedu několik příkladů: hňup, pitomec, ňouma, teplouš a mnoho dalších (Thurlow, 2001).

Lze tedy říci, že se počet přátel sice v pozdější adolescenci oproti větším skupinám snižuje, avšak vzájemné vztahy jsou intenzivnější a intimnější (Santrock, 2010). Tvoří se hlubší přátelství mezi páry (Macek, 1999). Zvýšená (a svým způsobem nová) potřeba intimity v adolescentním přátelství vyžaduje změny oproti dětským přátelským vztahům. Je nezbytné získat nové kompetence. Už nestačí umět spolupracovat; nyní je důležité naučit se poskytnout příteli emocionální podporu, zvládnout se přiměřeně odhalit (myšleno ve smyslu odhalení vlastního „já“), přijmout a zvládnout odlišné názory (které by však neměly narušit intimitu přátelství). Když si přátelé před sebou vzájemně dovolí odhalit něco, co je tíží, na co nejsou pyšní, s úlevou zjišťují, že není za co se stydět, nejsou v tom sami, ani nejsou „nenormální“ (Santrock, 2010). To je dle mého mínění velký pokrok v rozvoji osobnosti umožňující nejen sebezpřijetí, ale i toleranci k druhým lidem a další prohloubení vzájemných vztahů. Přátelé se tak mohou stát aktivním a důležitým partnerem při budování vlastní identity (Santrock, 2010)

Pro řadu lidí se jejich adolescence stala hodnotou, kterou by si chtěli uchovat i v dospělosti (Macek, 1999). Dle mého názoru je možné a dokonce žádoucí pěstovat si pozitivní znaky adolescence po celý život; vždyť ne nadarmo naši rodiče a prarodiče často s láskou vzpomínají právě na doby, kdy jim bylo sedmnáct, osmnáct, dvacet let. Mám na mysli hlavně mladistvou svěžest, experimenty, hledání alternativních cest, poznávání nových lidí, udržování kontaktů a společných činností s přáteli, boj za morální zásady, které člověk ctil jako teenager. Samozřejmě i vzhledem k dalšímu vývoji by se tyto charakteristiky měly ideálně pojit s rozumnou rozvahou a vědomím zodpovědnosti za vlastní rozhodnutí, s tolerancí a ohledem na svobodu a potřeby ostatních lidí.

4. Nastupující dospělost

Období dětství a dospívání je prozkoumáno mnohem více než období dospělosti a stáří (Langmeier & Krejčířová, 1998). Dosud je dospělost některými autory členěna na časnou (mladou), střední a pozdní (Vágnerová, 2000; Langmeier & Krejčířová, 1998). Věkové hranice těchto období se u různých autorů liší, ale obsahově se popis jednotlivých období většinou podobá. Mladá dospělost (ohraničována ve věkovém rozmezí od 19 (20) - 30 (35) let) je popisována jako období, ve kterém si člověk upevňuje identitu dospělého a identifikuje se s dospělou rolí, orientuje se na práci, je nezávislý na rodičích, hledá trvalý svazek a zakládá rodinu (Langmeier & Krejčířová, 1998; Vágnerová, 2000).

V názvu mé práce figuruje pojem mladá dospělost jako v České republice zažitý pojem. Obsahově již ale přesně neodpovídá konceptu, který se začíná v poslední době prosazovat i v ČR – tedy pojmu **nastupující dospělost**, kterým se chci ve své práci primárně zabývat v souvislosti s přátelstvím. Dle mého názoru tento pojem lépe vystihuje období navazující na adolescenci a přesněji vyjadřuje případné proměny přátelských vztahů mezi těmito dvěma obdobími. Nadále budu tedy užívat ve své práci pojem nastupující dospělost¹² a v následující kapitole jej vymezím. Zaměřím se především na sociální aspekty vývoje v nastupující dospělosti, protože je pokládám za stěžejní vzhledem k tématu své práce.

V současné době, kdy se studium dospělosti rozšiřuje a přináší nové poznatky, se ukázalo, že existuje samostatné období mezi adolescencí a plnou dospělostí, které není už ani adolescencí, ale zároveň ještě ani dospělostí - **nastupující dospělost**. Nastupující dospělost coby svébytnou vývojovou etapu mezi adolescencí a dospělostí poprvé představil a charakterizoval J. J. Arnett v článku *Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties*, který uveřejnil v odborném časopise *American Psychologist* v roce 2000. Arnett vymezuje toto období věkem zhruba 18 – 25 let. (Arnett, 2000). Santrock (2010) ohraničuje věkem

---

¹² Ze stylistických důvodů budu ale jedince v tomto vývojovém období označovat jako „mladé dospělé“ nebo „mladé lidi“, protože z hlediska češtiny považuji pojem „nastupující dospělý“ za nevhodný.

kolem 19 – 30 let období časně dospělosti, což přibližně zahrnuje nejen konec adolescence a Arnettovu nastupující dospělost, ale také starší koncept mladé dospělosti. Opět se tedy ukazuje, že přesné časové ohraničení vývojových období neexistuje. Pro účely své práce se přikláním k vymezení nastupující dospělosti věkem zhruba **21 – 30 let**.

Stejně jako adolescence, existuje i nastupující dospělost jen v některých kulturách (tam, kde je mladým lidem umožněno odložit např. manželství a rodičovství). Jedná se o industrializované společnosti, ve kterých se mladým lidem naskýtá široká paleta možností, kudy se mohou ubírat (Arnett, 2000). Bylo zjištěno, že dokončené vzdělání, dlouhodobý vztah, slibná kariéra nebo stálé bydlení (tedy charakteristiky, které se obvykle uvádějí v souvislosti s mladou dospělostí) nejsou tím hlavním, co symbolizuje pro mladé lidi dosažení dospělosti. Dokonce ani rodičovství není dle mladých lidí tím, co učiní člověka plně dospělým (názor se ovšem lišil právě u těch, kteří se rodiči už stali - začali se poté cítit skutečně dospěle) (Arnett, 1998). Dospělost se v jejich očích odvíjí spíše od osobnostních charakteristik, konkrétně schopnosti přijmout zodpovědnost za sebe samého a činit nezávislá rozhodnutí. (Arnett, 1998). Také dosažení finanční nezávislosti je pro mladé lidi znakem dospělosti (Arnett, 2000). Právě umění přijmout zodpovědnost za sebe samého a činit nezávislá rozhodnutí jsou schopnosti, které se v období nastupující dospělosti rozvíjejí.

Na základě svých výzkumů vymezil Arnett (2009) klíčové znaky tohoto období:

1. Hledání identity – stejně jako adolescence, je i nastupující dospělost klíčové období pro rozvoj identity. Mladí dospělí zkoušejí různé možnosti, než učiní trvalé rozhodnutí, hlavně ohledně **lásky, práce** a **světonázoru**. V průběhu zkoušení různých variant stále více přicházejí na to, kdo jsou, jaké jsou jejich schopnosti a omezení, čemu věří a jaké je jejich místo ve společnosti. To, co Erikson (2002) nazýval hledáním identity v adolescenci (viz kapitola 3. Adolescence), je tedy možné aplikovat i na období nastupující dospělosti; dokonce by se dalo říci, že nastupující

dospělost je ještě více orientována na hledání identity než adolescence. V adolescenci je proces hledání identity zahájen, v období nastupující dospělosti je pak jeho hlavní těžiště (Arnett, 2000). Hledání identity je tedy nejvýraznějším znakem nastupující dospělosti. Co se týká hledání vlastní cesty v partnerských vztazích, tedy v lásce, bývají romantické vztahy mladých dospělých hlubší a intimnější; lidé se více než ve skupině (jak tomu bývá v adolescenci) scházejí už sami dva v páru a co víc, začínají zde první společná soužití partnerů (Michael et al., dle Arnett, 2000). Hledání směru ohledně zaměstnání také probíhá odlišně v adolescenci a nastupující dospělosti. Adolescenti častěji pracují spíše proto, aby měli aktuálně peníze na své koníčky (Shanahan, Elder, Burchinal, & Conger, 1996), zatímco mladí dospělí pokládají své nynější pracovní závazky za přípravu na budoucí stálé zaměstnání a ověřování si vlastních pracovních dovedností (Arnett, 2000). Světonázor, který si mladí dospělí přinášejí na základě zkušeností a poznatků z dětství a adolescence, je v období nastupující dospělosti konfrontován s novými zkušenostmi a dochází k jeho modifikaci (Perry, dle Arnett, 2000).

2. Nestabilita – hledání a zkoušení různých alternativ s sebou nese určitou nestálost, což je dobře vidět např. na častém stěhování mladých dospělých (stěhují se od rodičů na kolej nebo k přátelům či partnerovi; místa i střídají a stává se, že se vracejí zpět k rodičům). Dalšími oblastmi, ve kterých se projevuje nestabilita, je studium (změny studijního oboru), práce (střídání zaměstnání a brigád), cestování a pochyby mladého člověka o tom, zda si zvolil správný směr.

V některých oblastech se ovšem projevuje naopak stabilizace, např. vztahy s rodiči se odchodem dětí z domova mohou výrazně zlepšit (Arnett, 2009) v porovnání s adolescencí, kdy jsou obvyklé časté konflikty. Domnívám se, že odchodem téměř dospělých dětí z domova se vztahy mezi dětmi a rodiči uvolní a snižuje se počet příležitostí ke konfliktu. Mladí dospělí, kteří zkoušejí žít samostatně, náhle zjišťují, že rodiče měli v mnoha ohledech pravdu a začínají si vážit některých jejich předchozích rad (což se nevylučuje s vlastními inovacemi). Zřejmě časem nastupuje i určitá nostalgie a stesk na obou stranách, proto při společných setkáních

neztrácejí rodiče a téměř dospělé děti čas vyvoláváním konfliktů, ale využívají jej pozitivně a konstruktivně, např. společným výletem apod. Také témata hovoru mohou rodiče a jejich děti opět sblížit. Mladí dospělí si poprvé autenticky zkoušejí to, co jejich rodiče prožívají už mnoho let (zaměstnání, péči o domácnost, vztah), proto (mnohdy skrytě) naslouchají jejich radám ochotněji než v dřívějších letech, kdy je mohli pokládat za zbytečné mentorování. Důležitý je podle mě také prvek dobrovolnosti. Když mladý člověk již nebydlí s rodiči, jsou jejich vzájemná setkávání pokládána v podstatě za návštěvy, a ty se řídí jinými pravidly než soužití v jedné domácnosti. Samozřejmě, že tato stabilizace vztahu s rodiči se odvíjí od charakteru a fungování dané rodiny, proto tento trend nelze zobecnit.

3. Zaměření na sebe – mladí dospělí jsou stále zčásti závislí na rodičích a zároveň si již plní určité závazky ohledně práce a vztahů. Tím se učí samostatně rozhodovat, a získávají tak různé znalosti a dovednosti, které jsou důležité pro plnou dospělost. Zkoušejí si svou soběstačnost. To vyžaduje koncentraci na růst těchto dovedností, tedy i na sebe. Mladý člověk také potřebuje čas na studium a rozvoj svých zájmů. Označit období nastupující dospělosti jako čas „zaměřenosti na sebe“ není pejorativním hodnocením – naopak, mladí lidé se potřebují soustředit na svůj vývoj, je to prospěšné a zcela legitimní.

4. Pocit „někde mezi“ – mladí dospělí se nepovažují ani za adolescenty, ale ještě ani za úplně dospělé. V některých oblastech se ještě cítí jako dospívající, v jiných již jako dospělí. Většina mladých lidí se cítí dospěle až kolem 30 let (Arnett, 2009). I to je důvod, proč jsem 30. rok života zvolila za horní hranici nastupující dospělosti ve své práci.

5. Věk možností – v tomto období leží před mladými lidmi mnoho možností a cest, kterými se mohou vydat. Zatím se v jejich vývoji odehrálo jen málo definitivních rozhodnutí a na učinění těch ostatních se právě připravují. V této době je člověk plný nadějí a velkých očekávání a většinou si nepřipouští, že by jej v budoucnu mohly potkat těžkosti typu rozvod, nemoc a podobně. Mladí dospělí jsou ve věku, kdy už opouštějí svou původní rodinu, zároveň ale nemají vytvořené jiné

pevné závazky (Arnett, 2009). Naskýtá se jim řada příležitostí k navázání nových vztahů, čímž opět vlastními silami ovlivňují svůj život, mají nad ním větší kontrolu. Pokud mu nevyhovuje studium, hledá si práci (Arnett, 2009), totéž lze aplikovat na partnerské vztahy. I v sexuální oblasti mladí lidé v tomto období využívají možnosti k experimentům (nejsou pod kontrolou rodičů, ani nemají vlastní rodinné závazky) (Arnett, 2000). V období nastupující dospělosti jsou lidé méně než v ostatních obdobích života omezováni požadavky ohledně rolí, které by měli plnit. Studium na vysoké škole je jednou z možností, která se mladým dospělým nabízí. Školní docházka se u nich střídá s pracovními povinnostmi, ovšem začátky nejsou snadné, a tak často dochází k různým odbočkám, odchodům, změnám školy atd. (Arnett, 2000).

Během nastupující dospělosti obvykle narůstá sebeúcta. Je to způsobeno například dokončením tělesných změn, které byly zahájeny v pubertě (a na které si člověk postupně zvykal v adolescenci), přijetím sebe samého, vlastního vzhledu. Zároveň se zklidňují případné konflikty s rodiči, které jsou nahrazeny opětovným přijetím, což také přispívá k pocitu sebeúcty (Galambos, Barker & Krahn, 2006). Zejména vztah s matkou se ukazuje být důležitý pro osobní pohodu a štěstí (Demir, 2010). I oproštění se od tlaku vrstevníků na střední škole, jejichž hodnocení je pro adolescenty stěžejní (a mnohdy má na jejich sebeúctu negativní účinky), zvyšuje sebeúctu mladých dospělých (Gavin & Furman, 1989).

O nastupující dospělosti, resp. o mladých dospělých, kolují ve společnosti různé mýty. Jedním z nich je představa, že mladí lidé jsou utrápení, úzkostní a nešťastní, což údajně plyne z jejich strachu z dosažení plné dospělosti. Je pravda, že období mezi 20 a 30 lety je často plné hledání a nejistoty, nicméně mladí dospělí se svého vývojového úkolu, tedy získání identity zejména ohledně milostných vztahů a zaměstnání, chápou sice s úzkostí, nikoli však s traumatem (Arnett, 2006). Naopak, toto období je spíše radostné, přestože mnohdy složité. Jeho složitost tkví např. v nestrukturovanosti života mladého dospělého (která může přinášet nejistotu a úzkost). Dítěti dávají jasné hranice a pravidla rodiče, dospělým pevné rodinné a

pracovní závazky. Mladí dospělí proto často tápou. Pro jedny to znamená osobní svobodu, která přispívá k jejich duševní pohodě, pro druhé silnou zátěž.

Dalším mýtem je domněnka, že mladí dospělí jsou sebestřední, sobečtí – že se věnují hlavně sami sobě a nestarají se o ostatní. Přitom je prokázáno, že mladí dospělí se ze všech věkových skupin nejčastěji věnují např. dobrovolnictví (Arnett, 2006). Dojem, že jsou mladí dospělí sebestřední, může být způsoben tím, že po velkou část tohoto vývojového období žijí sami (nebo s někým, ovšem mimo trvalý svazek). Může to působit tak, že takový člověk myslí jen na sebe a nechce se věnovat nikomu dalšímu, ale přitom je tento čas velmi prospěšný právě kvůli zvolení vhodné alternativy a získání důležitých zkušeností a dovedností. Mladí lidé pouze využívají možnosti, které už v pozdějších obdobích života nemusí nastat (např. cestování); navíc se to nevylučuje s plánováním závazků do budoucna (většina mladých dospělých se ostatně kolem 30 let usadí a založí rodinu) (Arnett, 2006).

O mladých dospělých se také říká, že jsou líní a nechce se jim „vyrůst“. Například nástup na vysokou školu může být částí společnosti vnímán jako cílený odklad dospělosti a touha si prodloužit dospívání (což však není vyloučené, ale ani odsouzeníhodné). Lidé v dospělém věku často srovnávají dnešní mladé dospělé se sebou samými, když byli v jejich věku a podivují se nad tím, že tou dobou byli již dávno usazení, měli stabilní práci a často i dítě. Vyjadřují se přitom v tom smyslu, jako by se mladí dospělí přímo aktivně bránili dosažení dospělosti. Vzhledem k významným ekonomickým změnám jsou však tyto domněnky irelevantní (Arnett, 2006). Zpomalení procesu dosažení dospělosti může být způsobeno i obavou ze ztráty svobody a denní rutiny, nicméně to neznamena, že by mladí dospělí aktivně ulpívali na pomalu se vzdalujícím dětství a chtěli jej za každou cenu vracet. Naopak, dospělost je pro mnohé z nich lákavá a uvědomují si její výhody (jistotu, stabilitu, zcela samostatné rozhodování atd.) (Arnett, 2006).

4.1 Nastupující dospělost a přátelské vztahy

Výzkumy ohledně přátelství se dosud týkaly spíše adolescence než nastupující dospělosti. Přesto lze vysledovat určité trendy, které zároveň ukazují, v čem se tato dvě období liší právě v oblasti přátelských vztahů.

Výzkum, který provedli Osgood a Lee (dle Arnett, 2009) ukázal, že čas trávený s přáteli má různé podoby (kultura, hudba atd.) a různou frekvenci. Bylo zjištěno, že s přibývajícím věkem se frekvence kontaktu mezi přáteli snižuje. Autoři výzkumu to zčásti vysvětlují tím, že někteří mladí dospělí tou dobou založili rodinu, což s sebou nese samozřejmě určitá omezení. Na druhou stranu došlo k poklesu frekvence společného trávení času mezi přáteli i u těch mladých lidí, kteří zatím rodinu nezaložili. Z toho autoři usoudili, že volnočasové aktivity, které mladí dospělí obvykle provozují, ztrácejí časem svou atraktivitu.

Byly nalezeny určité rozdíly odlišující přátelské vztahy v adolescenci a nastupující dospělosti: Těsné vztahy, tedy i přátelství, jsou u mladých dospělých integrovanější a jednodušší; počet přátel od konce adolescence klesá (Collins & van Dulmen, dle Santrock, 2010). Zjednodušení přátelského vztahu je podle mého názoru zapříčiněno tím, že oba blízcí kamarádi se díky mnoha pozitivním zkušenostem ujistili o přítelově spolehlivosti, diskrétnosti i upřímnosti. Navzájem se lépe poznali, otevřeli, naladili na stejnou vlnu, vytvořili si vlastní pravidla (normy), což značně zjednodušuje komunikaci. Jejich vzájemná očekávání a naplňování potřeb se daří stále více koordinovat, což vztah také usnadňuje. Zjednodušení přátelských vztahů v období nastupující dospělosti tedy chápu jako vyladění přátel na sebe navzájem a usnadnění jejich komunikace. Tomu odpovídá i skutečnost, že zatímco vztahy v adolescenci jsou spíše provizorní, v období nastupující dospělosti se zvyšuje intimita, vztahy jsou vážnější a mladí lidé již více rozumí nejen sobě, ale i druhým (Stanley, 2011).

Jiná studie naopak ukázala, že v nejbližším přátelství mladých dospělých často klesá spokojenost a stupeň závazku s prvním rokem na vysoké škole (Oswald & Clark, 2003). Domnívám se, že záleží nejen na možnostech přátel být spolu

v kontaktu, ale také na dosavadním stupni závazku a celkovém fungování vztahu. Myslím si, že první rok na vysoké škole může přátele i velmi sblížit, protože tato změna vyžaduje sdílení a vzájemnou oporu (ať již studují oba nebo jen jeden z nich). Rozumím ale určitému zmatku, který může nastat po začátku studia – mladý člověk potkává nové lidi, musí se zorientovat v mnoha situacích, přijmout náročnější roli, přizpůsobit se novým požadavkům a v neposlední řadě také najít své místo v nově vzniklé sociální skupině. To vyžaduje angažovanost člověka, což jej může na určitý čas odvrátit od obvyklého nasazení pro přátelský vztah. To pak může narušit dosavadní stabilitu přátelství (a záleží jen na obou kamarádech, jak se s touto situací vyrovnají).

Výzkum Demira (2010) zaměřený na pocit štěstí a životní pohody v souvislosti s různými blízkými vztahy přinesl zajímavé zjištění. Mladí dospělí, kteří nemají romantický vztah, potřebují k pocitu pohody a štěstí zejména pozitivní vztah s matkou a nejlepším přítelem. Ti mladí lidé, kteří romantický vztah mají, pociťují osobní pohodu hlavně na základě vztahu s matkou, s romantickým partnerem a díky schopnosti řešit konflikty ve vztazích – přátelství ustupuje do pozadí. Ukázala se souvislost mezi romantickým vztahem a přátelstvím; totiž, že kvalita romantického vztahu je účinnou ochranou před negativními vlivy konfliktu s nejlepším přítelem, naproti tomu však dle tohoto výzkumu nejbližší přátelství neochrání člověka před negativním dopadem konfliktu v romantickém vztahu. V tomto zjištění se ovšem studie rozcházejí, např. Walen a Lachman (2000) zjistili, že nejbližší přátelství naopak poskytuje mladému člověku ochranu před negativním vlivem partnerského konfliktu (více se to týká žen než mužů). Existuje tedy domněnka, že přátelství není v nastupující dospělosti tak důležitým faktorem ovlivňujícím osobní pohodu a spokojenost oproti romantickým vztahům (Demir, 2010). Je to zdůvodněno názorem, že období nastupující dospělosti slouží k nalezení sebe sama právě v oblasti partnerských vztahů, tudíž je na ně kladen větší důraz a význam přátelství nemusí být tak zřetelný. Do jisté míry se s tímto názorem ztotožňuji, protože se domnívám, že období mezi 20 a 30 lety skutečně slouží k hledání skutečné intimity primárně v partnerském vztahu jako nového životního směru (přátelství je stále velmi důležité,

nicméně je zakoušeno již od adolescence a slouží i jako „trénink“ pro budoucí partnerskou intimitu ve sdílení apod.). Na druhou stranu jsem přesvědčená, že přátelský vztah je nenahraditelným zdrojem osobní pohody a spokojenosti i v době, kdy člověk žije v romantickém vztahu. Za prvé z toho důvodu, že každý z těchto vztahů plní poněkud odlišnou funkci a je více než prospěšné, když má člověk více pilířů, o které se může opřít. Za druhé si myslím, že záleží na fázi, ve které se romantický vztah nachází. Dovedu si představit, že v počátečních fázích zamilovanosti je člověk zcela zaměřen na milostného partnera (a nabývá pocit, že veškeré štěstí pochází z romantického vztahu, který mu zároveň vyplňuje i většinu volného času) a s přítelem sdílí hlavně pozitiva a nadšení z nového vztahu. V pozdějších fázích, kdy je milostný vztah již klidnější a na řadu přicházejí i běžné starosti, je přítel důležitým zdrojem opory, informací, naslouchání a příjemně trávených chvil, takže se jeho důležitost opět zvyšuje.

Mladí dospělí zvláště často vyhledávají samotu (Incavou, dle Arnett, 2009). To dle mého názoru souvisí jednak s emancipací člověka od skupiny – již tolik nepotřebuje ostatní k potvrzení vlastního „já“; jednak s potřebou odpočinku a načerpání sil – nastupující dospělost je vzhledem k mnoha probíhajícím změnám náročné období a samota je prospěšná z hlediska psychohygieny (pokud je to samota dobrovolně zvolená).

Je tedy zřejmé, že nastupující dospělost má svá specifika, i co se týká přátelských vztahů. Pro potřeby své práce stručně porovnáám nastupující dospělost a adolescenci v této oblasti. Vnímám zřetelnou tendenci mladých dospělých upevňovat spíše intimní přátelství ve dvojici a emancipovat se od skupiny, která byla tolik důležitá v adolescenci. Samozřejmě že skupiny přátel nadále existují, ale domnívám se, že se jedná již o volnější seskupení, ve kterých není na jedince vyvíjen tak silný tlak (ohledně vzhledu nebo rolí ve skupině). Tak, jako se mladí dospělí učí soběstačnosti v bydlení a zaměstnání, učí se totéž i v přátelských vztazích. Více se spoléhají na sebe nebo svého opravdu blízkého přítele, nezpovídají se skupině.

Jak je zmíněno výše, přátelství mladých dospělých bývají pevnější a intimnější než v adolescenci. Zřejmě je to způsobeno opakovanou pozitivní zkušeností, která povzbudila přátele v dalším důvěrném sdílení. Také komunikace je snadnější, protože se přátelé lépe znají a dokázali již zkoordinovat svá očekávání, potřeby a možnosti je vzájemně naplňovat. S postupujícím věkem se může snižovat množství společně tráveného času, ať již kvůli možným závazkům, které se začínají poprvé objevovat právě v nastupující dospělosti nebo proto, že dosavadní činnosti ztratily své kouzlo (místo nich se mohou objevit stejně uspokojujivé alternativy). Objevuje se i nespokojenost a kolísání stupně závazku mezi přáteli, související s nástupem jednoho nebo obou přátel na VŠ nebo nalezením partnera. S novou rolí přichází i zkouška pro přátelství, které adolescenti zatím nemuseli čelit. Záleží však na mnoha faktorech včetně osobnostních charakteristik obou přátel, jak bude přátelský vztah pokračovat. Důležitost přátelství pro pocit životní pohody se mění i v souvislosti s prvními vážnějšími milostnými vztahy, které vstupují do života mladého dospělého.

Myslím si, že stejně, jako se mladí dospělí hledají ohledně milostných vztahů, práce a světonázoru, ujasňují si, jak by mělo vypadat a vyvíjet se jejich blízké přátelství. Pro mnohé mladé dospělé je to zcela nenahraditelný vztah, který je provází po celou dobu náročných změn tohoto vývojového období.

II. Empirická část

5. Předmět výzkumu

Po vytvoření teoretického základu (jsem si vědoma šíře, bohatosti a různorodosti pojetí tématu přátelství, proto jsem vybrala jen některé, pro mou práci významné zdroje) přistupuji k vlastnímu výzkumu. Jeho hlavní těžiště spočívá v kvantitativní analýze získaných dat. Pro větší komplexnost a možnost hlubšího proniknutí do tématu pak část dat zkoumám kvalitativně. Z předchozí části práce vyplývá, že jejím hlavním tématem je zachycení charakteristik přátelství a jejich proměn v období adolescence a nastupující dospělosti. Výzkumná otázka tedy zní: **Jak se liší charakteristiky přátelství v adolescenci a v nastupující dospělosti?**

Na základě odborných zdrojů a realizovaného předvýzkumu jsem vymezila několik znaků přátelských vztahů, resp. kategorií, u kterých mě zajímají změny probíhající ve dvou věkových skupinách, tedy v adolescenci a nastupující dospělosti. Tyto kategorie jsou: **intimita, podpora, společné činnosti a témata, komunikace, pozitivní emoční ladění, odpovědnost za přátelský vztah, důvěra a frekvence kontaktu.** Předpokládám, že během dospívání se některé tyto charakteristiky mění a lidé na prahu dospělosti vnímají přátelství poněkud odlišně než v předchozí vývojové fázi svého života. Dle mého názoru se bude jednat spíše o mírné změny. Stejně jako se z dospívajícího člověka zvolna stává dospělý, mění se i přátelství spíše pomalu, postupně. Některé změny mohou být výraznější, jiné méně. Každé přátelství pokládám za originální vztah, stejně jako jsou jedinečné osobnosti, které jej mezi sebou udržují a pěstují. Přesto se pokusím zachytit změny, které by se mohly obecně objevovat napříč přátelskými vztahy od adolescence k nastupující dospělosti.

Zajímá mě, zda se mezi přáteli prohlubuje intimita a vzájemné přijetí, zda sílí pocit zodpovědnosti za přátelský vztah a důvěra mezi přáteli, jestli a jak se mění frekvence kontaktu, konverzační témata a společné činnosti přátel a jestli je kvalita komunikace a společně trávený čas stejně důležitý pro adolescenty i mladé dospělé. Dále budu porovnávat, zda a jak se mění emoční ladění v přátelské dyádě a postoje k přátelskému vztahu.

6. Předpoklady a hypotézy

Stanovila jsem celkem 8 obecných předpokladů, které jsou blíže vymezeny dvanácti hypotézami. Každá z hypotéz tedy sytí některý z obecných předpokladů.

Kategorie, resp. charakteristiky přátelství, kterými se ve výzkumu zabývám (výčet viz podkapitola Předmět výzkumu), vycházejí jednak z dříve uvedených teorií a odborných zdrojů (viz teoretická část diplomové práce), jednak z předvýzkumu, který naznačil, které charakteristiky nejčastěji lidé přisuzují přátelství (viz kapitola 4. Výběr a ověření výzkumných technik).

6.1 Předpoklady

V této podkapitole předkládám stanovené předpoklady.

Předpoklad č. 1: V nastupující dospělosti se prohlubuje intimita a pozitivní emoce mezi přáteli.

Tento předpoklad je specifikován v hypotézách č. 4 a č. 9.

Předpoklad č. 2: V nastupující dospělosti je frekvence kontaktů mezi přáteli nižší.

Tento předpoklad je specifikován v hypotéze č. 10.

Předpoklad č. 3: V nastupující dospělosti se zvyšuje vzájemná podpora mezi přáteli.

Tento předpoklad je specifikován v hypotéze č. 5.

Předpoklad č. 4: V nastupující dospělosti se zvyšuje pocit zodpovědnosti za přítele a přátelství.

Tento předpoklad je specifikován v hypotéze č. 7.

Předpoklad č. 5: V nastupující dospělosti se zvyšuje důvěra mezi přáteli.

Tento předpoklad je specifikován v hypotéze č. 6.

Předpoklad č. 6: V nastupující dospělosti se mění společné činnosti a konverzační témata přátel.

Tento předpoklad je specifikován v hypotézách č. 2 a č. 3.

Předpoklad č. 7: Soulad v komunikaci a společně tráveném čase se v nastupující dospělosti nemění.

Tento předpoklad je specifikován v hypotézách č. 11 a č. 8.

Předpoklad č. 8: Vnímání přátelství se s nastupující dospělostí mění.

Tento předpoklad je specifikován v hypotézách č. 1 a č. 12.

6.2 Hypotézy

Na tomto místě uvádím hypotézy upřesňující jednotlivé obecné předpoklady. Ke každé hypotéze zároveň připojuji úlohy, úkoly a jednotlivé položky dotazníku¹³, které danou hypotézu sytí.

1. H₀: Pozice přátelství v hierarchii vztahů se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Pozice přátelství v hierarchii vztahů se významněji liší u adolescentů a mladých dospělých.

Položky: Úloha I.

2. H₀: Témata konverzace se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Témata konverzace se významněji liší u adolescentů a mladých dospělých.

Položky: Úloha III. 5.

---

¹³ Úlohy, úkoly a položky jsou značené římskými a arabskými číslicemi shodně s použitým dotazníkem (viz dotazník v příloze č. 1).

3. **H₀**: Druhy společných aktivit se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Druhy společných aktivit se významněji liší u adolescentů a mladých dospělých.

Položky: Úloha III. 6.

4. **H₀**: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „intimita“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „intimita“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 8, 11, 13, 23, 25, 28, 31, 34, 36, 39, 44, 45, 47, 53, 54; úloha V.

5. **H₀**: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „podpora“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „podpora“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 7, 15, 17, 21, 37, 38, 40, 41, 43, 52, 59.

6. **H₀**: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „důvěra“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „důvěra“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 2, 10, 18, 29, 50, 60.

7. **H₀**: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „zodpovědnost“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „zodpovědnost“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 3, 5, 12, 19, 24, 27, 49, 56.

- 8. H_0 :** Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „společné činnosti“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „společné činnosti“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 14, 20, 32, 42, 51.

- 9. H_0 :** Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „pozitivní emoce“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „pozitivní emoce“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 16, 30, 33, 58.

- 10. H_0 :** Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „frekvence kontaktu“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „frekvence kontaktu“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 6, 22; III. 1, 2, 3, 4.

- 11. H_0 :** Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „kvalita komunikace“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „kvalita komunikace“ je u mladých dospělých a adolescentů statisticky významně odlišný.

Položky: Úloha II. 1, 9, 26, 35, 46, 48, 55, 57.

12. H_0 : Pojem přátelství se v sémantickém prostoru neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Pojem přátelství se v sémantickém prostoru liší u adolescentů a mladých dospělých.

Položky: Úloha VI.

7. Volba základních metod

Pro výzkum zvoleného tématu jsem si zvolila metodu dotazování (viz Příloha č. 1). Dotazník jsem vytvořila samostatně. Jak je uvedeno také v instrukci pro respondenty, otázky a úkoly měly být zodpovídány v souvislosti s jedním konkrétním kamarádem¹⁴ (nikoli obecně s nekonkrétním přátelstvím). Dotazník se skládá z několika různých úkolů, které jsem účelně seřadila tak, aby respondenti mohli střídat činnosti a nedocházelo u nich k únavě. Zároveň bylo důležité, aby určitý úkol předcházel jinému, kvůli snížení rizika ovlivnění odpovědí.

V úvodu dotazníku zjišťuji pohlaví respondenta a jeho kamaráda, věk, zaměstnání nebo druh studia (případně obor studia) a délku přátelství, o kterém bude respondent v dotazníku vypovídat. Informace o pohlaví kamaráda a délce přátelství sloužily zejména jako jakési ukotvení představy tohoto konkrétního člověka, o němž pak měl respondent vypovídat.

V **prvním úkolu** dotazníku měli respondenti z několika možností zvolit různé významné osoby ve svém životě a následně je seřadit podle důležitosti. Tato úloha měla pomoci osvětlit otázku, zda se nějak mění postavení přátelství v hierarchii blízkých vztahů v adolescenci a nastupující dospělosti.

Druhý úkol tvoří hlavní část dotazníku. Jedná se o 60 tvrzení, na která respondenti odpovídají prostřednictvím sedmibodové škály. Jednotlivé položky se vztahují vždy k určité charakteristice přátelství a sytí tak zároveň zkoumané kategorie, jimiž jsou: **intimita, podpora, společné činnosti a témata, komunikace, pozitivní emoční ladění, odpovědnost za přátelský vztah, důvěra a frekvence kontaktu**. Položky jsem seřadila náhodně. Některé otázky byly formulovány inverzně, konkrétně č. 13, 17, 23, 25, 27, 30, 32, 33, 35, 39, 50, 56.

Tento úkol byl zařazen až jako druhý v pořadí z toho důvodu, aby opakovaný výraz „kamarád“ nebyl příliš sugestivní pro odpovědi v prvním úkolu při seřazování nejdůležitějších osob.

---

¹⁴ Pro přehlednost textu uvádím mužský rod, mám ale na mysli i ženský rod.

Třetí úloha je rozdělena do dvou částí. V první části jsou tři úkoly nabízející respondentovi výběr ze čtyř možností. Tato část se zaměřuje na zjištění frekvence kontaktu mezi přáteli, a to jak osobního, tak telefonického a virtuálního. Druhá část úlohy obsahuje dva úkoly, ve kterých si respondent může vybrat až čtyři odpovědi z více možností a následně je seřadit podle důležitosti. Tato část se zabývá zkoumáním nejčastějších probíraných témat a společných činností a sytí tak předpoklady, resp. hypotézy, zabývající se těmito kategoriemi.

Ve **čtvrtém úkolu** měli respondenti odpovídat na dvě otevřené otázky, zkoumající jejich postoje k přátelství. Tato úloha je vyhodnocena kvalitativně ve zvláštní kapitole (viz kapitola 8.2 Výsledky kvalitativního rozboru) a slouží zejména k lepšímu uchopení a prohloubení znalosti tématu.

Pátý úkol dotazníku je tvořen souborem pěti dvojic kružnic, kde vždy jedna kružnice je zástupcem respondenta a druhá kružnice zástupcem jeho kamaráda. Kružnice ve dvojici jsou vůči sobě v různém postavení od nulového dotyku, přes částečný průnik, až po téměř úplné splynutí. To symbolizuje míru přijetí druhé osoby do vlastního „já“ či pocit, nakolik je druhá osoba součástí „já“. K použití toho typu úkolu mě inspirovala jednodimenzionální *Škála obsazení druhého ve vlastním já* (Other in the self scale), která vyjadřuje stupeň přijetí (zahrnutí) druhého člověka do vlastního já (Aron, Aron, & Smollan, 1992). Z původního počtu sedmi kružnic na škále jsem jich použila pět. Respondent si pak vybíral tu dvojici kružnic, která dle jeho mínění nejlépe vystihuje vztah mezi ním a kamarádem.

Pro poslední, tedy **šestý úkol**, je využit sémantický diferenciál (Osgood, Suci, & Tannenbaum, 1957). Tuto metodu jsem zvolila pro její užitečnost ve výkladu vnímání pojmů, respektive jejich konotativní složky. Předpokládala jsem, že pomůže částečně odhalit, zda existuje rozdíl mezi vnímáním pojmu „přátelství“ u zkoumaných skupin. Osgood a jeho spolupracovníci (1957) zjistili, že ať se jedná o jakýkoli pojem, člověk si jej umísťuje do svého sémantického prostoru na základě posuzování tohoto pojmu především ze tří aspektů: hodnotící dimenze, dimenze potence a dimenze aktivity. Vybrala a přeložila jsem z původní metody pouze ta

adjektiva, která jsou relevantní pro mezilidský vztah. Dvojice adjektiv použité v mém dotazníku jsem přiřadila k dimenzím následujícím způsobem:

Tabulka č. 1: Dimenze sémantického diferenciálu a k nim přiřazené dvojice adjektiv

hodnotící dimenze	dimenze potence	dimenze aktivity
dobrý – špatný	tvrdý – měkký	aktivní – pasivní
krásný – ošklivý	silný – slabý	divoký – poklidný
laskavý – krutý	hluboký - povrchní	rychlý – pomalý
příjemný - nepříjemný	bohatý – chudý	svěží – fádní
šťastný - smutný	drsny – jemný	
cenný - bezcenný	zdravý - nemocný	
čestný - nečestný	blízký - vzdálený	
spravedlivý – nespravedlivý	výrazný – mdlý	
	uvolněný – napjatý	
	odvážný – ustrašený	
	klidný – nervózní	

8. Výběr a ověření výzkumných technik

Tato kapitola pojednává o způsobu přípravy samotného šetření, tedy o předvýzkumu a pilotním výzkumu. Jejich důležitost spočívala jednak v doplnění teoretického základu pro tvorbu dotazníku, jednak v ověření srozumitelnosti zvolené metody a opravě případných nesrovnalostí a chyb.

8.1 Předvýzkum

Charakteristiky přátelství, tedy jednotlivé kategorie ověřované hypotézami, jsem získala nejen studiem zdrojů uvedených v teoretické části práce, ale také předvýzkumem. Ten jsem provedla ještě před samotnou tvorbou dotazníku. Prostřednictvím internetu jsem zadala na sociální síť dotaz, co pro dotyčné osoby znamená přátelství (jednalo se o mé přátele, členy rodiny, spolužáky, známé i vzdálenější osoby). Zvolila jsem neformální zadání, snadno pochopitelné, určené pro relativně široké spektrum respondentů. Instrukce zněla takto: „*(Oslovení), můžete mi prosím stručně, klidně heslovitě, napsat pár věcí/pocitů/činností, které podle Vás charakterizují přátelství? Prostě co spolu přátelé prožívají, dělají, zažívají, sdílejí, řeší atd.*“.

Získala jsem odpovědi od 43 respondentů. Jednalo se o jednotlivá hesla nebo delší výpovědi, ze kterých jsem vybírala často se vyskytující nebo navzájem obsahově podobné pojmy. Například opakující se zmínky o důvěře, zachování tajemství apod. jsem zařadila do kategorie „důvěra“; dodržování slibů, konstruktivní kritiku od přítele apod. do kategorie „odpovědnost za přátelský vztah“; pomoc, podporu, povzbuzení apod. do kategorie „podpora“; sdílení, verbální i neverbální komunikaci apod. do kategorie „komunikace“ atd. Přehled pojmů vybraných z odpovědí je k nahlédnutí v příloze (Příloha č. 2). Na základě sdružení těchto pojmů jsem vytvořila kategorie, z nichž vznikly obecné předpoklady, specifikující hypotézy a položky dotazníku.

8.2 Pilotní výzkum

Po vytvoření dotazníku jsem jej administrovala deseti lidem (pěti ve věku 15 – 20 let, pěti ve věku 21 – 30 let). Tyto osoby jsem cíleně vybrala i na základě orientační znalosti jejich povahových vlastností, intelektu a kognitivního stylu. Vybrala jsem zčásti osoby spíše rozvážné, nepříliš rychle asociující, osobnostně nejisté – důvodem tohoto výběru byla moje domněnka, že pokud nebudou mít s dotazníkem potíže, bude použitelný pro širší spektrum respondentů. Dále jsem o vyplnění pilotního dotazníku požádala osoby s velmi bystrým úsudkem, soustředěné, sebejisté – ty jsem zvolila s představou, že budou pozorní k chybám a podají mi věcnou zpětnou vazbu (což jsem samozřejmě očekávala i od první zmíněné skupiny).

Mým cílem bylo zjistit, zda je dotazník vytvořený bez chyb, srozumitelný pro respondenty, jak dlouho trvá jeho vyplnění, zda a eventuálně proč je jeho vyplňování obtížné, je-li potřeba jinak uspořádat úkoly atd.

Na základě obdržných připomínek jsem upravila formulaci několika položek v úloze II. U úlohy III, úkolů 5 a 6 jsem upravila instrukci tak, aby respondenti označili nejvýše 4 možnosti (původně měli označit právě 4 odpovědi, ale opakovaně jsem zaznamenala stížnost na příliš vysoký počet požadovaných odpovědí, proto jsem jejich počet omezila jen shora). Podobu dotazníku jsem poté už nijak zásadně měnit nemusela.

9. Výběr výzkumného souboru

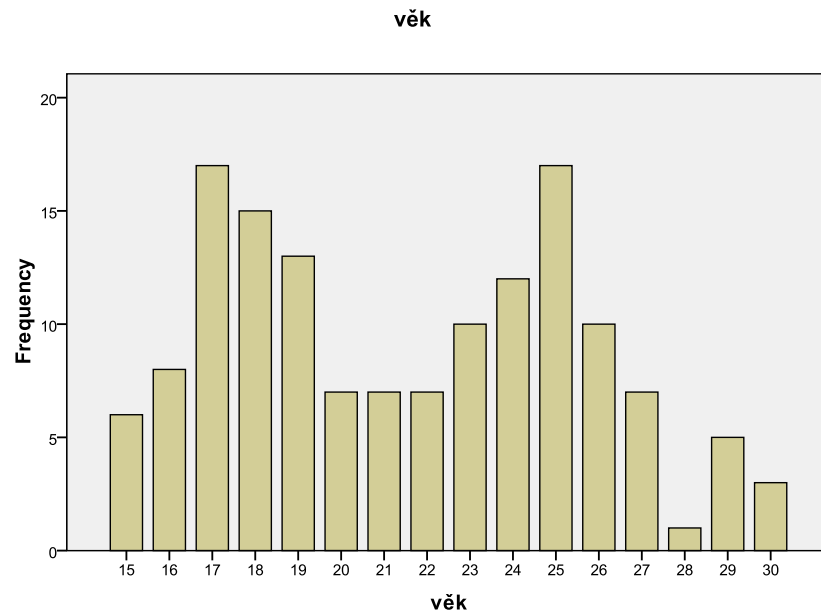
Respondenti byli vybráni nenáhodně, a to buď příležitostným výběrem, nebo se zapojili prostřednictvím samovýběru. Některé osoby byly vybrány cíleně na základě věku, jiní dotazník získali prostřednictvím dalších osob. Distribuovala jsem dotazníky e-mailem mezi své známé a umístila je také na sociální sítě, takže k nim měli přístup i mně neznámí lidé. Všichni byli požádáni o další distribuci dotazníků.

Celkem jsem získala dotazníky od **145** respondentů, které jsem rozdělila do dvou skupin podle věku - tedy na skupinu adolescentů od 15 do 20 let, a na skupinu mladých dospělých od 21 do 30 let. Vzorek tvoří **66** adolescentů a **79** mladých dospělých.

Dotazník vyplnilo **105 žen** a **39 mužů**; 1 respondent neuvedl pohlaví. Vzhledem k nízkému počtu respondentů mužského pohlaví budou skupiny zpracovávány dohromady. Odlišení výsledků v závislosti na pohlaví nebude provedeno.

Průměrný věk vzorku je **21,5** let (MED = 21; SO = 4,069). Nejmladšímu respondentovi je 15 let, nejstaršímu 30 let. Nejčastější věk respondentů (modus) je 17 a 25 let.

Graf č. 1: Histogram věkového rozložení respondentů

Ze 139 lidí, kteří uvedli délku přátelství, byla vypočtena průměrná délka přátelství **8,4** let ($MED = 8$; $SO = 4,8794$). Rozsah délky přátelského vztahu je od 0 do 24 let. Nejčastější délka přátelství (modus) je 10 let.

Soubor respondentů je tvořen 66 vysokoškoláky, 55 středoškoláky, 20 pracujícími, 1 nezaměstnaným a 1 rodičem na rodičovské dovolené. Ostatní respondenti neuvodli obor ani zaměstnání.

10. Průběh výzkumu

Myslím, že jsem zvolila poměrně vhodné načasování pro distribuci dotazníku – data jsem získávala v průběhu zkouškového období – v lednu a únoru 2013. Vzhledem k tomu, že značnou část vzorku tvořili studenti různých VŠ, předpokládala jsem jednak jejich větší přítomnost doma nad učivem (to se často pojí s prací na počítači, potažmo na internetu, kde byl také ke stažení můj dotazník), jednak že v rámci prokrastinace budou velmi ochotni mi dotazník vyplnit. U dospívajících navštěvujících SŠ jsem předpokládala, že po konci pololetí nebudou tolik zaměstnaní školou a najdou si čas na vyplnění dotazníku (kromě toho také tráví obvykle dost času na internetu). I u ostatních, nestudujících respondentů jsem očekávala zejména snadný přístup na internet.

Dotazník byl distribuován pouze elektronickou formou přes internet, konkrétně formou přílohy v e-mailu¹⁵. Tuto formu jsem zvolila proto, že dotazník obsahoval i části, které nebylo možné vložit do mně známých elektronických online dotazníků.

Instrukce k dotazníku (viz dotazník v příloze) obsahovala mimo jiné ujištění, že bude zachována anonymita respondentů. Vzhledem k tomu, že mi respondenti posílali dotazníky zpět e-mailem, musela jsem tuto situaci vyřešit tak, abych anonymitu skutečně zachovala. Proto jsem po otevření e-mailu od respondenta vždy hned uložila vyplněný dotazník do složky a e-mail okamžitě smazala. Zpětně jsem pak již tedy nemohla dohledat, od koho který dotazník pochází. Respondenti byli o mém zacházení s jejich e-maily a přiloženými dotazníky informováni ve zprávě uvádějící dotazník.

---

¹⁵ Příloha byla odesílána ve třech verzích, aby si respondenti mohli otevřít tu verzi, která byla kompatibilní s jejich softwarem. Dvě přílohy byly ve formě dokumentu MS Word (starší a nová verze), třetí ve formátu PDF (pokud by si chtěl dotazník někdo vytisknout nebo jen porovnat, zda se odesláním dokument Word nezměnil).

11. Zpracování dat

Analýza dat probíhala ve dvou rovinách - kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní rozbor, který je pro tuto práci stěžejní, se týkal většiny položek dotazníku. Kvalitativní rozbor se týkal odpovědí na otázky v úloze IV.

11.1 Kvantitativní rozbor

Položky v úloze I jsem kódovala podle vzorce (*počet označených možností – pořadí + 1*), tedy následovně: První nejdůležitější osobě jsem přiřadila hodnotu 4, druhé nejdůležitější osobě hodnotu 3, třetí nejdůležitější osobě hodnotu 2 a čtvrté nejdůležitější osobě hodnotu 1. Pokud někdo označil jen 3 osoby, přiřadila jsem tedy označeným osobám hodnoty o 1 menší. Důležitější osoby tedy dostaly více bodů.

Úloha II sloužila jako relativně samostatný test. Položky jsem kódovala shodně s odpovědí na položku. Výjimku tvořily inverzní otázky – byly osignovány opačně. Čím více odpověď sytila jednu z určených kategorií přátelství, tím více obdržela bodů. Na základě analýzy obtížnosti položek jsem vyřadila položky č. 10, 37 a 45. Poté jsem vyřadila položky č. 17, 27 a 46 na základě jejich nízké korelace s hrubým skórem (bez započtení skóru dané položky). Analýza reliability prokázala vysokou korelaci mezi polovinami testu (split-half korelace = 0,817) a vysokou vnitřní konzistenci (Cronbachovo alfa = 0,934). Faktorová analýza nepotvrdila rozložení položek do předpokládaných kategorií. Domnívám se, že je to způsobeno právě vysokou mezipoložkovou korelací. Proto jsem položky rozřadila do kategorií na základě teoretického základu a předvýzkumu.

Položky v úloze III, úkolech č. 1 – 4 byly hodnoceny následovně: a = 4, b = 3, c = 2, d = 1. Tedy čím častější kontakt, tím vyšší skór.

Položky v úloze III, úkolech č. 5 a 6 byly hodnoceny podobně jako položky v úloze I; tedy podle vzorce (*počet označených možností – pořadí + 1*). Častější aktivity či témata hovoru tedy dostaly více bodů.

Úlohu V jsem signovala následovně: $a = 1$, $b = 2$, $c = 3$, $d = 4$, $e = 5$. Čím větší průnik kružnic, tím vyšší skór.

Položky v úloze VI byly kódovány shodně s odpovědí na položku, tedy číslicí od 1 do 7.

11.2 Kvalitativní rozbor

Kvalitativní část mého výzkumu jsem vytvořila za účelem komplexnějšího pohledu na proměny charakteru přátelství od adolescence k mladé dospělosti. Kvalitativní část je v dotazníku zastoupena úlohou IV. Respondenti odpovídali na dvě otázky:

1. Co pro Vás znamená přátelství?

Odpovědi na tuto otázku mohou více vysvětlit význam přátelství a tím doplnit výsledky získané v kvantitativní části.

2. Co je pro Vás v přátelství důležité?

Odpovědi na tuto otázku měly detailněji přiblížit preferované charakteristiky přátelství a zachytit případné proměny přátelských vztahů, které jsou předmětem výzkumu.

Provedla jsem kódování, tzn., že ze všech odpovědí jsem vypsala veškeré pojmy, které se týkaly přátelství nebo jiným způsobem zodpovídaly otázku a daly se použít pro zkoumanou oblast. Tam, kde se více výrazů dalo sloučit na základě obsahové podobnosti, vznikly celé kategorie. Získala jsem relativně bohatý výčet kategorií a pojmů týkajících se přátelství, které následně interpretuji.

12. Výsledky a jejich interpretace

Tato kapitola obsahuje výsledky kvantitativního a kvalitativního šetření a interpretaci některých výstupů.

12.1 Výsledky kvantitativního rozboru

V této podkapitole uvedu postup kvantitativního rozboru a potvrdím nebo zamítnu nulové hypotézy. Na závěr podkapitoly potvrdím, částečně potvrdím nebo zamítnu obecné předpoklady sycené hypotézami. Výsledky interpretuji pod danou hypotézu.

1. H_0 : Pozice přátelství v hierarchii vztahů se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Pozice přátelství v hierarchii vztahů se významněji liší u adolescentů a mladých dospělých.

Pomocí Wilcoxonova testu pro dva nezávislé výběry jsem porovnála průměrné umístění nejbližšího kamaráda v hierarchii důležitých vztahů. Wilcoxonův test jsem použila proto, že data mají ordinální charakter.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($Z = -1,124$; $p = 0,901$). To znamená, že v obou zkoumaných skupinách se nejlepší přítel nachází v hierarchii vztahů na stejné pozici. Pro úplnost bych ráda uvedla, že obě skupiny seřadily důležité osoby shodně: na prvním místě jsou rodiče (adolescenti uváděli rodiče výrazně častěji jako nejdůležitější), na druhém partner (pro mladé dospělé výrazně důležitější), na třetím sourozenec a na čtvrtém místě nejbližší kamarád.

2. H_0 : Témata konverzace se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

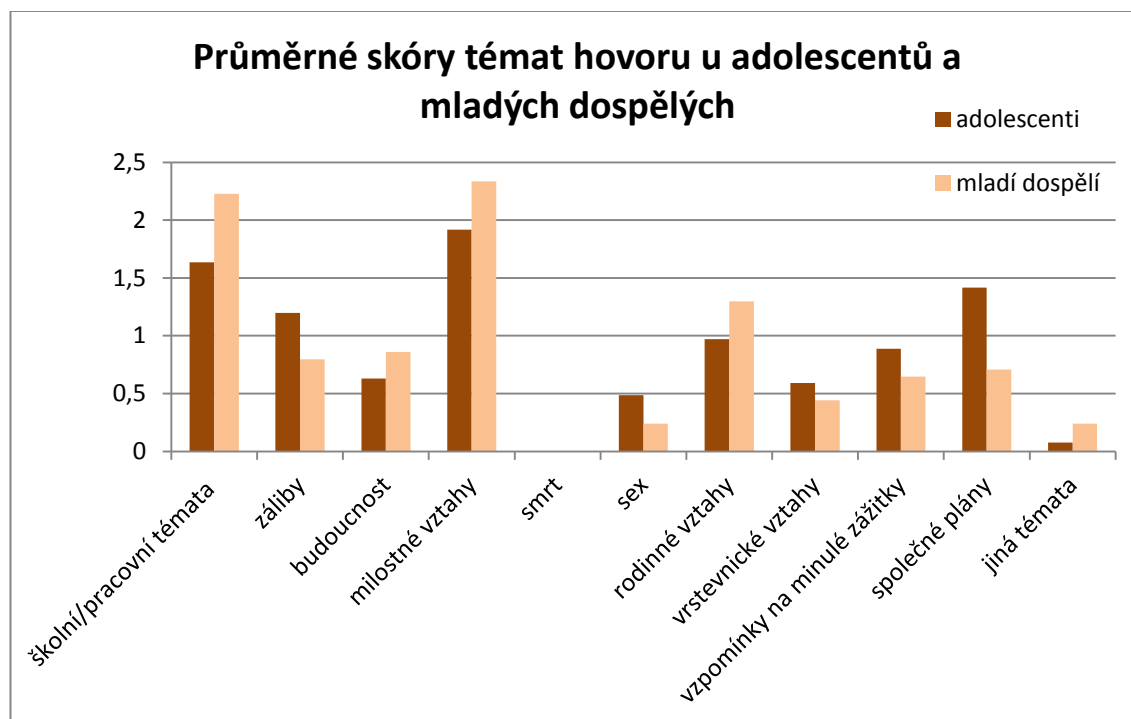
H_A : Témata konverzace se významněji liší u adolescentů a mladých dospělých.

Pomocí Wilcoxonova testu pro dva nezávislé výběry jsem postupně porovnála průměrné hodnoty získaných bodů u všech témat.

Nulová hypotéza byla zamítnuta u dvou témat. Jsou to školní/pracovní témata ($Z = -2,136$; $p = 0,033$) a společné plány ($Z = -2,727$; $p = 0,006$). Školní/pracovní témata řeší častěji mladí dospělí ($\chi^2 = 2,23$) než adolescenti ($\chi^2 = 1,64$). Společné plány řeší častěji adolescenti ($\chi^2 = 1,409$) než mladí dospělí ($\chi^2 = 0,709$). V ostatních tématech nebyl nalezen statisticky významný rozdíl. Podíváme-li se na *pořadí* nejčastějších témat, adolescenti uvádějí na prvním místě milostné vztahy, na druhém školní/pracovní témata, na třetím společné plány a na čtvrtém místě záliby. U mladých dospělých je pořadí témat následující: první místo zaujímají také milostné vztahy, na druhém místě jsou shodně školní/pracovní témata, na třetím rodinné vztahy a na čtvrtém místě budoucnost. Přestože mají adolescenti i mladí dospělí na druhém místě shodně školní/pracovní témata, byl zjištěn výše zmíněný rozdíl. Ten je způsoben tím, že adolescenti rozložili své preference rovnoměrněji mezi všechna témata než mladí dospělí. Ti byli ve svých preferencích více vyhranění, což konkrétně znamená, že mezi prvními dvěma nejčastějšími tématy a dalšími v pořadí byl značný rozdíl (viz graf č. 2). Překvapivé bylo zjištění, že mezi třemi nejméně probíraná témata patřil sex (ostatní dvě byla smrt a kategorie „jiné“). Kompletní přehled témat je uveden v příloze (Příloha č. 3).

Graf č. 2: Průměrné skóry témat hovorů u adolescentů a mladých dospělých

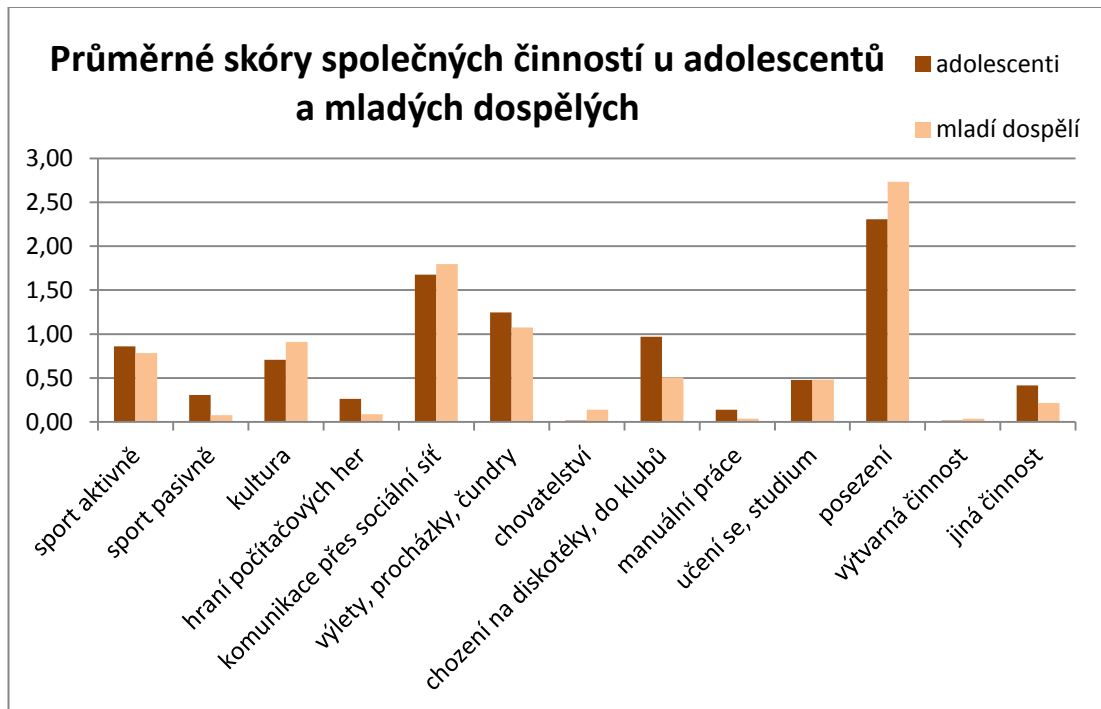
3. H_0 : Druhy společných aktivit se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Druhy společných aktivit se významněji liší u adolescentů a mladých dospělých.

Pomocí Wilcoxonova testu pro dva nezávislé výběry jsem porovnála průměry všech aktivit.

Nulová hypotéza byla zamítnuta u jedné aktivity. Je to aktivita „chození na diskotéky, do klubů“ ($z = -2,635$; $p = 0,008$). Na diskotéky či do klubů chodí častěji adolescenti ($\mu = 0,97$) než mladí dospělí ($\mu = 0,51$). Adolescenti jsou více zaměřeni na společnou intenzivní zábavu a mají na ni většinou i více času, proto se v této aktivitě liší od mladých dospělých. V ostatních aktivitách nebyl zaznamenán statisticky významný rozdíl mezi oběma skupinami. Rozdíly mezi skupinami ilustruje graf č. 3. Tři nejčastější aktivity jsou u obou zkoumaných skupin shodné, jsou to: 1. „posezení (doma, v kavárně, čajovně, restauraci)“, 2. „komunikace přes sociální síť“, 3. „výlety, procházky, čundry“. Liší se až další místa (konkrétní hodnoty viz Příloha č. 4).

Graf č. 3: Průměrné skóry společných činností u adolescentů a mladých dospělých

4. **H₀**: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „intimita“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A: Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „intimita“ je statisticky významně vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Sečetla jsem průměr položek úlohy II sytící kategorií „intimita“ s úlohou V. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovнала u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($t = 0,263$; $p = 0,793$).

To znamená, že intimita v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně neliší. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu. Signifikantní rozdíl se ukázal jen v úloze II u položek č. 28 „Vím, s kým můj kamarád/moje kamarádka chodil/a nebo chodí.“ ($z = -2,038$; $p = 0,042^*$) a č. 34 „S kamarádem/kamarádkou probírám mnohé detaily partnerského

vztahu.“ ($z = -3,079$; $p = 0,002^{**}$). U obou těchto položek výše skórovali mladí dospělí.

5. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „podpora“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „podpora“ je statisticky významně vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Vytvořila jsem průměr položek úlohy II sytící kategorii „podpora“. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnála u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($t = -1,801$; $p = 0,074$).

To znamená, že podpora v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně neliší. Nicméně bych ráda upřesnila, že jistý posun mezi adolescencí a nastupující dospělostí nastal (byť není signifikantní); ukázala se tendence mladých dospělých skórovat v kategorii „podpora“ výše. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu. Signifikantní rozdíl se ukázal jen v úloze II u položek č. 15 „Když má kamarád/ka hlad, podělím se s ním/ní o své jídlo.“ ($z = -2,24$; $p = 0,025^*$) a č. 41 „Když potřebuji pomoci (např. s učením, povinnostmi, něco zařídit, najít informace, uklidit), obrátím se na svého kamaráda/kamarádku.“ ($z = -2,085$; $p = 0,037^*$). U obou těchto položek výše skórovali mladí dospělí.

6. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „důvěra“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „důvěra“ je statisticky významně vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Vytvořila jsem průměr položek úlohy II sytící kategorii „důvěra“. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnála u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza byla zamítnuta ($t = -2,545$; $p = 0,012^*$).

To znamená, že důvěra v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně liší. Konkrétně mladí dospělí skórovali v kategorii „důvěra“ výše. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu. Signifikantní rozdíl se ukázal v úloze II u položky č. 18 „Kamarádi si často řeknou i to, co by neřekli ani svému partnerovi.“ ($z = -2,119$; $p = 0,034^*$). U této položky výše skórovali mladí dospělí.

Domnívám se, že důvěra mezi přáteli se může v nastupující dospělosti zvyšovat i tím, že si lidé časem již ověřili přítelovu důvěryhodnost. Přítel obstál – udržel tajemství, vyslechl a nezahlavil, netlačil kamaráda do ničeho, co nechtěl – i tím se zvyšuje důvěra a pocit bezpečí v přátelství. Navíc mívají mladí dospělí více zkušeností s partnerskými vztahy, tudíž mohou více probírat toto téma s blízkým přítelem.

Pro adolescenty je téma důvěry také stěžejní a nejvíce spojované s přátelstvím, zřejmě z toho důvodu, že si svého přítele právě ověřují a jsou ve fázi, kdy zkoušejí, co všechno přátelství zvládne, unese, zda přítel obstojí a udrží tajemství atd.

7. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „odpovědnost“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „odpovědnost“ je statisticky významně vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Vytvořila jsem průměr položek úlohy II sytící kategorií „odpovědnost“. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnávala u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($t = -1,155$; $p = 0,25$).

To znamená, že odpovědnost v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně neliší. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu a nenašla jsem mezi nimi signifikantní rozdíl.

8. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „společné činnosti“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „společné činnosti“ je statisticky významněji vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Vytvořila jsem průměr položek úlohy II sytící kategorii „společné činnosti“. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnála u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($t = 0,268$; $p = 0,789$).

To znamená, že kvalita společných činností v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně neliší. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu. Signifikantní rozdíl se ukázal jen v úloze II u položek č. 14 „S mým kamarádem/mou kamarádkou stále něco plánujeme.“ ($z = -2,87$; $p = 0,004^{**}$) a č. 32 „S kamarádem/kamarádkou spolu prožíváme hlavně neobvyklé zážitky.“ ($z = -3,228$; $p = 0,001^{**}$). U položky č. 14 výše skórovali adolescenti, u položky č. 32 mladí dospělí.

9. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „pozitivní emoce“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorii „pozitivní emoce“ je statisticky významněji vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Vytvořila jsem průměr položek úlohy II sytící kategorii „pozitivní emoce“. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnála u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($t = -1,261$; $p = 0,209$).

To znamená, že pozitivní emoční ladění v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně neliší. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu a nenašla jsem mezi nimi signifikantní rozdíl.

10. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „frekvence kontaktu“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „frekvence kontaktu“ je statisticky významněji nižší u mladých dospělých než u adolescentů.

Sečetla jsem průměr položek úlohy II sytící kategorii „frekvence kontaktu“ s průměrem položek v úloze III, úkolech 1 - 4. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnála u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza byla zamítnuta ($t = 3,421$; $p = 0,001^{**}$).

To znamená, že frekvence kontaktu v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně liší. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu. Signifikantní rozdíl se ukázal v úloze II u položky č. 6 „Je pro mě důležité, abychom se s mým kamarádem/mou kamarádkou denně vídali/y.“ ($z = -3,797$; $p < 0,001^{***}$) a v úloze III v položkách č. 1 „Jak často se osobně scházíte se svým kamarádem/svou kamarádkou?“ ($z = -5,348$; $p < 0,001^{***}$) a č. 4 „Jak často si s kamarádem/kamarádkou píšete přes sociální sítě (Facebook atd.)?“ ($z = -2,429$; $p = 0,015^*$). Meziskupinový rozdíl v položce č. 3 v úloze III „Jak často si s kamarádem/kamarádkou píšete smsky?“ je marginálně signifikantní ($z = -1,919$; $p = 0,055$). U všech položek skórovali výše adolescenti.

Předpokládám, že vyšší kontakt je zapříčiněn zejména docházkou do školy, kde často vznikají přátelství adolescentů. Dalším důvodem by mohlo být větší množství volného času adolescentů. Výsledek potvrzuje i tvrzení, že dospívající jsou rádi v intenzivním kontaktu, potřebují cítit dostupnost kamarádů a chtějí být i sami k dispozici svým přátelům. Mají velkou potřebu komunikovat. Mezi položkami byla i otázka, která se týkala toho, že na sebe přátelé často myslí. Dle mého názoru je i tento jednostranný „kontakt“ důležitý a značí minimálně to, že spolu přátelé chtějí být.

11. H_0 : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „kvalita komunikace“ se neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Průměrný hrubý skór položek sytících kategorií „kvalita komunikace“ je statisticky významněji vyšší u mladých dospělých než u adolescentů.

Vytvořila jsem průměr položek úlohy II sytící kategorii „kvalita komunikace“. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem tento skór porovnála u dvou zkoumaných skupin.

Nulová hypotéza nebyla zamítnuta ($t = -0,563$; $p = 0,574$).

To znamená, že kvalita komunikace se v přátelských vztazích se u mnou zkoumaných skupin významně neliší. Jednotlivé položky jsem analyzovala samostatně pomocí Wilcoxonova testu. Signifikantní rozdíl se ukázal v úloze II u položky č. 1 „Nemusíme s kamarádem/kamarádkou nic říkat, a přesto z výrazu tváře poznáme, co si ten druhý/ta druhá myslí.“ ($z = -2,055$; $p = 0,04^*$), č. 48 „S kamarádem/kamarádkou si často vyměňujeme názory.“ ($z = -2,106$; $p = 0,035^*$) a č. 55 „Stává se nám s kamarádem/kamarádkou, že vyslovíme nějakou věc současně.“ ($z = -3,07$; $p = 0,002^{**}$). Adolescenti skórovali výše u položky č. 1 a 55, mladí dospělí u položky č. 48.

Je možné, že mladí dospělí se již nebojí více debatovat se svým přítelem, protože jsou si svým přátelstvím více jistí a nepokládají výměnu názorů jako ohrožující pro přátelský vztah. Nebo je to způsobeno větším množstvím zkušeností v různých oblastech života, a tím i s rozmanitými tématy, která je potřeba prodiskutovat (politika, věda, obor studia atd.). Objevují se nové příležitosti k diskuzi.

12. H_0 : Pojem přátelství se v sémantickém prostoru neliší u adolescentů a mladých dospělých.

H_A : Pojem přátelství se v sémantickém prostoru liší u adolescentů a mladých dospělých.

Sémantický diferenciál jsem analyzovala na třech úrovních:

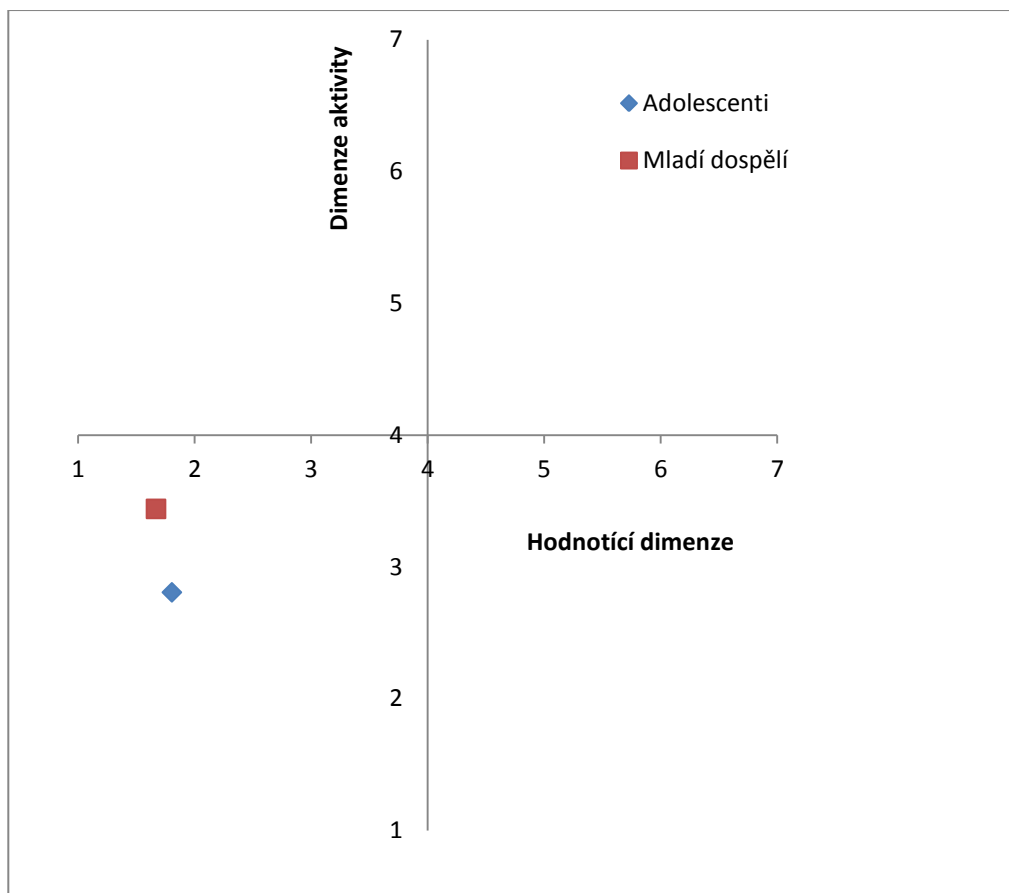
1. Analýza globálního rozdílu vnímání pojmu

Chtěla jsem posoudit, do jaké míry je možné pojem „přátelství“ považovat za celkově sémanticky podobný nebo odlišný u dvou zkoumaných skupin. Nejprve jsem zvlášť pro každou skupinu spočítala aritmetický průměr pro každou dvojici adjektiv. Získala jsem tím dva závislé výběry pro $n = 23$ dvojic adjektiv. Použila jsem Wilcoxonův test pro dva závislé výběry, který operuje s diferencemi skóre. Rozdíl mezi skupinami ve vnímání pojmu „přátelství“ se neprokázal jako statisticky významný ($z = -0,456$; $p = 0,648$). **Nulová hypotéza nebyla zamítnuta.**

2. Analýza odpovědí na úrovni jednotlivých dimenzí

Spočítala jsem aritmetický průměr položek, jež reprezentují tu kterou dimenzi sémantického prostoru. Pomocí t-testu pro dva nezávislé výběry jsem zjistila, že **statisticky významný rozdíl mezi adolescenty a mladými dospělými se vyskytl v dimenzi aktivity** ($t = -4,366$; $p < 0,001^{***}$). U dvou zbylých dimenzí se rozdíl neprokázal. V grafu č. 4 se nachází zobrazení pojmu přátelství dle dvou ze tří dimenzí. Dimenze potence není v grafu zobrazena, jelikož rozdíl mezi adolescenty a mladými dospělými byl v této dimenzi nejmenší.

Graf č. 4: Umístění pojmu přátelství v sémantickém prostoru dle hodnotící dimenze a dimenze aktivity

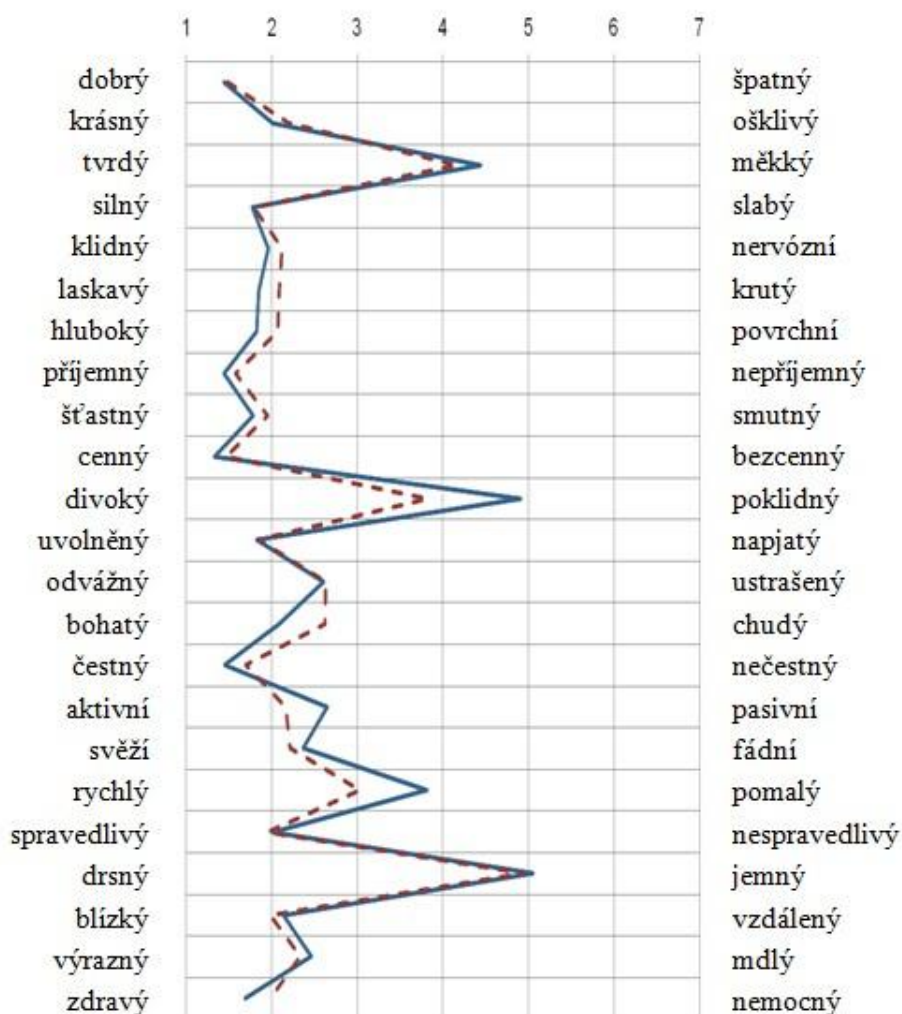
Bližší analýza ukazuje, že adolescenti hodnotí přátelství jako aktivnější, rychlejší, divočejší. Viz následující analýza odpovědí na úrovni jednotlivých položek.

3. Analýza odpovědí na úrovni jednotlivých položek

Tuto analýzu jsem provedla za pomoci Wilcoxonova testu pro dva nezávislé výběry. Statisticky významný rozdíl se objevil u dvojic adjektiv: divoký – poklidný ($z = -3,498$; $p < 0,001^{***}$), bohatý – chudý ($z = -2,552$; $p = 0,011^*$), čestný – nečestný ($z = -2,181$; $p = 0,029^*$), aktivní – pasivní ($z = -2,015$; $p = 0,044^*$), rychlý – pomalý ($z = -3,776$; $p < 0,001^{***}$).

Následující graf názorně ukazuje, ke kterému adjektivu má která zkoumaná věková skupina blíže.

Graf č. 5: Pojem přátelství v sémantickém prostoru u dvou zkoumaných skupin.

Pozn.: Plná čára znázorňuje mladé dospělé, přerušovaná čára znázorňuje adolescenty.

Shrnutí: Celkově se pojem přátelství v sémantickém prostoru **neliší** u adolescentů a mladých dospělých v mém výzkumném souboru, nicméně v **dimenzi aktivity** se významný rozdíl prokázal – adolescenti skórovali v této dimenzi výše. Zážitky, které spolu přátelé v tomto období prožívají, bývají intenzivní, často neobvyklé, někdy experimentální. Může to být dáno i vyšší frekvencí kontaktu, která umožňuje přátelům naplňovat společně trávený čas více zážitky, vztah může být díky tomu dynamičtější.

Na základě analýzy hypotéz jsem potvrdila, zamítla nebo částečně potvrdila obecné předpoklady:

Předpoklad č. 1: V nastupující dospělosti se prohlubuje intimita a pozitivní emoce mezi přáteli.

Tento předpoklad **nebyl** na základě zamítnutí 4. a 9. hypotézy **potvrzen**.

Intimita a pozitivní emoce se v mém výzkumném vzorku od adolescence k nastupující dospělosti zásadně nemění, pro obě věkové skupiny jsou stejně důležité. Domnívám se však, že určité změny nastávají, jsou ale velmi pozvolné a závislé spíše na osobnosti daného jedince a konkrétním přátelství než na věku.

Předpoklad č. 2: V nastupující dospělosti je frekvence kontaktů mezi přáteli nižší.

Tento předpoklad **byl** na základě analýzy hypotézy č. 10 **potvrzen**.

Lidé v období nastupující dospělosti se v mém výzkumném souboru skutečně vzájemně kontaktují méně často než adolescenti. Mohlo by to být dáno tím, že přátelé v tomto věku často nastoupí každý do jiné školy nebo zaměstnání a nemají tolik příležitostí se stýkat. Navíc již nemívají tak silnou potřebu neustálého kontaktu jako adolescenti (přesto jsou jejich přátelství intenzivní a hluboká).

Předpoklad č. 3: V nastupující dospělosti se zvyšuje vzájemná podpora mezi přáteli.

Tento předpoklad **nebyl** na základě rozboru hypotézy č. 5 **potvrzen**.

Vzájemná podpora mezi přáteli se v mém výzkumném vzorku neliší u adolescentů a mladých dospělých; u obou skupin je podpora poskytována a přijímána v podobné míře.

Předpoklad č. 4: V nastupující dospělosti se zvyšuje pocit zodpovědnosti za přitele a přátelství.

Tento předpoklad **nebyl** na základě analýzy hypotézy č. 7 **potvrzen**.

Pocit zodpovědnosti za přítele a přátelství se v mém výzkumném souboru u adolescentů a mladých dospělých neliší. Obě skupiny dokážou v podobné míře převzít odpovědnost a totéž očekávají od svého přítele.

Předpoklad č. 5: V nastupující dospělosti se zvyšuje důvěra mezi přáteli.

Tento předpoklad **byl** na základě analýzy hypotézy č. 6 **potvrzen**.

Ukázalo se, že důvěra se v mém výzkumném souboru v období mladé dospělosti oproti adolescenci skutečně zvyšuje. Přátelé v tomto věku nejspíše postupně skrze nejrůznější situace zjistili, že druhý člověk je skutečně nezdánlivě, čímž se důvěra dále prohlubuje.

Předpoklad č. 6: V nastupující dospělosti se mění společné činnosti a konverzační témata přátel.

Tento předpoklad byl na základě rozboru hypotéz č. 2 a 3 **částečně potvrzen**.

Některé společné činnosti a konverzační témata se skutečně v mém výzkumném vzorku u adolescentů a mladých dospělých liší; ve většině činností a témat však nebyl zaznamenán významný rozdíl.

Předpoklad č. 7: Soulad v komunikaci a společně tráveném čase se v nastupující dospělosti nemění.

Tento předpoklad byl na základě rozboru hypotéz č. 11 a č. 8 **potvrzen**.

Obě zkoumané skupiny vykazují podobný soulad v komunikaci a ve společně tráveném čase. Adolescenti i mladí dospělí v mém výzkumném souboru jsou tedy ve stejné míře schopni kvalitně komunikovat a trávit spolu čas.

Předpoklad č. 8: Vnímání přátelství se s nastupující dospělostí mění.

Tento předpoklad **nebyl** na základě analýzy hypotéz č. 1 a č. 12 **potvrzen**.

Adolescenti i mladí dospělí v mém výzkumném vzorku vnímají přátelství podobně, bez významných rozdílů.

12.2 Výsledky kvalitativního rozboru

V této kapitole uvedu kategorie, které vyplynuly z odpovědí obou zkoumaných skupin. Navíc uvedu příklady, které dané skupiny pojmů sytí. Kompletní přehled pojmů sytících kategorie včetně frekvence jejich výskytu a z ní vyplývající pořadí kategorií je v příloze (Příloha č. 5). Na závěr kapitoly kvalitativní data porovnam mezi oběma skupinami a interpretuji.

Kategorie odpovědí na otázku č. 1. „Co pro Vás znamená přátelství?“

Adolescenti

Po sloučení pojmů na základě obsahové podobnosti vzniklo následujících 11 kategorií: **Podpora, důvěra, důležitost vztahu, důvěrná komunikace a sdílení, pozitivní emoce, humor, společné záležitosti, podobnost s rodinou, stabilita, respekt a přijetí, pouto.**

Kategorie uvádím v pořadí od nejsilněji syčené po nejméně syčené.

Pro adolescenty je přátelství ztělesněno především podporou („*Možnost obrátit se na druhého se žádostí o pomoc a poskytnutí pomoci.*“) a důvěrou („*Musím vědět, že když se mu svěřím, bude to jen mezi mnou a jím.*“). Velmi akcentovali také důležitost přátelského vztahu, kterou pojali mnoha způsoby („*Jistotu, určitý pevný bod ve vesmíru, kam vím, že se můžu vždy obrátit.*“). Zřejmě jsou ještě v období, kdy důvěru a podporu testují a jsou na ni hodně zaměřeni, ukazují se nová témata a přítel dokazuje, zda obstojí a zároveň si ještě ujasňují, co vše pro ně přátelství znamená (např. ve srovnání s ostatními vrstevnickými vztahy). Jako zásadní se jeví také vzájemné důvěrné sdílení („*Vztah mezi dvěma lidmi, kteří si říkají cokoli.*“), a pouto mezi přáteli („*Je to jedinečná osoba, na kterou se jen tak nezapomíná. Něco jako spřízněná duše.*“). Dalšími důležitými kategoriemi, které pro adolescenty znamenají přátelství, jsou pozitivní emoce („*Je to prostor, který je naplněn mou radostí z jeho přítomnosti.*“), stabilita („*Obrázek s doživotní platností, pakliže nepřestanou platit přírodní zákony.*“), respekt a přijetí („*Přátelství pro mě znamená respekt jeden druhého.*“), podobnost s rodinou

(„*Nejlepší přítel je pro mě něco jako bratr.*“), humor („*Zažiju zábavu.*“) a společné jevy („*Společné zážitky nebo podobné názory.*“).

Mladí dospělí:

U mladých dospělých se kategorie shodují s adolescenty, tedy **podpora, důvěra, důležitost vztahu, důvěrná komunikace a sdílení, pozitivní emoce, humor, společné záležitosti, podobnost s rodinou, stabilita, respekt a přijetí, pouto**. Na rozdíl od adolescentů ovšem používali mnohem širší spektrum pojmů, které jednotlivé kategorie sytí (může to být dáno i vyšším počtem mladých dospělých ve vzorku respondentů). Dokázali přátelství popsat bohatším jazykem, obširněji („*Přátelství je pro mě nepostradatelná součást života, zvláštní druh spojenectví mezi dvěma lidmi. Je to vztah, který není „něco za něco“ nebo kdy jeden pouze dává a druhý bere. Je to vztah vzájemného obohacování už jen tím, že druhý je. Je to taková neviditelná nitka napnutá mezi kamarády, která je syčená společnými zážitky, sdílením, úsměvy, záchvaty smíchu, radostmi, slzami, objetím, příběhy a událostmi, která nám dává pocit zakotvenosti a bezpečí a bez které by bylo na světě moc smutno a neúplno...*“).

Mladí dospělí ztotožňují přátelství nejčastěji s důvěrným sdílením a otevřenou komunikací („*Mohu s ním komunikovat o vztahu partnerském, rodinném, nemusím se bránit cokoli říct.*“; „*Kamarád je člověk, který mě podrží, vyslechne a sdílí se mnou krásné zážitky i chmury.*“). Domnívám se, že to odpovídá jejich objevování skutečné intimity, která je pro toto období příznačná. Kladou důraz na důvěrné sebeodhalující rozhovory a sdílení pozitivních i negativních prožitků a událostí. Dále pro ně přátelství znamená zejména podporu („*Útočiště v případě nouze a bezradnosti. Otevřená náruč, která je vždy k dispozici.*“; „*Mít, kdo obejmě a koho obejmout, když je v srdci zima. Poradit a pomoci tam, kde ten druhý ztratil nadhled a neví, jak dál.*“) a důvěru („*Plně důvěřovat, vědět, že ten druhý je bezpečí.*“). Stejně jako adolescenti se i mladí dospělí vyjadřovali nejrozličnějšími způsoby o přátelství jako o důležitém vztahu („*Přátelství je pro mě neodmyslitelnou součástí života, vztah jiného přirozeného druhu než je vztah rodinný, nebo partnerský.*“; „*Je to prostor, v němž se může projevit skutečná intimní láska podobně jako v manželství nebo v modlitbě, protože přítele milujeme kvůli jeho osobnosti vcelku, ne kvůli výhodám plynoucím z tohoto vztahu, ale kvůli jeho křehké a jedinečné lidskosti.*“).

Přátelstvím je pro mladé dospělé také pouto („*Být si sebou jisti, znát se, umět číst své výrazy a tóny, vidět do druhého hlouběji než ostatní a občas i víc, než on sám.*“), vztah podobný rodinnému vztahu („*Přítel je další důležitou osobu, kterou mohu zahrnout do své rodiny.*“), stabilita („*Vztah mezi dvěma lidmi, který je velmi resistantní k okolním událostem – vydrží dlouho a nic ho jen tak nepokazí.*“), společné záležitosti („*Možnost být s lidmi, kteří mi rozumí, kteří mají se mnou společné to, na čem mi záleží.*“), humor („*Je to taková neviditelná nitka napnutá mezi kamarády, která je sycená společnými zážitky, sdílením, úsměvy, záchvaty smíchu...*“), vztah vyjádřený pozitivními emocemi („*Když jsou přátelé spolu, tak jsou šťastní, spokojení.*“), respektem a přijetím („*Přátelství, resp. existence dobrého přítele je vzácný dar, v němž vzájemně přijímáme druhého takového, jaký je, v dobrém i ve zlém, a můžeme společně sdílet prostor vzájemné otevřenosti, v němž nemusíme hrát žádné role a nijak se stylizovat.*“).

Kategorie odpovědí na otázku č. 2. „Co je pro Vás v přátelství důležité?“

Adolescenti:

Odpovědi na tuto otázku (které byly znatelně stručnější) jsem u adolescentů sloučila do podobných kategorií, jako tomu bylo u předchozího dotazu, pouze jich vznikl nižší počet: **důvěra, podpora, důvěrná komunikace a sdílení, pozitivní emoce, humor, společné záležitosti, stabilita, respekt a přijetí, pouto**. Pro adolescenty jsou dle odpovědí nejdůležitější ty charakteristiky přátelství, které souvisí s důvěrou („*Důvěra, spolehlivost, pochopení.*“). To odpovídá i první otázce kvalitativní části. Velmi důležitá je opět podpora („*Ví, jak mi pomoci.*“), dále pak důvěrná komunikace a sdílení („*Člověk, se kterým sdílím svůj život.*“), společné záležitosti („*Společné zážitky nebo podobné názory.*“), humor („*Umí mě rozesmát.*“), pozitivní emoce („*Vzájemná náklonnost.*“), stabilita („*Je to stálost, jistota.*“), pouto („*Souznění.*“) a respekt a přijetí („*Je to ta výhoda, že mohu být sám sebou.*“). Tento výsledek v podstatě odpovídá tomu, co jsem uvedla již u první otázky kvalitativní části.

Mladí dospělí:

U mladých dospělých se získané kategorie shodovaly se skupinou adolescentů, tedy **důvěra, podpora, důvěrná komunikace a sdílení, pozitivní emoce, humor, společné záležitosti, stabilita, respekt a přijetí, pouto** a navíc vznikla i kategorie **osobní charakteristiky přítele**. Za nevýznamnější aspekt přátelství pokládají mladí dospělí shodně

s adolescenty důvěru („*Spolehlivost a důvěra*“). Následuje podpora („*Ochota vždy si vzájemně pomoci.*“), důvěrná komunikace a sdílení („*Možnost sdílení dobrých i zlých zkušeností.*“; „*Neskrývání.*“), respekt a přijetí („*Bezpodmínečné přijetí toho, jaká jsem, se všemi chybami a lidskými nedostatky, respekt a úcta k tomu, kdo jsem a co dělám.*“), stabilita („*Že mě neopustí.*“), společné záležitosti („*Společné zážitky, společně strávený čas.*“; „*Vzpomínat na společné minulé zážitky a utvářet ty budoucí.*“), humor („*Že si z něj můžu dělat legraci a nic to neohrozí.*“), pozitivní emoce („*Radost, když jsme spolu.*“), pouto („*Setkání s blízkým člověkem.*“) a osobnostní charakteristiky přítele („*To, že je kamarádka citlivá a trpělivá.*“). Vznik poslední jmenované kategorie přisuzují obratu od sebe k druhému, který by mohl odpovídat hledání intimity v tomto období.

Shrnutí kvalitativní části

U obou skupin je patrný výhradně pozitivní pohled na přátelství. Adolescenti i mladí dospělí jej vnímají jako velmi důležitý vztah zásadní pro život a shodují se také na základních charakteristikách, kterými přátelství líčí, pouze každá skupina mírně upřednostňuje jiný popis přátelství před ostatními (adolescenti vnímají přátelství hlavně jako podporu, mladí dospělí jako důvěrnou komunikaci a sdílení). Mladí dospělí popisují přátelství více do hloubky. Jejich odpovědi působí dojmem, že mají s přátelstvím bohatší zkušenosti, což je samozřejmě dáno i věkovým rozdílem a vývojovým obdobím, ve kterém se již vztahy stávají intimnějšími. Přátelství je oběma věkovými skupinami vnímáno jako významný zdroj podpory, pozitivních emocí, osobního růstu, prostor pro vlastní přirozenost a důvěrnou ventilaci veškerých emocí a problémů, a to často bez ohledu na vzdálenost mezi přáteli. Zatímco někteří adolescenti jsou již schopni velmi důvěrných přesahujících rozhovorů, jiní zatím upřednostňují větší množství méně blízkých kamarádů před jedním hlubším přátelstvím a jiní přemýšlejí, zda vůbec přátelství existuje. Mladí dospělí již mají více možností konfrontovat svůj přátelský vztah s partnerským vztahem, což dodává jejich přátelství další rozměr a nové charakteristiky, někteří stále upřednostňují zábavu a zajímavé zážitky. Charakteristiky nalezené v tomto výzkumném vzorku jsou zřejmě ovlivněny také převahou žen. Kategorie, které jsem získala analýzou kvalitativní části, v podstatě odpovídají kategoriím zkoumaným

v kvantitativním rozboru. Zkoumáním odpovědí na dvě otevřené otázky jsem získala velmi cenné informace a nahlédla do větší hloubky zkoumaného tématu.

Analýza odpovědí mi umožnila detailněji zachytit, co si adolescenti a mladí dospělí skutečně představují pod pojmem přátelství, co je pro ně v přátelství důležité, a jak se v tomto ohledu liší, aniž by byli omezeni pouze škálami. Kvalitativní část podle mě pomohla dokreslit zkoumané téma, lépe se zorientovat v charakteristikách přátelství a zachytit případné rozdíly mezi oběma skupinami na jiné, osobnější úrovni. Vzhledem ke komplexnosti tohoto druhu blízkého vztahu pokládám tuto hlubší analýzu za nezbytnou.

13. Diskuze

V diskuzi porovnám výsledky provedeného výzkumu s poznatky získanými v teoretické části, reflektuji průběh svého výzkumu, navrhnou další možné směry, kterými by se mohly výzkumy zabývat, a nastíním možnou aplikaci poznatků do psychologické praxe.

Když porovnávám teoretický základ, který jsem uvedla v první části práce, s výsledky získanými v empirické části, nacházím mnohé podobnosti. Zjišťovala jsem, zda se nějak liší charakteristiky přátelských vztahů v období adolescence a nastupující dospělosti.

Jak jsem zjistila při studiu odborných pramenů, mají tato vývojová období mnohé shodné znaky; přesto se jedná o dvě samostatné vývojové etapy. Je to patrné například ve vývoji identity, který je pro obě období stěžejním tématem. Zatímco v adolescenci se však jedná o hledání odpovědí na otázku „Kdo jsem?“, v nastupující dospělosti se mladý člověk ptá „Kam patřím?“, „Kudy vede moje cesta?“. V oblasti přátelských vztahů lze vysledovat následující vývoj: V adolescenci je význam vrstevníků značný (Santrock, 2010), vytvářejí se širší skupiny přátel i menší party (Cotterell, 2007), což tvoří základ pro intimní párová přátelství (která byla předmětem mého výzkumu). Dospívající jsou obvykle velmi aktivní v navazování různých kontaktů (Cotterell, 2007), což jim umožňuje hledat pro sebe toho správného kamaráda. Vrstevníci jsou v období adolescence často zdrojem potvrzení vlastní identity (Vágnerová, 2000; Macek, 1999); dospívajícímu velmi záleží na názoru skupiny. Zároveň jsou důležití i jako opora při náročných vývojových změnách, kterými adolescenti procházejí. Bližší přátelství se vytvářejí na základě určité podobnosti dvou lidí (Santrock, 2010) a prožívání společných aktivit, které navozují pocity pohody a spokojenosti. Postupně se mezi přáteli vytváří závazek a probíhá vzájemné otevírání, což značí vznikající intimitu (Santrock, 2010). Ta se projevuje při komunikaci přátel, která se odlišuje od komunikace mezi běžnými známými lidmi (Planalp & Benson, 1992). Blízcí kamarádi spolu prožívají pozitivní emoce, spoléhají se na dostupnost druhého a obrací se k sobě s důvěrou (Širůček &

Širůčková, 2006). V zásadě se dá říci, že v adolescenci dochází k nalézání a počátečnímu budování opravdových párových přátelství.

Nastupující dospělost coby další vývojové období se v oblasti přátelských vztahů vyznačuje na jedné straně zejména prohlubující se intimitou, porozuměním (Stanley, 2011) a stabilizací přátelství, na straně druhé také úbytkem společných činností (Osgood & Lee, dle Arnett, 2009) (resp. snížením frekvence kontaktů, při kterých ke společným aktivitám dochází). Přátelství se oproti adolescenci integruje a zjednodušuje, počet kamarádů je nižší (Collins & van Dulmen, dle Santrock, 2010). Někdy také dochází k poklesu spokojenosti a závazku mezi přáteli, zejména po nástupu na vysokou školu (Oswald & Clark, 2003). Vzhledem k tomu, že v období nastupující dospělosti mladí lidé experimentují se závazky i v milostných vztazích, stávají se tyto vztahy často prioritou oproti těm přátelským a významněji přispívají k psychické pohodě (v tomto ohledu navíc hrají významnou roli i rodiče, zejména vztah s matkou) (Demir, 2010). Ostatně je to i vývojový úkol těchto let, naučit se žít v intimním partnerském vztahu (Erikson, 2002).

Výsledky *kvantitativní analýzy* v empirické části potvrdily Demirovo zjištění (2010), že mladí dospělí stavějí milostného partnera výše v hierarchii důležitých vztahů oproti adolescentům; obě skupiny pak mají na nejvyšší příčce rodiče, dále sourozence a po nich následuje přátelství. Dalším výstupem mého výzkumu je zjištění, že témata konverzace se mezi adolescenty a mladými dospělými spíše nemění, kromě oblasti školních a pracovních témat, která více mezi sebou probírají mladí dospělí. Odpovídá to zaměření nastupující dospělosti, kdy se lidé snaží najít své místo právě v oblasti studia a zaměstnání (Arnett, 2009), proto se zřejmě o těchto tématech více baví se svými blízkými přáteli. Rozdíl byl zjištěn také v tématu společných plánů, které bylo častěji probíráno mezi adolescenty. Význam společných plánů byl potvrzen i v jiné části dotazníku, kde adolescenti výše skórovali v otázce týkající se společného plánování. Je to pochopitelné vzhledem k tomu, že se rozvíjí vzájemná závislost a závazek v jejich přátelství, které jsou z velké části živeny právě společnými zážitky. Společné plánování tedy zřejmě upevňuje a potvrzuje závazek.

Adolescenti jsou si navíc vědomi dostatku času, který je jim na uskutečnění plánů k dispozici.

Společné činnosti se u adolescentů a mladých dospělých významně neliší, kromě jediné aktivity: jedná se o navštěvování klubů a diskoték, které se častěji vyskytuje u adolescentů. Částečně se tedy potvrzuje zjištění Osgooda a Leehe (dle Arnett, 2009), že určité společné aktivity přátel se mění, resp. jejich atraktivita pro mladé dospělé se snižuje. Zároveň je zajímavé, že mladí dospělí výše skórovali v položce týkající se společných neobvyklých zážitků. To zase poukazuje na tendenci experimentovat, která je v nastupující dospělosti obvyklá (Arnett, 2009) (neobvyklé zážitky mohou nastat např. při cestování, které je v období nastupující dospělosti oblíbené).

Intimita zůstává v adolescenci i nastupující dospělosti na podobné úrovni, pouze u mladých dospělých byl zaznamenáno častější sdílení detailů ohledně partnerského vztahu s blízkým kamarádem. Interpretuji to jako důsledek hledání a ověřování správného partnera, což je pro nastupující dospělost příznačné (Arnett, 2009), k čemuž dobře slouží také probírání tohoto tématu s blízkým přítelem. Kategorii intimity jsem zkoumala také pomocí modifikované *Škály obsazení druhého ve vlastním já* (Aron, Aron, & Smollan, 1992). Mezi adolescenty a mladými dospělými nebyl zjištěn rozdíl ve vnímání obsazení druhého ve vlastním „já“.

U mladých dospělých se ukázala zvyšující se vzájemná důvěra mezi přáteli, což mohou pokládat za znak stabilizace a integrace přátelského vztahu, o kterém hovoří Collins a van Dulmen (dle Santrock, 2010). Vzájemná podpora se sice u obou skupin významně nelišila, nicméně určitý rozdíl v odpovědích se ukázal; mladí dospělí skórovali v otázkách týkajících se podpory přítele výše (byť ne signifikantně). Může to odpovídat lepšímu porozumění potřebám druhého (Stanley, 2011), které pak vede ke kvalitnějšímu poskytování podpory.

Pozitivní emoční ladění u adolescentů i mladých dospělých v mém výzkumném vzorku se ukázalo jako shodné. Nepotvrdilo se zde tedy zjištění Oswalda a Clarka (2003), že jsou mladí dospělí často po vstupu na vysokou školu ve

svém přátelském vztahu méně spokojení. Důvodem by mohlo být naopak sblížení obou přátel v důsledku potřeby sdílení nově získaných rolí a pocíťovaná podpora přítele v době významné životní změny, kterou vstup na vysokou školu představuje.

Ukázalo se, že s vyšším věkem respondentů se snížila frekvence vzájemného kontaktu. Adolescenti v mém výzkumném souboru se se svými přáteli scházejí častěji a častější kontakt je pro ně také významnější. Koresponduje to se zjištěním Osgooda a Leeche (dle Arnett, 2009). Mladí dospělí mají méně času než adolescenti, vzhledem k získávání dovedností ohledně vztahových a pracovních závazků. Také studium různých vysokých škol (nebo studium jen jednoho z kamarádů) snižuje počet příležitostí ke vzájemnému setkávání přátel.

Co se týká kvality komunikace, nebyly zjištěny významné rozdíly mezi oběma zkoumanými skupinami. Mírný rozdíl byl zaznamenán pouze v častější výměně názorů, kterou deklarovali mladí dospělí, což bych interpretovala potřebou sdílet a diskutovat nově nabyté zkušenosti, které plynou z nově zakoušených rolí mladých dospělých. Přispívá to k upevnění identity, což je v tomto období stěžejní (Arnett, 2009). Adolescenti pak ve své komunikaci akcentují zejména naladění na stejnou vlnu a vysoké porozumění druhému, což může být dáno intenzivním kontaktem a emoční konvergencí nebo emoční nákazou (Slaměnik, 2011).

Analýza sémantického diferenciálu ukázala významný rozdíl pouze v dimenzi aktivity, kde skórovali výše adolescenti. Přátelství adolescentů může být dynamičtější oproti mladým dospělým zřejmě díky možnosti intenzivnějšího kontaktu.

Kvalitativní analýza empirické části sloužila zejména jako rozšíření získaných poznatků. Rozdíl se ukázal především v hlubším a barvitějším popisu přátelství mladými dospělými. To svědčí opět pro potvrzení vyšší integrovanosti a vážnosti přátelského vztahu v období nastupující dospělosti (Collins & van Dulmen, dle Santrock, 2010). U mladých dospělých se ukázala tendence konfrontovat přátelský vztah s milostným vztahem a zároveň potěšení z neobvyklých zážitků s přáteli. Obojí odpovídá charakteristikám nastupující dospělosti (Arnett, 2009).

Ke všem výše uvedeným výsledkům a srovnáním chci dodat, že se jedná pouze o výstupy z analýzy mého výzkumného souboru, tudíž neusiluji o jejich zobecnění. Zhodnocení výzkumného procesu uvádím v následující podkapitole.

13.1 Zhodnocení výzkumného procesu

Můj výzkumný soubor vzhledem k počtu respondentů neaspiruje na reprezentativitu. Jsem si také vědoma toho, že odpovídalo více žen; zřejmě z toho důvodu, že jsou více zaměřené na vztahovou oblast života a raději o této problematice hovoří. Nicméně i odpovědi získané od mužů byly často velmi bohaté a zajímavé (mám na mysli odpovědi v kvalitativní části šetření), z čehož si dovolím soudit, že se o své pocity rádi podělili. Výzkumy přátelství jsou často konstruovány tak, že muži ve výzkumném souboru jsou porovnáváni s kategoriemi přátelství, které spíše odpovídají ženským specifikům (Cotterell, 2007). Muži a ženy však mají poněkud odlišné vnímání, prožívání i chování v přátelských vztazích. Snažila jsem se vytvořit zkoumané kategorie pečlivě podle odpovědí respondentů získaných v předvýzkumu (odpovídali muži i ženy), je ovšem možné, že i přesto jsem vytvořila spíše femininně orientovaný dotazník. Mohla jsem jej více zaměřit na společné aktivity přátel, což bývá doménou mužských přátelství (Slaměnik, 2011; Soudková, 2006).

Mohla jsem zvolit i jiný design výzkumu; například u osob ve věku odpovídajícím nastupující dospělosti retrospektivně zjišťovat, jaké bylo jejich přátelství v adolescenci a jaké je nyní. Zachytila bych tak větší kontinuitu přátelského vztahu.

Co se týká položek dotazníku, bylo by zřejmě možné doplnit i další otázky zjišťující demografické údaje respondentů a jejich kamarádů (věk kamaráda; velikost města, odkud respondent a jeho přítel pocházejí; zda navštěvují stejnou školu; má nebo nemá-li respondent milostný vztah atd.). Vhodná by byla i otázka, kde a jak se respondent s kamarádem seznámili (to by mohl být zajímavý zdroj informací) a kolik lidí ve svém okolí považuje za blízké přátele. V dotazníku jsem uvedla instrukci, aby si respondent představil jednoho svého blízkého kamaráda, kterého se bude celý

dotazník týkat. Udržení představy kamaráda jsem mohla více ošetřit a pojistit např. požádáním respondenta o napsání křestního jména nebo přezdívky kamaráda, o kterém bude v dotazníku přemýšlet (ale domnívám se, že mnoho respondentů by se pak bálo ztráty anonymity). Co se týče pořadí položek, uvažovala jsem o umístění kvalitativních otázek na začátek dotazníku, ještě před hlavní částí (Úloha II), aby se respondenti naladili na svého nejbližšího přítele prostřednictvím podrobnějších odpovědí a lépe si uvědomovali své postoje, prožitky atd. Nakonec jsem však zvolila konečné pořadí položek tak (viz Příloha č. 1), aby právě zamyšlení nad škálovacími otázkami pomohlo respondentům naladit se na odpovědi v kvalitativní části. Navíc si myslím, že otevřené otázky bezprostředně na začátku dotazníku by respondenty značně vyčerpaly. Úloha V, tedy modifikovaná *Škála obsazení druhého ve vlastním já* (Aron, Aron, & Smollan, 1992) mohla zůstat v nezměněné podobě (se sedmi dvojicemi kružnic); možná by se skutečně ukázaly významnější rozdíly, kdyby byly měřeny jemnějším měřítkem. Zkrácená forma škály se mi však zdála vhodná kvůli usnadnění úkolu respondentům.

Načasování sběru dat považuji za vhodně zvolené vzhledem ke zkouškovému období mladých dospělých a ukončenému prvnímu pololetí dospívajících, kdy jsem předpokládala více času a ochoty k vyplnění dotazníku u obou věkových skupin. Administrace a distribuce dotazníku mohla proběhnout pro některé respondenty zřejmě pohodlnějším způsobem, tedy prostřednictvím online dotazníku, který by nebylo nutné stahovat do počítače a posílat nazpět. Jak jsem již vysvětlila v empirické části práce, zvolila jsem formu přílohy v e-mailu, protože jsem nenalezla natolik vhodný online formulář, který by pojal celý můj dotazník včetně sémantického diferenciálu a modifikované *Škály obsazení druhého ve vlastním já*. V e-mailu, který obsahoval úvod k dotazníku, bylo vysvětleno, proč jsem zvolila tuto formu distribuce. Spolu s vyplněnými dotazníky mi e-mailem přišlo i mnoho reakcí od respondentů. Většina z nich byla velmi pozitivní. Respondenti kladně hodnotili zpracování dotazníku a oceňovali zajímavé téma, které je přimělo k zamyšlení nad vlastním přátelstvím (jejich zaujetí bylo patrné z kvalitativních odpovědí). Několik reakcí dle očekávání reflektovalo značnou délku dotazníku, která však byla vyvážena

atraktivitou tématu (dle respondentů). Tyto reakce pro mě byly příjemným překvapením. Někteří respondenti negativně hodnotili právě e-mailovou formu distribuce dotazníku, jiní naopak přiznali, že jim byla tato forma bližší.

Vzhledem k dynamice a rozmanitosti období adolescence jsem mohla rozdělit dospívající respondenty do více věkových kategorií, abych mohla zachytit případně jemnější změny uvnitř tohoto období a kontinuální přechod k nastupující dospělosti. Uvědomuji si rozdíl mezi 15letým a 20letým adolescentem.

13.2 Návrhy na další výzkum a aplikaci poznatků

V průběhu analýzy dat se ukazovaly další možné cesty, kterými by se mohl výzkum přátelských vztahů ubírat. Ve své práci jsem se sice zaměřila na intimní párové přátelství, nicméně při analýze odborných zdrojů mě zaujal Cotterellův model skupin a part (2007). Analýza sítí přátel např. prostřednictvím metody sociomappingu (Bahbouh, 1996) v českém prostředí a v různých vývojových obdobích by jistě přinesla zajímavé výsledky. Zajímalo by mě zejména výstup takového šetření v období nastupující a mladé dospělosti. Jak jsem již zmínila v teoretické části, i v tomto věkovém období pokládám přátelství více lidí za cenné a obohacující pro jednotlivce, ale také pro jeho rodinu. Zkoumat skupiny dospělých lidí a charakter jejich přátelství v širších souvislostech (např. vliv na vývoj dětí, které se díky svým rodičům stávají součástí takové skupiny; vliv na partnerské vztahy uvnitř skupiny atd.) vnímám jako důležitý úkol do budoucna.

Další zajímavé poznatky by mohla přinést analýza rozdílů mezi známými vrstevníky, běžnými kamarády a nejlepšími přáteli, případně hledání odpovědi na otázku, co je klíčovým okamžikem přerodu obyčejného „kamarádství od vidění“ (tj. vztah, ve kterém jsou lidé pouze v povrchném kontaktu, a není mezi nimi vytvořeno silnější pouto) v blízké přátelství. Bylo by možné zkoumat nejen obsahové charakteristiky těchto vztahů, ale také vnímání pojmů „známý“, „kamarád“, „přítel“, „přítel na sociální síti“ (např. i v mé práci užitým sémantickým diferencíalem) a porovnat jejich významy s ohledem na věk, místo bydliště, pohlaví a další charakteristiky.

Vzhledem k narůstajícímu technologickému pokroku a dostupnosti internetu téměř všem věkovým kategoriím je podle mě velkým tématem virtuální realita a přátelské vztahy v tomto specifickém prostředí.

Více než vhodný by byl longitudinální výzkum, který by kontinuálně zachycoval cenné detaily ve vývoji přátelství.

Zkušenost s kvalitativní částí výzkumu v mé práci mě utvrdila v přesvědčení, že vztahová témata se bez kvalitativních výpovědí téměř neobejdou. Autentické výpovědi probandů považuji za obohacující cestu k podstatě zkoumané problematiky, která nabízí různá vysvětlení a interpretace. Rozšíření zkoumání přátelských vztahů o kvalitativní složku považuji za vhodné. Několikrát jsem ve své práci narazila na rozdíl v přátelských vztazích mezi muži a ženami, tudíž by mě zajímal hlubší pohled na tyto odlišnosti právě prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Také přátelství mezi jedinci opačného pohlaví je často diskutovaná otázka, která by si zasloužila bližší analýzu, a to i napříč vývojovými obdobími od adolescence do stáří.

Aplikace poznatků získaných zkoumáním přátelských vztahů by mohla obohatit zejména oblasti poradenství, psychoterapie a krizové intervence. Protože je přátelství jedním z důležitých zdrojů sociální opory, měli by pracovníci v pomáhajících profesích, resp. psychologové, znát určitá vývojová specifika nejen vývojových etap života, ale právě zvláštnosti přátelských vztahů v těchto obdobích. Měli by být schopní provádět své klienty změnami ve vztazích, které je mohou mnohdy překvapit, a také jim pomáhat přátelské vztahy pěstovat, právě kvůli jejich nezastupitelné podpůrné roli.

„Ze všeho, co moudrost připravila k blaženému životu, není nic větší, nic plodnější, nic příjemnější než přátelství.“

Epikúros

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo odpovědět na otázku, zda a jak se liší přátelské vztahy v období adolescence a nastupující dospělosti. V teoretické části práce jsem uvedla některé odborné prameny, které mi umožnily (zároveň s předvýzkumem) vytvořit výčet kategorií charakterizujících přátelství. Uvědomuji si, že téma těsných vztahů, respektive přátelství, které je jejich druhem, je nesmírně široké a bohaté. Proto jsem psala tuto práci od začátku s vědomím, že použiji jen zlomek dostupných zdrojů a poznatků v dané oblasti. Získané kategorie zastupující jednotlivé charakteristiky přátelství, byly posléze podrobeny kvantitativnímu a kvalitativnímu šetření. Výsledky ukázaly, že v období mezi adolescencí a nastupující dospělostí dochází pouze k mírným změnám v charakteru přátelství. Jedná se spíše o pozvolný vývoj, navíc nerovnoměrný v různých oblastech. Tento výsledek se však odvíjí pouze od rozboru výsledků mého výzkumného souboru, neaspiruje na zobecnění.

Stejně jako láska, je i přátelství denně omílaným pojmem, o němž by se snad dalo tvrdit, že je již zcela prozkoumán a nelze v něm nalézt nic nového. Naopak; při tvorbě této práce jsem si často uvědomovala, jak mě tento vzácný vztah dokáže stále překvapovat. Nedělo se to jen v souvislosti s mým vlastním životem, ale také při čtení odpovědí respondentů na otázky „*Co pro Vás znamená přátelství*“ a „*Co je pro Vás v přátelství nejdůležitější?*“. Z reakcí na tyto otázky se dalo vyčíst mimo jiné i to, že přes orientaci naší doby na výkon a individualitu je přimknutí se k druhému člověku v blízkém přátelství stále živou potřebou.

Svou diplomovou práci uzavírám připomínkou, že přátelství je složitý vztah dvou jedinečných bytostí; tudíž se jedná vždy o originálně vytvořené pouto. Proto není možné jej zcela obsáhnout a beze zbytku analyzovat – vždy nám zůstane skryto *něco* nepostihnutelného; *něco*, co je exkluzivní záležitostí právě jen dvou přátel.

Seznam použité literatury

- Anderson, C., & Keltner, D. (2004). The emotional convergence hypothesis: Implications for individuals, relationships, and cultures. In L. Z. Tiedens & C. W. Leach (Eds.), *The social life of emotions* (pp. 144-163).
- Arnett, J. J. (1998). Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development*, 41, 295-315.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Arnett, J. J. (2006). Suffering, selfish, slackers? Myths and reality about emerging adults. *Journal of Youth and Adults*, 36, 23-29.
- Arnett, J. J. (2009). *Adolescence and emerging adulthood* (3rd ed.). New Jersey: Pearson Education.
- Aron, A., Aron, E. N., & Smollan, D. (1992). Inclusion of other in the self scale and the structure of interpersonal closeness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(4), 596-612.
- Aron, A., Mashek, D. J., & Aron, E. N. (2004). Closeness as including other in the self. In D. J. Mashek, & A. Aron (Eds.), *Handbook of closeness and intimacy* (pp. 27-41). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Asendorpf, J. B., & Wilpers, S. (1998). Personality effects on social relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1531-1544.
- Bahbouh, R. (1996). *Využití sociomappingu u malých sociálních skupin*. Nepublikovaná diplomová práce, Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Bahník, V. (1975). *O lásce, přátelství a štěstí: Antické sentence*. Praha: Svoboda.
- Baril, H., Julien, D., Chatrand, E., & Dubé, M. (2009). Females' quality of relationships in adolescence and friendship support in adulthood. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 41(3), 161-168.

- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Berscheid, E., & Ammazalorso, H. (2003). Emotional experience in close relationships. In G. J. O. Fletcher, & M. S. Clark (Eds.), *Blackwell Handbook of Social Psychology: Interpersonal Processes* (pp. 308-330). Malden: Blackwell Publishing.
- Buber, M. (1969). *Já a ty*. Praha: Mladá fronta.
- Cook, E. C., Buehler, Ch., & Blair, B. L. (2013). Adolescents' emotional reactivity across relationship contexts. *Developmental Psychology*, 49(2), 341–352.
- Cook, T. D., Deng, Y., & Morgano, E. (2007). Friendship influences during early adolescence: The special role of friends' grade point average. *Journal of research on adolescence*, 17(2), 325–356.
- Corneau, G. (2004). *Anatomie lásky: Vztahy otec – dcera, matka – syn a jejich vliv na budoucí partnerské vztahy* (2nd ed.). Praha: Portál.
- Corsano, P., Majorano, M., & Champretavy, L. (2006). Psychological well-being in adolescence: The contribution of interpersonal relations and experience of being alone. *Adolescence*, 41(162), 341-354.
- Cotterell, J. (2007). *Social network in youth and adolescence* (2nd ed.). London: Routledge.
- Demir, M. (2010). Close relationships and happiness among emerging adults. *Journal of Happiness Studies*, 11, 293–313.
- Dunphy, D. C. (1963). The social structure of urban adolescent peer groups. *Sociometry*, 26, 230-246.
- Erikson, E. H. (1996). *Osm věků člověka*. Praha: Propsy.
- Erikson, E. H. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.

- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Frank, K. A. (1995). Identifying cohesive subgroups. *Social Networks*, 17, 27-56.
- Fromm, E. (2006). *Umění milovat*. Praha: Český klub.
- Galambos, N. L., Barker, E. T., Krahn, H. J. (2006). Depression, self-esteem, and anger in emerging adulthood: Seven-year trajectories. *Developmental Psychology*, 42(2), 350-365.
- Gavin, L. A., Furman, W. (1989). Age differences in adolescents' perceptions of their peer groups. *Developmental Psychology*, 25(5), 827-834.
- Gottman, J. M., & Parker, J. G. (1987). *Conversations of friends*. New York: Cambridge University Press.
- Hejazi, E., & Solimani, H. (2011). The quality of friendship, friendship reciprocity and resilience. *Journal of Behavioral Sciences*, 4, 319-325.
- Janoušek, J., & Slaměník, I. (2008). Sociální motivace. In J. Výrost, & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (2nd Rev. ed.), (pp. 147-160). Praha: Grada.
- Křivohlavý, J. (2004). *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Křivohlavý, J. (2007). *Psychologie vděčnosti a nevděčnosti: Kudy vede cesta k přátelství?* Praha: Grada.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Macek, P. (1999). *Adolescence: Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál.
- Masten, C. L., Telzer, E. H., Fuligni, A. J., Lieberman, M. D., & Eisenberger, N. I. (2012). Time spent with friends in adolescence relates to less neural sensitivity to later peer rejection. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7, 106-114.

- Matějček, Z. (2007). *Co, kdy a jak ve výchově dětí* (4th ed.). Praha: Portál.
- Matějček, Z. (1994). *Co děti nejvíc potřebují* (3rd ed.). Praha: Portál.
- Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- Mendelson, M. J., & Aboud, F. E. (1999). Measuring friendship quality in late adolescents and young adults: McGill friendship questionnaires. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 31, 130-132.
- Osgood, Ch. E., Suci, G. J., & Tannenbaum, P. H. (1957). *The measurement of meaning*. Urbana: University of Illinois press.
- Oswald, D. L., & Clark, E. M. (2003). Best friends forever?: High school best friendships and the transition to college. *Personal Relationships*, 10, 187-196.
- Piaget, J. (1999). *Psychologie inteligence* (2nd ed.). Praha: Portál.
- Piaget, J., & Inhelderová, B. (2007). *Psychologie dítěte* (4th ed.). Praha: Portál.
- Planalp, S., & Benson, A. (1992). Friends' and acquaintances' conversations I: Perceived differences. *Journal of Social and Personal Relationships*, 9, 483-506.
- Ponti, L., Guarnieri, S., Smorti, A., & Tani, F. (2010). A measure for the study of friendship and romantic relationship quality from adolescence to early adulthood. *The Open Psychology Journal*, 3, 76-87.
- Rempel, J. K., Holmes, J. G., & Zanna, M. P. (1985). Trust in Close Relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(1), 95-112.
- Rempel, J. K., Ross, M., & Holmes, J. G. (2001). Trust and communicated attributions in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81(1), 57-54.
- Rusbult, C. E., Arraiga, X. B., & Agnew, Ch. R. (2003). Interdependence in close relationships. In G. J. O. Fletcher, & M. S. Clark (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes* (pp. 359-387). Malden: Blackwell Publishing.

- Rusbult, C. E., & Buunk, B. P. (1993). Commitment processes in close relationships: An interdependence analysis. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10(2), 175-204.
- Říčan, P. (2006). *Cesta životem: Vývojová psychologie* (2nd Rev. ed.). Praha: Portál.
- Santrock, J. W. (2010). *Adolescence* (13th ed.). New York: McGraw-Hill.
- Selfhout, M. H. W., Branje, S. J. T., & Meeus, W. H. J. (2009). Developmental trajectories of perceived friendship intimacy, constructive problem solving, and depression from early to late adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 251–264.
- Shanahan, M. J., Elder, G. H., Jr., Burchinal, M., & Conger, R. D. (1996). Adolescent paid labor and relationships with parents: Early work - family linkages. *Child Development*, 67, 2183-22.
- Sieving, R. E., Eisenberg, M. E., Pettingell, S., & Skay, C. (2006). Friends' influence on adolescents' first sexual intercourse. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 38(1), 13–19.
- Simpson, J. A., Fletcher, G. J. O., & Campbell, L. (2003). The structure and function of ideal standards in close relationships. In G. J. O. Fletcher, & M. S. Clark (Eds.), *Blackwell handbook of social psychology: Interpersonal processes* (pp. 86-106). Malden: Blackwell Publishing.
- Slaměník, I. (2008). Afiliace, atraktivita, láska. In J. Výrost, & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (2nd Rev. ed.), (pp. 249-265). Praha: Grada.
- Slaměník, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada.
- Soudková, M. (2006). *O zdravých vztazích mezi lidmi: Přátelství a manželství*. Brno: Doplněk.
- Stanley, P. (2011). 'Twenty something': The social policy and practice implications of emerging adulthood. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 23(3), 50-57.

- Širůček, J., & Širůčková, M. (2006). Vývoj a zkoumání vrstevnických vztahů. In P. Macek, & L. Lacinová (Eds.), *Vztahy v dospívání* (pp. 41-53). Brno: Barrister & Principal.
- Šmahel, D., & Konečný, Š. (2006). Vztahy na internetu: Fantazie i zklamání. In P. Macek, & L. Lacinová (Eds.), *Vztahy v dospívání* (pp. 161-174). Brno: Barrister & Principal.
- Šulová, L. (2005). *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum.
- Thibaut, J. W., & Kelley, H. (1961). *The social psychology of groups*. New York: Wiley & Sons.
- Vykoukalová, Z. (2006). Mobilní komunikace: Transformace komunikačních vzorců generace SMS? In P. Macek, & L. Lacinová (Eds.), *Vztahy v dospívání* (pp. 175-193). Brno: Barrister & Principal.
- Výrost, J. (2008). Osobní vztahy. In J. Výrost, & I. Slaměník (Eds.), *Sociální psychologie* (2nd Rev. ed.), (pp. 233-248). Praha: Grada.
- Walen, H. R., & Lachman, M. E. (2000). Social support and strain from partner, family, and friends: Costs and benefits for men and women in adulthood. *Journal of Social and Personal Relationships*, 17, 5–30.
- Waldrip, A. M., Malcolm, K. T., & Jensen-Campbell, L. A. (2008). With a little help from your friends: The importance of high-quality friendships on early adolescent adjustment. *Social Development*, 17(4), 832-852.
- Willi, J. (2006). *Psychologie lásky: Osobní rozvoj cestou partnerského vztahu*. Praha: Portál.
- Zarbatany, L., Conley, R., & Pepper, S. (2004). Personality and gender differences in friendship needs and experiences in preadolescence and young adulthood. *International Journal of Behavioral Development*, 28(4), 299–310.

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník o přátelství

Prosím Vás o vyplnění následujícího dotazníku týkajícího se kamarádství.

Kamarádstvím mám na mysli vztah mezi lidmi stejného nebo opačného pohlaví, ve kterém se lidé mají rádi, jsou si blízcí, tráví spolu čas, ale nedochází mezi nimi k intimnímu tělesnému kontaktu a nejedná se o partnerský vztah.

Zkuste si nyní představit svého dobrého kamaráda nebo kamarádku, kterého/které se bude celý dotazník týkat. Všechny otázky a úkoly zodpovídejte s ohledem na tohoto vybraného kamaráda/kamarádku. Na otázky odpovídejte, jak nejlépe dovedete. Neexistuje žádná správná ani špatná odpověď, zajímá mě Váš názor. Pokud jste některou situaci popsanou v otázce dosud neprožil/a, zkuste si ji alespoň představit a odpovědět tak, jak byste se nejspíš zachoval/a i ve skutečnosti. Dotazník je anonymní, slouží pouze k vypracování diplomové práce.

Označte, prosím:

Jste: MUŽ / ŽENA

Váš kamarád je: MUŽ / ŽENA

Prosím, uveďte:

Váš věk: _____

Typ školy nebo Vaše zaměstnání: _____

Jak dlouho se s Vaším kamarádem/Vaší kamarádkou přátelíte: _____

I. Z následujících osob vyberte a označte **čtyři**, které jsou pro Vás v životě nejdůležitější a seřadte je od 1 do 4 podle důležitosti (1 = nejdůležitější osoba, 2 = druhá nejdůležitější osoba, 3 = třetí nejdůležitější osoba, 4 = čtvrtá nejdůležitější osoba). Číslo připište před zvolenou osobu.

- a) spolužák/kolega
- b) kamarád (jeden nebo více)
- c) nejbližší kamarád
- d) partner
- e) rodič (jeden nebo oba)

f) sourozenec

g) prarodič (jeden nebo více)

h) ostatní členové rodiny (dítě, teta, bratranec)

i) učitel

j) jiná osoba (v případě potřeby doplňte další osobu):.....

II. Na škále od 1 do 7 označte, do jaké míry souhlasíte s daným výrokem.

(1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím). Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

Příklad: Právě se chystám vyplnit zajímavý dotazník.

1   2   3   4   5   6   7

1. Nemusíme s kamarádem/kamarádkou nic říkat, a přesto z výrazu tváře poznáme, co si ten druhý/ta druhá myslí.

1   2   3   4   5   6   7

2. Kamarádovi/kamarádce se svěřím, když mám z něčeho strach.

1   2   3   4   5   6   7

3. Věřím, že můj kamarád/moje kamarádka by se mnou zůstal/a, i kdyby mě ostatní známí opustili.

1   2   3   4   5   6   7

4. Mého kamaráda/mou kamarádku vnímám, jako by byl/a člen mojí rodiny.

1   2   3   4   5   6   7

5. Názor mého kamaráda/mé kamarádky je pro mě při rozhodování zásadní.

1   2   3   4   5   6   7

1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím. Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

6. Je pro mě důležité, abychom se s mým kamarádem/mou kamarádkou denně vídali/y.

1 2 3 4 5 6 7

7. Když je kamarád/ka nemocný/á, navštěvuji ho/ji.

1 2 3 4 5 6 7

8. Cítím, že se kamarád/ka stal/a mou součástí.

1 2 3 4 5 6 7

9. Cítím, že můj kamarád/moje kamarádka přesně rozumí tomu, co mu/jí říkám.

1 2 3 4 5 6 7

10. Když mi kamarád/ka svěří tajemství, nechám si ho pro sebe.

1 2 3 4 5 6 7

11. S kamarádem/kamarádkou si čas od času řekneme, že se máme rádi/rády.

1 2 3 4 5 6 7

12. Když kamarád/ka dělá něco, co se mi nelíbí, otevřeně mu/jí to řeknu.

1 2 3 4 5 6 7

13. S kamarádem/kamarádkou se nikdy nechytáme za ruce.

1 2 3 4 5 6 7

14. S mým kamarádem/mou kamarádkou stále něco plánujeme.

1 2 3 4 5 6 7

15. Když má kamarád/ka hlad, podělím se s ním/ní o své jídlo.

1 2 3 4 5 6 7

1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím. Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

16. S kamarádem/kamarádkou se cítím šťastně.

1   2   3   4   5   6   7

17. Když se kamarádovi/kamarádce nechce dělat to samé co mně, pokouším se ho/ji do toho přinutit.

1   2   3   4   5   6   7

18. Kamarádi si často řeknou i to, co by neřekli ani svému partnerovi.

1   2   3   4   5   6   7

19. Když vidím, že se kamarád/ka chystá udělat něco nebezpečného, snažím se mu/jí v tom zabránit.

1   2   3   4   5   6   7

20. S kamarádem/kamarádkou se obvykle smějeme stejným věcem.

1   2   3   4   5   6   7

21. Pro kamaráda/kamarádku jsem udělal/a i něco, co mě stálo velké úsilí.

1   2   3   4   5   6   7

22. Skoro každý den přemýšlím, co asi dělá můj kamarád/moje kamarádka.

1   2   3   4   5   6   7

23. Před kamarádem/kamarádkou se stydím plakat.

1   2   3   4   5   6   7

24. Nikdy bych nedopustil/a, abych svým chováním ohrozil/a naše kamarádství.

1   2   3   4   5   6   7

1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím. Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

25. S kamarádem/kamarádkou se nikdy nedotýkáme.

1 2 3 4 5 6 7

26. Cítím, že jsem s kamarádem/kamarádkou naladěn/a na stejnou vlnu.

1 2 3 4 5 6 7

27. Myslím, že naše kamarádství nebude trvat až do stáří.

1 2 3 4 5 6 7

28. Víím, s kým můj kamarád/moje kamarádka chodil/a nebo chodí.

1 2 3 4 5 6 7

29. Když si kamarád/ka nepřeje o něčem mluvit nebo něco dělat, nenutím ho/ji.

1 2 3 4 5 6 7

30. S kamarádem/kamarádkou se někdy cítím trapně.

1 2 3 4 5 6 7

31. Mám rád/a i některé kamarádovy/kamarádčiny nedostatky.

1 2 3 4 5 6 7

32. S kamarádem/kamarádkou spolu prožíváme hlavně neobvyklé zážitky.

1 2 3 4 5 6 7

33. Když si ze mě kamarád/ka dělá legraci, je mi to nepříjemné.

1 2 3 4 5 6 7

34. S kamarádem/kamarádkou probírám mnohé detaily ze svého partnerského vztahu.

1 2 3 4 5 6 7

1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím. Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

35. Když má kamarád/ka jiný názor než já, velmi mi to vadí.

1   2   3   4   5   6   7

36. Znáím rodinu mého kamaráda/mé kamarádky.

1   2   3   4   5   6   7

37. Můj kamarád/moje kamarádka mi může zavolat i v noci.

1   2   3   4   5   6   7

38. Když se kamarádovi/kamarádce něco povede, mám takovou radost, jako kdyby se to povedlo mně.

1   2   3   4   5   6   7

39. Nevím, kde má můj kamarád/moje kamarádka slabá místa.

1   2   3   4   5   6   7

40. Když mě něco moc tíží, svěřím se kamarádovi/kamarádce.

1   2   3   4   5   6   7

41. Když potřebuji pomoci (např. s učením, povinnostmi, něco zařídit, najít informace, uklidit), obrátím se na svého kamaráda/kamarádku.

1   2   3   4   5   6   7

42. S kamarádem/kamarádkou máme stejné koníčky.

1   2   3   4   5   6   7

43. Když se v mém životě stane něco úžasného, je můj kamarád/moje kamarádka mezi prvními, kdo o tom ví.

1   2   3   4   5   6   7

1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím. Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

44. Kamarád/ka mě přijímá takového/takovou, jaký/jaká jsem, i s mými chybami.

1   2   3   4   5   6   7

45. Před svým kamarádem/svou kamarádkou si nemusím na nic hrát, jsem sám/sama sebou.

1   2   3   4   5   6   7

46. Je pro mě důležité, aby můj kamarád /moje kamarádka měl/a podobný názor.

1   2   3   4   5   6   7

47. Svěřuji se kamarádovi/kamarádce se svými tajnými přáními.

1   2   3   4   5   6   7

48. S kamarádem/kamarádkou si často vyměňujeme názory.

1   2   3   4   5   6   7

49. Dávám si záležet na tom, abych plnil/a sliby, které kamarádovi/kamarádce dám.

1   2   3   4   5   6   7

50. Na svého kamaráda/svou kamarádku se často nemohu spolehnout.

1   2   3   4   5   6   7

51. Kamarád je se mnou i v obyčejných, nudných chvílích.

1   2   3   4   5   6   7

52. Očekávám, že se mě kamarád/ka zastane, když mi někdo bude křivdit.

1   2   3   4   5   6   7

53. S kamarádem/kamarádkou se někdy obejmeme.

1   2   3   4   5   6   7

1 = vůbec nesouhlasím; 2 = nesouhlasím; 3 = spíše nesouhlasím; 4 = nevím, něco mezi; 5 = spíše souhlasím; 6 = souhlasím; 7 = zcela souhlasím. Možnost 4 používejte pouze v nutných případech.

54. Kamarádovi/kamarádce říkám i věci, které bych nikomu jinému neřekl/a.

1   2   3   4   5   6   7

55. Stává se nám s kamarádem/kamarádkou, že vyslovíme nějakou věc současně.

1   2   3   4   5   6   7

56. Kdyby se v našem kamarádství něco pokazilo, bylo by pro mě lehké najít si nového kamaráda/novou kamarádku.

1   2   3   4   5   6   7

57. I když se kamarádem/kamarádkou nějaký čas nevidíme, informujeme se navzájem, co se v našich životech děje.

1   2   3   4   5   6   7

58. Často svého kamaráda/svou kamarádku rozesměju.

1   2   3   4   5   6   7

59. Když se kamarádovi/kamarádce stane něco hrozného, je mi stejně špatně, jako kdyby se to stalo mně.

1   2   3   4   5   6   7

60. Věřím, že můj kamarád/moje kamarádka nezneužije moje slabá místa proti mně.

1   2   3   4   5   6   7

III. Na následující otázky prosím odpovězte co nejpřesněji podle skutečnosti.

1. Jak často se osobně scházíte se svým kamarádem/svou kamarádkou?

- a) denně
- b) několikrát týdně
- c) několikrát měsíčně
- d) 1x měsíčně a méně

2. Jak často si s kamarádem/kamarádkou telefonujete?

- a) denně
- b) několikrát týdně
- c) několikrát měsíčně
- d) 1x měsíčně a méně

3. Jak často si s kamarádem/kamarádkou píšete smsky?

- a) denně
- b) několikrát týdně
- c) několikrát měsíčně
- d) 1x měsíčně a méně

4. Jak často si s kamarádem/kamarádkou píšete přes sociální sítě (Facebook, atd.)?

- a) denně
- b) několikrát týdně
- c) několikrát měsíčně
- d) 1x měsíčně a méně

5. Co s kamarádem/kamarádkou nejčastěji řešíte? Označte nejvýše čtyři témata, o kterých se bavíte nejčastěji a seřaďte je od 1 do 4 podle toho, jak často je řešíte (1 = nejčastější téma, 2 = druhé nejčastější téma, 3 = třetí nejčastější téma, atd.). Číslo napište před zvolenou možností.

- a) školní/pracovní témata
- b) záliby
- c) budoucnost
- d) milostné vztahy
- e) smrt
- f) sex
- g) rodinné vztahy (naše rodiče, sourozence)
- h) vrstevnické vztahy
- i) vzpomínky na minulé zážitky
- j) společné plány
- k) jiná témata (v případě potřeby doplňte): .....

6. Které činnosti s kamarádem/kamarádkou provozujete? Označte nejvýše čtyři Vaše nejčastější společné aktivity a seřaďte je od 1 do 4 podle toho, jak často je provozujete (1 = nejčastější aktivita, 2 = druhá nejčastější aktivita, 3 = třetí nejčastější aktivita, atd.). Číslo napište před zvolenou možností.

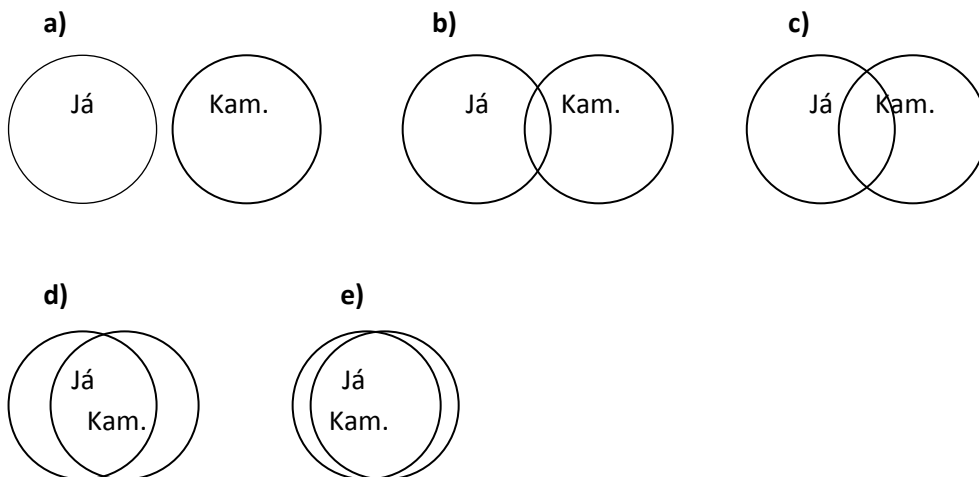
- a) sport aktivně
- b) sport pasivně (sledování utkání, soutěží)
- c) kultura (kino, divadlo, výstavy, muzea, ...)
- d) hraní počítačových her
- e) komunikace přes sociální síť
- f) výlety, procházky, čundry
- g) chovatelství (výcvik psa, práce s koňmi,...)
- h) chození na diskotéky, do klubů
- i) manuální práce (na zahradě, na stavbě,...)
- j) učení se, studium
- k) posezení (doma, v kavárně, čajovně, restauraci)
- l) výtvarná činnost
- m) jiná činnost (uvedte, pokud zde nějaká možnost chybí):.....

IV. Odpovězte na následující otázky vlastními slovy, jak nejlépe dovedete:

1. Co pro Vás znamená přátelství?

2. Co je pro Vás v přátelství důležité?

V. Označte, která z následujících dvojic kružnic nejlépe vystihuje vztah mezi Vámi a Vaším kamarádem/Vaší kamarádkou.

VI. Na stupnici 1-7 zakroužkujte, ke kterému přídavnému jménu se více blíží popis Vašeho přátelství. Neexistuje žádná správná ani špatná odpověď, jedná se pouze o to, jak to vnímáte Vy.

Příklad:

Jablko:

kulatý 1 2 3 4 5 6 7 hranatý

(poznámka: jablko vnímám rozhodně jako kulaté než jako hranaté)

kyselý 1 2 3 4 5 6 7 sladký

(poznámka: pro mě je jablko spíše sladké než kyselé, někdo to však může vnímat jinak)

Vaše přátelství:

dobrý 1 2 3 4 5 6 7 špatný

krásný 1 2 3 4 5 6 7 ošklivý

tvrdý 1 2 3 4 5 6 7 měkký

silný 1 2 3 4 5 6 7 slabý

klidný 1 2 3 4 5 6 7 nervózní

laskavý 1 2 3 4 5 6 7 krutý

hluboký 1 2 3 4 5 6 7 povrchní

příjemný 1 2 3 4 5 6 7 nepříjemný

šťastný 1 2 3 4 5 6 7 smutný

cenný 1 2 3 4 5 6 7 bezcenný

divoký 1 2 3 4 5 6 7 poklidný

uvolněný 1 2 3 4 5 6 7 napjatý

odvážný 1 2 3 4 5 6 7 ustrašený

bohatý 1 2 3 4 5 6 7 chudý

čestný 1 2 3 4 5 6 7 nečestný

aktivní 1 2 3 4 5 6 7 pasivní

svěží 1 2 3 4 5 6 7 fádňí
rychlý 1 2 3 4 5 6 7 pomalý
spravedlivý 1 2 3 4 5 6 7 nespravedlivý
drsný 1 2 3 4 5 6 7 jemný
blízky 1 2 3 4 5 6 7 vzdálený
výrazný 1 2 3 4 5 6 7 mdlý
zdravý 1 2 3 4 5 6 7 nemocný

Velmi Vám děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku!

Lucie Lacková

(studentka posledního ročníku oboru psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze)

Příloha č. 2: Předvýzkum

(zjišťování charakteristik přátelství sloužící jako podklad pro tvorbu zkoumaných kategorií)

„(Oslovení), můžete mi prosím stručně, klidně heslovitě, napsat pár věcí/pocitů/činností, které podle Vás charakterizují přátelství? Prostě co spolu přátelé prožívají, dělají, zažívají, sdílejí, řeší atd.“

Odpovědi:

- sdílení
- důvěra
- možnost plakat
- věřit si
- podporovat
- pomáhat
- mít rád
- když vím, že se mohu svěřovat
- když vím, že máme o čem mluvit
- když jsme vyladění
- když se nemusíme vidět třeba půl roku a stejně máme k sobě blízko
- možnost kdykoliv zavolat
- tolerance
- spolehnutí
- postaví se za mě
- odpustí mi chyby, které udělám
- nebude mě soudit
- dokáže povzbudit
- nenechá mě ve štychu
- myslí na mě
- vzájemně naslouchat
- měli by si rozumět i neverbálně
- sdílejí radost a smutek
- měli by se respektovat
- být psychickou oporou
- dva lidi se natolik dobře znají, ale přitom se o sobě pořád dozvídají něco nového
- když je jeden člověk v maléru tak mu přítel pomůže, protože ví, že pro něj by ten dotyčný udělal totéž
- řeší: vztahy, školu, práci, drobné radosti i starosti
- sportují, chodí za kulturou, chodí na pivo/víno
- spolehlivost
- diskrétnost
- pochopení
- porozumění
- humor
- důvěra

- spolehlivost
- opora
- zábava
- chození ven
- důvěra
- porozumění
- nezapomenutelné zážitky
- přátele spočítáš na prstech jedné ruky
- jistého přítele poznáš v nejisté situaci
- lidi, kteří se na sebe těší
- společný čas je s úsměvem
- společné zážitky
- zajímá mne, jak žijou, co se jim děje
- spoluprožívám s nimi jejich trable i radosti a oni prožívají se mnou mé
- když je problém, můžeme si zavolat a víme, že ten druhý tam pro nás je
- známe svá slabá místa a umíme si je prominout
- porozumění
- rovnaký zmysel pre humor, radosť z trávenia času spolu
- někdo, kdo tě má rád i pro tvé negativní vlastnosti, protože ho tvé nedostatky neurážejí, ale baví a zajímají a dovede říct: "To jsi prostě ty a líbíš se mi přesně takový, jaký jsi."
- probrat s ním vše možné i nemožné
- přítel tě vyslechne, poradí, pomůže, utěší
- je s ním sranda
- chceš s ním trávit čas
- otevřenost
- vzájemně se obohacují
- jsou ochotni pro sebe vykonat nějakou věc i za cenu vlastní oběti
- přátelé se přijímají takoví, jací jsou
- znají své klady stejně jako své chyby a nedostatky, ale to jim nebrání v jejich přátelství, právě naopak
- přítel je někdo, kdo za tebe dovede stejně dokončit větu, dřív než ji stačíš dokončit ty
- prožívají úspěchy i neúspěchy
- bavit se na jakékoli téma
- snaží se kontaktovat co nejčastěji
- samozřejmě si i občas vymění názory
- zůstávají přáteli, i když má druhý problémy, řeší je spolu
- silný pouta s člověkem, na kterýho se můžu kdykoli obrátit
- poplakat si
- jsem i já pro něj
- rozumět si i beze slov
- vědět o sobě každičký detail
- ztratit přítele je jako noční můra

- dá dřív, než ho o to stačíš požádat
- sdílení prkotin, nápadů, času a prostoru, občas i spacáku
- péče
- náhrada širší rodiny
- přítel je ten, kdo ti pomůže uklidit a ten nejlepší i mrtvolu...
- jistota
- vděčnost
- odpovědnost za přátelský vztah
- sdílení
- intimita
- společná historie a zkušenost
- vzájemná znalost
- souznění (naladění na společnou vlnu)
- společně prožívaný čas - sami dva nebo ve větší skupině
- klábosení u kafe/čaje/večeře
- kulturní akce
- společenské setkání a události
- telefonování, smskování, chatování, e-mailování
- témata sdílení: vztahy, vztahy, práce, vztahy, škola, vztahy, domácnost, koníčky, vztahy
- přítel je někdo, před kým se nemusíš stydět být slabý
- od koho už přijmout kritiku, když ne od přítele?
- přítel je strážce osobní morálky
- pokud si je člověk vědom přítelova nežádoucího chování, má téměř morální povinnost s tím něco udělat
- přítel tě má rád pro to i přes to jaký jsi
- přítel nastavuje kritické zrcadlo tvému chování
- známe se
- důvěřujeme si
- respektujeme se
- navzájem se udržujeme nohama na zemi
- sdílíme trápení i radost
- pomůžeme si i v noci
- pečujeme o sebe navzájem
- je-li kamarád rád, mám radost, je-li nešťastný, držím a trpím
- máme se rádi, i když o sobě víme všechno
- trávíme spolu čas a baví nás to
- řešíme všechno - od snídaně po vztahy, život i smrt
- umíme si odpustit i velká zklamání
- nezneužíváme důvěru
- navzájem si ze sebe děláme láskyplnou legraci
- radíme si v nejhorších chvílích
- bezpodmínečné přijetí
- nejčastěji řeší například vztahy - nejen partnerské, ale i rodinné
- vyměňují si zkušenosti

- dají na sebe
- vyvrtat si díry do hlavy
- neodsuzují se (možná v přijatelné míře) za svoje odlišné názory a jsou rádi, když mají stejné
- dodržují sliby
- myslí na sebe
- škádlí se
- potřebují se
- objímají se
- prožívají jakýsi způsob lásky, který je zase trochu jiný než partnerský, rodinný, mateřský... mají se tedy moc rádi
- důvěrná blízkost bez tělesné intimity
- "byli nazí a nestyděli se - Bible, Genesis"
- ten druhý někde je, i když spolu mluvíme 3/rok
- vím, že mu mohu volat kdykoli, i nad ránem
- přilne víc než bratr - Bible, Přísloví
- cítím svou důležitost pro něj
- ví o druhém, co někdy ani partner neví
- zpovědník (ale opravdu jen ve velmi omezeném rozsahu, nesmí nahrazovat partnera); podporuje mé další vztahy a partnerství
- otevřeně napomene
- miluje, ale zároveň je schopen vlastního partnerského vztahu
- naladění na stejnou notu
- stejný smysl pro humor
- stejný pohled na svět
- učí se od sebe navzájem
- úcta
- to nejvzácnější
- dar
- potřebuje péči
- blízkost i vzdálenost
- moudrost
- pravdivost;
- když se člověku daří, tak mu to kamarád nezávidí a upřímně mu to přeje
- když se člověku nedaří, kamarádovi je to líto a ne, že by mu to skrytě přál
- přátelé tě vyslyší a pak ti třeba poradí
- někdo, kdo tě upozorní, když děláš něco špatně a řekne ti svůj názor, ale tohle všechno tak, aby toho druhého neranil
- přátelé jsou pro mě ti, s kterými se cítím sama sebou
- ráda na ně myslím
- ráda pro ně něco dělám
- lidi, jejichž život mě zajímá a ráda ho sleduji
- přátelství, to je vždycky víc než láska
- originalita

- odlišnost
- vlídnost
- objektivita
- zvědavost
- postřeh
- nenucenost
- výstřednost
- jdou na pivo, jdou někam jinam, vlastně asi ani nemusí nikam chodit, o tom to až tak není, stačí jen to, že to něco dělají spolu
- sdílejí - sdílet všechno nejde, ale sdílí toho spolu dost, hlavně teda podstatný věci
- pocity - pocít, že se o toho druhého můžeš opřít, můžeš mu věřit, pocít, že jsi pro toho druhého důležitá
- to se musí někde vevnitř cítit...
- plány
- obyčejné všednodenní věci
- lásky, rozchody
- vlastně vše a bez obavy, že přítel bude k čemukoli přistupovat negativně
- očekává se upřímná rada
- kritika
- povzbuzení
- mám kamarádku vzdálenou 350 km - udržujeme přátelství tím, že se navštěvujeme (třeba jen 1x do roka), že si telefonujeme. Jakmile spolu skončíme mluvit, po 3 měsících okamžitě navážeme na skončený (přerušný) hovor a jedem dál
- naslouchání
- tajemství
- sport a jiné aktivity
- legrace
- výpomoc
- diskutovat
- nepředstírat
- rozumět
- plánovat
- trávit společný čas (restaurace, sport, výlet, divadlo)
- oboustranně udržovat kontakt
- ochota nezištně pomoci
- důvěra nechat si pomoci
- vzájemná závislost
- obsahování druhého (přejímání jeho postojů, zdrojů, znalostí, úspěchů, soc. postavení, jeho potřeby jsou i moje)
- empatie – pocítování ztráty jako moje vlastní ztráta
- asexualita
- něco, co neřeknu partnerovi
- sebeodhalení
- společné aktivity

Příloha č. 3: Frekvence konverzačních témat u adolescentů a mladých dospělých

Číslo u tématu vyjadřuje průměr odpovědi na položku úkolu 4 úlohy III v dotazníku. Jednotlivá témata byla hodnocena číslicí od 0 do 4. Čím vyšší hodnota, tím častěji se respondenti o tomto tématu se svými kamarády baví. Témata jsou seřazena od nejčastějších dle hodnocení adolescentů.

společná témata	adolescenti	mladí dospělí
milostné vztahy	1,92	2,34
školní/pracovní témata	1,64	2,23
společné plány	1,42	0,71
záliby	1,20	0,80
rodinné vztahy (naše rodiče, sourozence)	0,97	1,30
vzpomínky na minulé zážitky	0,89	0,65
budoucnost	0,63	0,86
vrstevnické vztahy	0,59	0,44
sex	0,48	0,24
jiná témata*	0,08	0,24
smrt	0,00	0,00

*např.: děti, obyčejné každodenní věci, ekonomika, politika, společnost, PC, mobilní technologie

Příloha č. 4: Frekvence společných činností u adolescentů a mladých dospělých

Číslo u aktivity vyjadřuje průměr odpovědi na položku úkolu 5 úlohy III v dotazníku. Jednotlivé aktivity byly hodnoceny číslicí od 0 do 4. Čím vyšší hodnota, tím častěji respondenti tuto činnost se svými kamarády provozují. Aktivity jsou seřazeny od nejčastějších dle hodnocení adolescentů.

společné aktivity	adolescenti	mladí dospělí
posezení (doma, v kavárně, čajovně, restauraci)	2,31	2,73
komunikace přes sociální síť	1,68	1,80
výlety, procházky, čundry	1,25	1,08
chození na diskotéky, do klubů	0,97	0,51
sport aktivně	0,86	0,78
kultura (kino, divadlo, výstavy, muzea, ...)	0,71	0,91
učení se, studium	0,48	0,48
jiná činnost*	0,42	0,22
sport pasivně (sledování utkání, soutěží)	0,31	0,08
hraní počítačových her	0,26	0,09
manuální práce (na zahradě, na stavbě,...)	0,14	0,04
chovatelství (výcvik psa, práce s koňmi,...)	0,02	0,14
výtvarná činnost	0,02	0,04

*např.: kulturní produkce (hudební, divadelní), taneční kurz, nakupování, hry (kulečnick, šachy), gastronomie (vaření, objevování pivovarů, gril), letní akce (tábory, brigády v zahraničí), práce, návštěva dětského hřiště s dětmi

Příloha č. 5: Rozdělení kvalitativních odpovědí do kategorií

(Čísla v závorce znázorňují, kolikrát probandi odpovídali na kategorie prostřednictvím uvedených pojmů)

Tab. 5.1: Odpovědi adolescentů na otázku „Co pro Vás znamená přátelství?“

<p>Podpora (39)</p>	<p>Podpora Pomoc Péče o vztah Porada Porozumění Objetí Ochrana Dostupnost kdykoli Pochopení Přání štěstí druhému</p>
<p>Důvěra (35)</p>	<p>Důvěra Upřímnost Spolehnutí</p>
<p>Důležitost vztahu (32)</p>	<p>Výjimečný vztah Hodně Součást života Jeden z nejdůležitějších vztahů Nejdůležitější věc v životě Pocit důležitosti pro někoho Všechno Nebýt sám Pevný bod ve vesmíru Vzácný dar Dlouhodobý vztah</p>

<p>Důvěrná komunikace a sdílení (30)</p>	<p>Sdílení sebe Sdílení dobrého i zlého Sdílení života Kritika Přijetí kritiky Sdílení tajemství Znát se navzájem Sdílení přání Sdílení Stejná vlna Rozumět si i beze slov Možnost ventilace problémů Komunikace bez zábran Naslouchání Otevřenost</p>
<p>Pouto (23)</p>	<p>Blížkost Spojenectví Sounáležitost Cítí se jako jeden Spřízněná duše Vzájemnost Jing a jang Druh lásky Mít rád, ale nemilovat Mít rád bez fyzické přitažlivosti</p>
<p>Stabilita (16)</p>	<p>Doživotní platnost Závazek na celý život Jistota Vyváženost Věrnost Oddanost</p>
<p>Respekt a přijetí (13)</p>	<p>Úcta Tolerance Vzájemný respekt Možnost být sám sebou Nesoudí</p>

Emoce (10)	Náklonnost Radost Spokojenost Štěstí Sympatie
Humor (10)	Humor Zábava Legrace
Společné záležitosti (9)	Trávený čas Zájmy Zážitky Názory Aktivity Podobnost
Podobnost s rodinou (4)	Domov Součást rodiny - bratr Víc než rodina - sestra

Tab. 5.2: Odpovědi mladých dospělých na otázku „Co pro Vás znamená přátelství?“

<p>Důvěrná komunikace a sdílení (70)</p>	<p>Komunikace bez zábran, i opačný názor Kritika Otevřenost Diskuse Bezhraničnost Dobré i zlé Sdílení života Sdílení prostoru Tajemství Prožívat spolu vše Sdílení přání Stejná vlna Častá komunikace Sdílení Pořád nová témata Snaha o kontakt I přes vzdálenost být spolu Navázání kontaktu i po dlouhé době Terapie Možnost ventilace problémů Schopnost bavit se na jakékoli téma Rozumět si i beze slov Naslouchání Umět v sobě číst navzájem</p>
<p>Podpora (62)</p>	<p>Pomoc Podpora Zastání Porada Zájem Objetí Porozumění Útočiště Vypínač trápení Otevřená náruč Dostupnost kdykoli Přání štěstí druhému Zastavení se v chaosu Obětavost</p>

Důvěra (50)	Důvěra Spolehnutí Upřímnost Bezpečí
Důležitost vztahu (38)	Jeden z nejdůležitějších vztahů Výjimečný vztah Hodnota Dobrovolně navázaný vztah Dlouhodobý vztah Vzácný dar Nejdůležitější věc v životě Součást života Základní vztah Životní jistota
Pouto (35)	Vzájemnost Mít rád Blízkost Spojení, pouto Intimní druh lásky Neustálá přítomnost v myšlenkách, v životě Naplnění Spřízněná duše Součást identity Znát se navzájem i líp než sebe Budování vztahu Obohacení
Podobnost s rodinou (20)	Součást rodiny Domov Víc než rodina
Stabilita (19)	Věrnost Zakotvenost Odpovědnost Pilíř Zůstane navzdory všemu Oddanost Odolnost

<p>Společné záležitosti (19)</p>	<p>Společné hodnoty Plánování Názory Zážitky Zájmy Socializace Zajímavé zážitky Obyčejné chvíle Zdroje Věnovat energii Věnovat čas Společnost Čas Vzpomínky</p>
<p>Humor (14)</p>	<p>Zábava Legrace Humor Spontánnost Zpestření života</p>
<p>Emoce (12)</p>	<p>Hřejivost Spokojenost Náklonnost Štěstí Pozitivní emoce Radost</p>
<p>Respekt a přijetí (12)</p>	<p>Vzájemný respekt Neponižuje Tolerance Přijetí Svoboda Přirozenost Bezpodmínečnost Mít rád i s nedostatky Možnost být sám sebou Úcta Možnost plakat Nesoudí</p>

Tab. 5.3: Odpovědi adolescentů na otázku „Co je pro Vás v přátelství nejdůležitější?“

<p>Důvěra (57)</p>	<p>Důvěra Spolehnutí Upřímnost Diskrétnost Bezpečí Uvolnění</p>
<p>Podpora (48)</p>	<p>Podpora Opora Pomoc rozhodnout se Objetí Pomoc Pochopení Dostupnost Porozumění Poradit Utěšit Laskavost</p>
<p>Důvěrná komunikace a sdílení (27)</p>	<p>Naslouchání Sdílení Kontakt Pravda Opravdovost Empatie Stejná vlna</p>
<p>Společné záležitosti (25)</p>	<p>Zážitky Zájmy Hodnoty Názory Podobnost</p>
<p>Respekt a přijetí (22)</p>	<p>Takt Odpuštění Loajalita Být sám sebou Beze studu Tolerance odlišnosti Respekt Přijetí Rovnost</p>

Humor (10)	Legrace Humor Zábava
Emoce (10)	Spokojenost Láska Náklonnost Sympatie
Stabilita (6)	Věrnost Jistota
Pouto (5)	Vzájemnost Znalost druhého

Tab. 5.4: Odpovědi mladých dospělých na otázku „Co je pro Vás v přátelství nejdůležitější?“

Důvěra (83)	Důvěra Upřímnost Spolehnutí Bezpečí Pocit'ovaná důvěra Intimita Férovost Mlčenlivost Diskrétnost Blízkost
Podpora (40)	Pevná náruč Porozumění Dostupnost Podpora Opora Pomoc Porada Pochopení Ochota Fandění Zájem Snaha

<p>Důvěrná komunikace a sdílení (38)</p>	<p>Sdílení Neskrývání Otevřenost Přesahující rozhovory Naslouchání Empatie Dobré i zlé Stejná vlna Opravdovost</p>
<p>Respekt a přijetí (30)</p>	<p>Přijetí Tolerance odlišností Nesoudí Mít rád i nedostatky Úcta Svoboda Respekt odlišností Bezpodmínečnost Loajalita Rovnost Přirozenost</p>
<p>Stabilita (11)</p>	<p>Odpovědnost Stálost Jistota</p>
<p>Společné záležitosti (10)</p>	<p>Vzpomínky Zážitky Zájmy Hodnoty Názory Plány Obyčejné chvíle</p>
<p>Humor (10)</p>	<p>Legrace Humor Zábava</p>
<p>Emoce (9)</p>	<p>Potěšení Vděčnost Náklonnost</p>

<p style="text-align: center;">Pouto (9)</p>	<p>Souhra Souznění Spojení Znalost druhého Mít rád Vzájemnost</p>
<p style="text-align: center;">Osobnostní charakteristiky přítele (5)</p>	<p>Extraverze Nezištnost Pokora Citlivost Trpělivost</p>